

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ОДИНАДЦЯТЬ РОКІВ ТОМУ НАД КИЄВОМ ЗАМАЙОРІВ НАШ ПРАПОР

17-та година 24 липня 2001 року: Київський міський голова Олександр Омельченко та Олександр Мосіюк (голова Київради-90) відкривають меморіальну дошку на місці піднесення національного прапора

Фото В. Струмковського

НА КОБЗАРЕВУ ЦЕРКВУ!

Установче засідання Оргкомітету по спорудженню Кобзареві Церкви на Чернечій горі в Каневі відбулося 19 липня ц. р. в приміщенні Національної спілки письменників України. Ініціатива Всеукраїнського Товариства "Просвіта" ім. Т. Шевченка та Всеукраїнського об'єднання "Україні — єдину Помісну Православну Церкву" звернутися до всіх сущих українців із закликом зібрати кошти на цю святую справу вилилася в грандіозний Міжнародний проект спорудження Кобзареві Церкви. На місці її майбутнього зведення 20 травня ц. р. з нагоди 140-ї річниці перепоховання Тараса Шевченка був установлений Хрест, що й стало знаком єднання всіх українців задля цієї благородної мети.

Кобзарева Церква слугуватиме всім, хто приходитиме поклонитися Великому пророкові українського народу, за місце духовного єднання. Піднести свою душу у молитвах і помолитися за Т. Шевченка зможе кожен гість цієї святої обителі українського духу.

"Ми можемо й мусимо звести Кобзареву Церкву — церкву єднання, церкву братолюбства, церкву, яка б свідчила, що Бог і Україна єдині", — цими словами Голова Товариства "Просвіта", народний депутат України П. Мовчан звернувся до українців. Присутні на зібранні були одностайні в розумінні ваги цієї

ініціативи, реалізувати яку покликаний Оргкомітет у складі відомих народу України особистостей:

Патріарх Філарет
Павло Мовчан
Митрополит УГКЦ
Любомир Гузар
Віктор Ощенко
Ігор Юхновський
Микола Жулинський
Олександр Омельченко
Юрій Мушкетик
Володимир Семиноженко
Микола Плав'юк
Юрій Богуцький
Юрій Костенко
Володимир Стельмах
Василь Коломієць
Володимир Лук'янець
Валерій Альошин
Юрій Розсада
Ігор Ліховий
Іван Дзюба

Для практичного забезпечення реалізації зазначеного проекту створено Робочу групу в складі:

1. Анатолій Требенко — керівник групи, зав. відділом Секретаріату ВУТ "Просвіта".
2. Галина Лемець — голова Правління МБФ "Українська родина".
3. Орест Слевинський — помічник голови Національної спілки письменників України.
4. Сергій Кот — Генеральний директор фондації Олега Ольжича.

5. Володимир Гуменюк — заступник голови Всеукраїнського об'єднання ветеранів.

6. Левко Глухівський — Народний Рух України.

7. Михайло Вакуленко — відповідальний секретар Черкаського об'єднання ВУТ "Просвіта".

За надходженням та використанням коштів буде здійснювати контроль Наглядова Рада. У міру їх накопичення буде замовлятися будівельний проект та виконуватися роботи. Для архітектурного вирішення проекту пропонується розглянути всі пропозиції, навіть оголосити конкурс, щоб якомога краще врахувати при виготовленні проекту історичну довідку місцевості, де буде зводитися Церква Тараса. Та головним, що звучало на цьому зібранні було — не зволікати з виконанням цих робіт, а вже тепер запропонувати творчим спілкам України, діячам мистецтва, архітекторам приєднатися до проекту та реалізувати своє бачення Кобзареві Церкви. Хотілося б бачити в Оргкомітеті по спорудженню храму й колективних членів. Тож будемо сподіватися, що найближчим часом вони заявлять про свою участь.

За дорученням Оргкомітету тим, хто хоче зробити пожертву на спорудження Кобзареві Церкви, повідомляємо необхідні реквізити:

Міжнародний благодійний Фонд "Українська родина"
Україна, 03042, м. Київ,

вул. Івана Кудрі, 13/2
Тел факс: 38(044) 250-96-57.

Добровільні пожертви "На Кобзареву Церкву" Р/р № 2604500145101 в Подільській філії АКБ "Київ" МФО 320401, ЗКПО 21709106.

На інтернет-сторінці МБФ "Українська родина" за адресою www.ukr-rodyna.ua подається інформація щодо проекту в розділі "Кобзарева Церква".

За дорученням Голови Всеукраїнського Товариства "Просвіта", народного депутата України Павла Мовчана щиро дякуємо всім, хто відгукнувся і зробив свій особистий внесок на цю святую для кожного українця справу. Ваші імена назавжди будуть внесені до єдиного списку жертводавців Кобзареві Церкви. Щастя-здоров'я Вам, і хай Бог примножує Ваші щедроті.

За довідками та з пропозиціями звертатися за тел: **229-41-46**.

Анатолій ТРЕБЕНКО

Р. S. На спорудження Кобзареві Церкви вже надійшли перші пожертви. Сума зазначених внесків становить 531 гривню.

Петро ТРОНЬКО: «ЖИВУ ІСТОРІЄЮ»

Українська Радянська Енциклопедія (УРЕ) називає академіка Петра Тимофійовича Тронька передовсім видатним державним і партійним діячем УРСР. Що було — те було. У повоєнні роки ми пам'ятаємо шановного Петра Тимофійовича серед керівництва комсомолу України, секретарем Київського обкому партії, заввідділом пропаганди й агітації ЦК Компартії України, членом ЦК і депутатом Верховної Ради УРСР багатьох скликань. Та ми найбільше знаємо й шануємо цю славну й турботливу людину із багаторічної праці на високій посаді заступника голови Ради Міністрів України та голови правління Українського Товариства охорони пам'яток історії та культури, і, звичайно, як авторитетного історика, автора фундаментальних досліджень на ниві нашого життя.

Нещодавно в ці липневі дні академік П. Тронько тихо і скромно відзначив своє небуденне 86-річчя, і від імені наших просвітян та всієї столичної інтелігенції поважного академіка сердечно привітав голова виконавчого секретаріату Київського відділення Конгресу української інтелігенції, кореспондент щотижневика «Слово Просвіти» Микола Сом. У той же день, наповнений вітаннями і квітами, патріарх історичної науки охоче дав нам інтерв'ю.

— Шановний Петре Тимофійовичу! У вас багато титулів, і всі вони — заслужені і високі — здобути вами у щоденній праці на благо України. Та ваші друзі-просвітяни і вся столична інтелігенція вельми рада вашому найвищому званню — Героя України. Допоки ви єдиний, хто його одержав, у когорті славних вчених, наших просвітян.

— А я радий попомогти з просвітянами. Але не про все, не про все, що мною пережите і прожите. Я пропоную тільки те, над чим я нині думаю і чим щодня живу: це моя праця у фонді Олеса Гончара і продовження багатотомної «Історії міст і сіл України». Є ще одне вблвання давнє: як міцніше поєднати міську і сільську інтелігенцію для розбудови української держави.

— Отже, почнемо з Фонду, який в офіційних документах називається конкретно та вазомо: Всеукраїнський фонд відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені Олеса Гончара. А я принципово повідомлю наших читачів, що незабутній Олесь Гончар циро вас любив і шанував за самовіддану працю на ниві української культури. Недарма ж і книга «З любов'ю до України», яка присвячена вашому 80-річчю, відкривається розлогою і мудрою передмовою О. Гончара «Невтомний трудівник на ниві науки і культури». Великий майстер пише: «Коли роздумуєш над джерелами догослітньої, важкої, але плідної діяльності П. Тронька, приходиш до висновку, що джерелом його набутоків, зусиль і таланту вченого є синівська любов до матері-України».

— Гончарове добре слово — то мені найвища нагорода. Він був перший, хто підняв свій чесний і відкритий голос за відродження нової України. Не забудьмо і про те, що видатний письменник-патріот створив Фонд по відбудові Михайлівського Золотоверхого собору. Ми зберігаємо всі листи Олеса Гончара, що були адресовані Президенту України та іншим державним особам про втрату багатьох національних святинь. Гончар був також першим, хто почав збирати кошти для важливої, святої справи.

— А ви були у Гончара найпершим радником, надійним опертям, постійною підмогою. Про це говорить ваша помічниця, виконавчий директор фонду Гончара Валентина Іришенко.

— Фонд із ім'ям Олеса Гончара був створений у червні 1996 року. Тут я головував п'ять доволі неспокійних років. Серед засновників та членів нашого правління — всім відомі імена: Віктор Ющенко, Валерій Пустовойтенко, Людмила Кучма, Борис Олійник, Микола Жулинський, Петро Толочко, Дмитро Гнатюк, Роланд Франко, Іван Драч, видатний краєзнавець Олесь Силин і, звичайно, Валентина Данилівна Гончар. У програмі нашої

діяльності закладена глибока Гончарева ідея, яка є дороговказом, заповітом: «Собори душ своїх бережіть!»

— Ми іноді губимося у безликість та бездіяльності багатьох фондаций, що похваляються своєю благодійністю. Там різні меркантильні інтереси, та ж боротьба за булаву. Але фонд імені Олеса Гончара повністю відповідає своєму благородному призначенню.

— Ми виконуємо напуття автора «Собору». Насамперед ми добилися того, що був підписаний Указ Президента України «Про заходи щодо відтворення видатних пам'яток нашої історії та культури». Із таким Указом легше стало працювати. За п'ять років нашої діяльності вже чимало зроблено, здобуто. Моя душа радіє, коли бачу в позолоті Михайлівський собор, що засіяв у Києві. Не без нашої участі підвісився зі старих руйн златоглавий Успенський собор. Певна річ, будівництвом обох соборів займалася київська мерія під орудою авторитетного будівничого Олександра Омеляненка. Коли ще не були визначені джерела фінансування, кошти Фонду були скеровані на археологічні, гідрологічні дослідження, про-

дубували й вибивали кошти для культури. Навіть будівництво будинку культури у моїм селі не обійшлося без вашого втручання. Під вашою надійною орудою по всій Україні з'явилися нові бібліотеки, музеї та сільбуди. Нині можемо весело сказати: є така — рука Тронька.

— Я безмежно вдячний долі, що повз мою увагу на високій посаді у Раді Міністрів не пройшли численні спорудження нових пам'яток та пам'яток знаків визначним діячам нашої національної культури: Т. Шевченку, Г. Сковороді, І. Франку, Лесі Українці, В. Стефанику, П. Тичині, М. Рильському. А нещодавно — ще й Олесю Гончару.

— Зовні ви нічим не схожі на сучасного мільйонера. Щоранку в інститут історії, де ви очолює відділ краєзнавства, часто йдете пішки із Печерська. То де ж, скажіть всім, ви берете ці неймовірні кошти для наших духовних потреб?

— За багато років своєї наукової і державної праці я не надбав ніяких заощаджень. Та знов і знов я повертаюся до живого Олеса Гончара. Він не раз нагадував мені про вікопомну й розумну народну толочу в давніх українських селах. Там починали нову хату всім гуртом, там пускали по людях найбільшу шапку. Ось так і ми. З перших днів новоствореного Фонду ми звернулися до всього українства із конкретним і тривожним закликком: «Обери дорогу до храму!» Тільки прикро, що найбільше коштів та різних прикрас ми отримали не в рідній Україні, а від справжніх українців із далекої діаспори. Коли будували Успенський собор, то я навіть звертався до німецьких канцлерів: і Коляля, і Шредера. Слава Богу, помогли. На позолоту іконостасу собору уряд ФНР та благодійники Німеччини виділили нам 220 тисяч марок. Але десятки тисяч доларів прислали ширі українці-благодійники з Америки й Канади.

— А як відгукнулися на толочку так звані нові українці? (Маю на оці багатих нардепів із відомого клану.)

— Не всі обізвалися на наше звер-

Вітаємо Валентину Данилівну Гончар з днем народження!
Хай Бог благословить її літа і добрі справи!

Редакція

ектні роботи, дослідження територій навколо соборів, підготовчі роботи тощо. А зараз, після того, як собори поклали з руйн, Фонд фінансує роботи по оздобленню інтер'єрів відроджених храмів. Особливо мені пам'ятні всі турботи моїх колег-істориків, що були пов'язані зі спорудженням Успенського собору у Києві. Ви ж пам'ятаєте, скільки суперечливих дискусій було навколо майбутньої споруди на території Києво-Печерської Лаври. Там переміг наш спільний і суспільний розум вчених, архітекторів, геологів і всіх небайдужих киян.

— Дорогий академіку! Я знаю вас ще з юних літ. Ви справді — дорога людина. Дорога тому, що скільки знаю вас (це років сорок!), ви завжди

нення. І як тут не згадати ось такий хвилюючий випадок: одна бабуса у конверті передала у фонд Олеса Гончара для нашого загального добра десять гривень зі своєї мізерної пенсії. Про що це каже? Що толочка українська не забулася.

— Нас хвилюють також ті народні цінності, які й досі нелегально потрапляють за кордони України. Це, зокрема, старі ікони, порцеляни, книжкові раритети і картини.

— Як відомо, національні цінності знаходяться під охороною держави. Ми до них, звичайно не причетні, бо наша структура громадська. Та останнім часом наш фонд тісно співпрацює з Державною митною службою України. У минулому році наші митники пе-

Хліб-сіль. Олесь Гончар, Петро Тронько та Андрій Головка

редали Фонду близько 25-ти тисяч різних експонатів. Серед них було 700 старих і дорогих ікон, 200 предметів культового призначення, 50 стародруків, зразки нумізматики та побутові речі, що датовані дуже давніми роками. Ось яке багатство нам було даровано від імені офіційної служби. Невдовзі ті дарунки стали надбанням музею-садиби О. Гончара в селі (слободі) Сухій на Полтавщині. Чимало інших справжніх цінностей передано нами в різні школи, бібліотеки, музеї та українські церкви.

— Бачу у програмі вашого Фонду відтворення 56-ти видатних пам'яток народної культури та історії. Серед них — каплиця над могилою гетьмана Петра Дорошенка в Московській області, ансамбль палацу К. Розумовського і надгробок гетьмана у Воскресенській церкві на Чернігівщині, палац меценатів Харитоненків у садибі «Наталівка» на Харківщині, Спасо-Преображенський собор в Одесі, Кодацька фортеця на Дніпропетровщині та десятки храмів у містах і селах України. Тут є також «Пам'ятки, пов'язані з історією запорозького козацтва на острові Хортиці».

— Ще навчаючись в академії суспільних наук у Москві і споглядаючи монументи Мініну й Пожарському, тріумфальні арки та меморіальні комплекси росіян, я з боєм думав про власний талановитий народ, про увічнення його історії та культури. Я мріяв про той час, коли і в нашій Україні в усій красі і величі постануть гетьман Сагайдачний, легендарна Маруся Богуславка, герой народного епосу козак Голота та інші постаті незламних патріотів землі. Уже пізніше, бувши урядовцем, я пропонував створити на Хортиці Державний історико-культурний заповідник з тематичним садово-декоративним парком і музеєм-панорамою. У тематичному парку, що входив би до складу експозиції, планувалося спорудити десятиметрову скульптуру «Козаки в дорозі», пам'ятники Б. Хмельницькому, М. Кривоносу, І. Богуну, С. Наливайку, П. Сагайдачному, І. Сулімі, І. Сірку, Д. Гуні, М. Залізняка, козакам Голоті, Байді, Мамаю, Марусі Богуславці і Тарасу Бульбі. Та не так сталося, як гадалося. Новообраний секретар ЦК, той одіозний Маланчук почав доносити в Москву, що в Києві з'явилися «бацилли буржуазного націоналізму». Тоді ж різко засудили книжку П. Шелеста «Україна наша Радянська», де були прекрасні сторінки з історії українського козацтва. Моя мрія, на жаль, не збулася. З тієї пори минуло 25 років радянської доби і 10 років Незалежності, та козацький меморіал на Хортиці ще далекий від свого завершення.

— Та ви, Петре Тимофійовичу, не схожі (знов не схожі!) на кремлівського мрійника. Навіть у день свого багаторіччя знов обклалися книжками. Знову щось хороше мрієте.

— Ще раз перечитую мою давню 26-томну «Історію міст і сіл України». Хочу довершити цю працю із урахуванням нових сторінок з історії України. Тим більше, що у минулому році з'явилася розпорядження Президента «Про забезпечення комплексного розвитку малих міст України».

— Цією ж благородною проблемою нині зайняті всі просвітяни. У

«Слові Просвіти» ми починаємо друкувати своєрідні портрети наших невеличких міст, зокрема, районних центрів.

— Молодці! Будемо працювати в одній супрязі. Тільки треба знати, що в нашій державі є 800 міст, яким понад триста років. А є й такі малі міста, вік яких уже сягає за тисячу років: як-от Прилуки чи Лубни. Близько сотні малих міст сьогодні взято під нашу державну опіку. Потрібно для нащадків зберегти їх колорит, народну архітектуру, щоб обережно підійти до їхньої розбудови. Як голова українського Товариства краєзнавців, я планую у вересні цього року провести краєзнавчу конференцію у Донецьку із залученням найкращих українських істориків та краєзнавців.

— На початку нашої розмови ви обмовилися про давню свою турботу — про єднання столичної і сільської інтелігенції.

— Точніше сказати: про участь української інтелігенції у духовному розвої усієї України. Я знову мрію відродити культурно-шефську допомогу сучасному й нещасному селу. Невже ж бо київські артисти, композитори, художники й поети проти того, щоб врятувати повернутися обличчям до села? Де ж тоді ми народилися? Чому так голосно виспівуємо цю дивну ностальгію? Чи для того, щоб зустрітися зі своїми шанувальниками, нам потрібні неймовірні кошти? Та й час уже нам перейти дорогу базарному мистецтву, тим зальотним співунам, які деруть народні гроші.

— Я і досі пам'ятаю ті шефські бригади, ті творчі десанти, які ви колись висаджували у найдавніших селах і містах Київщини. Ще юним поетом під вашим опікуством я мав щастя виступати у добірному товаристві Тичини і Збанацького, братів Майбород і юного Білаша, українського соловейка Діани Петриненко і славетного лікаря та письменника Миколи Амосова. Живі класики нашої літератури називали вас тоді своїм найкращим бригадиром.

— Я сподіваюся, що столична інтелігенція знову відгукнется на мій бригадирський порив.

— Насамкінець, ще одне-одненьке запитання. Ви довгі роки працювали під партійним керівництвом Шелеста і Щербицького. Іхня партійна і державна діяльність нині сприймається неоднозначно. Яка ж ваша особиста думка?

— Від своїх думок я відмовитися не можу. До обох партійних лідерів я ставлюся з великим пієтетом. Вони обоє дбали про нашу культуру. Звісно, що без їхнього втручання і допомоги я не зміг би серйозно займатися ні українським козацтвом, ні Державним музеєм народної архітектури та побуту, ні підготовкою і виданням «Історії міст і сіл України», ні пошуками бібліотеки Ярослава Мудрого, ні навіть відкриттям сільського клубу. Я достеменно знаю, що Петро Юхимович та Володимир Васильович (царство їм небесне!) часто чули окрики з Москви. Особливо шпетив нас Хрущов: «Чем вы там занимаетесь? Какие музеи? Стройте детские площадки и ясли!» Та ми, як могли й уміли, будували усю Україну. Як писав колись Павло Тичина: «Нам своє робити»...

● Інтерв'ю взяв Микола СОМ

Володимир ЯВОРІВСЬКИЙ: «ЦЕ — СВІЧА В РУКАХ НАЦІЇ»

Кор.: Володимире Олександровичу, про письменника можна судити, прочитавши його дорожок, та стосовно вас — тільки почасти. Ви наче існуєте у паралельних світах зі своїми героями, “приміряєте” на якийсь час їхню одягу, думки, професію, світовідчуття, а тоді віддаляється і навіть не намагається озирнутися, що з ними далі відбувається. Чим можна пояснити таке відсторонення?

В. Я.: Спадщина — це щось завершене, остаточне. Письменник Яворівський — це щось рух, видозміни, самооновлення. У найновішій моїй книзі прози “Вовча ферма”, мабуть, де-що інший Яворівський, як у романі “Оглянься з осені” чи в “Автопортреті з уяви”. Шойно закінчив дві повісті “Мішень” і “Кривий танець”. Стильово і тематично вони не схожі на недавній роман “Криза”. Ваше спостереження за моїм “відчуженням” від героїв після останньої крапки, сприймаю, як комплімент. Прожив із своїм героєм якийсь відрізок часу чи й усе життя — тікай, не заважай йому жити чи й лежати в могилі. Тільки тоді цей герой самодостатній, автономний. Якщо його треба “вести” чи “нести” — тоді він не живий, а глиняний.

Кор.: У сорокалітнього Пантелеймона Куліша є таке зізнання про себе: “Я жив не кращими здібностями своєї душі”. Роздумуючи над Вашою творчістю, громадською діяльністю, публічними виступами приходиш до думки, що Ви ще не “сказали себе”. Як у Вас стосунки з категоріями: вік, час, минуле і сьогоднішнє?

В. Я.: Дуже демократичні стосунки. Вони дозволяють собі викидати “фіглі” зі мною, а я — з ними. Люблю, коли там, попереду, є якась приманка, щоб поспішати до неї. Якщо й нема, я її для себе вигадую. У своє минуле озираюся рідко, адже воно постійно стоїть за спиною і нашіптує: тут все нормально, рухайся вперед.

Кор.: Серед українських письменників можна виділити дві потужні течії: Григорій Сковорода, Пантелеймон Куліш, Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, Іван Багряний, Валеріан Підмогильний, Андрій Головка, Юрій Яновський, Віктор Близнець, Павло Загребельний; і — Тарас Шевченко, Марко Вовчок, Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Михайло Стелмаха, Євген Гуцало... Сьогодні цю нитку міцно тримає у своїх руках Володимир Яворівський. Ви не поділяєте прозу на міську і сільську. Ви маєте однаково природний вигляд в найзбитішій глибинці, як і в будь-якій столиці світу. І все-таки, як Ви прийшли до Катерини Білокур?

В. Я.: Я не йшов до неї. Мені здається, що вона із своєї самотності, із свого власного світу ішла і досі йде до нас, до мене, до кожного, хто здатен її зрозуміти. Тому ми просто зустрілися з нею наприкінці сімдесятих. Побачив альбом з її картинами, і вона мене вже від себе не відпустила. Поки не написав роман.

Кор.: Можливо, саме цим можна пояснити феномен, що проявився у романі “Автопортрет з уяви”? Адже Ви прожи-

ли “жіноче життя”, провідчували всі радощі та болі чужого життя, чужого тіла і душі — це погляд на свою героїню не збоку, а зсередини. Він субліматичний, що рідко кому вдається у мистецтві. Схоже, бісексуальне сприйняття людини зустрічається в Германа Гессе, в його “Самотньому вовкові”. Однак, Ви переконливі тим, що у Вашої героїні духовне, фізіологічне відчуття оточуючого світу круто замішане на етнонаціональному елементі. Свідомо чи несвідомо?

В. Я.: І перше, і друге. Чогось одного замало. Це уже не була б Катерина Білокур. Адже вона — геніальний згусток інту-

їції. Уявімо на мить, що вона мала середню освіту, закінчила художню училище чи інститут. Їй би “ставили руку”, “вчили реалізму”. І, мабуть, зіпсували. І ми мали б енного члена Спілки художників, а не Катерину Білокур. Та ще більше їй міг зіпсувати вбивчий ідіотизм колгоспної Богданівки. Щоб зберегти себе — треба було витворити свій суверенний світ із жорсткою “пропускнуою системою”. Отож, мені залишалося проникнути в нього і спробувати відтворити. Як це мені вдалося — судити вам.

Кор.: Народна художниця Катерина Білокур, героїня Вашого роману і наша співвітчизниця — представниця української еліти. Ви створили її як раво, талановито, переконливо. Що вкладаєте Ви у поняття “національна еліта”? З ким із цієї когорти українців Ви знайомі? Хто дивиться на нас із минулого?

В. Я.: Якби хтось сказав Катерині Білокур, що вона належить до української національної еліти — вона б лише скрушно усміхнулася і запропонувала перейти до іншої теми. Каторжна колгоспна і хатня робота, нестерпна бідність, нерозуміння її середовищем, насмішки. Геніальними картинами дочки батьки закривали курник і сушили на них яблука. Податківці обкладали її податком, як приватного підприємця. І все ж — на-

віть у таких тюремних умовах — вона була духовною елітою України. Самотною, забутою своєю державою і своєю затурканою нацією. А все одно була елітою. Можливо і несвідомо. Тому вона і звертається постійно у романі до Тараса. Він із тієї ж кореневої системи нації. З кореня, а не з крони.

Не брешімо самим собі. В Україні ніколи не було еліти. Як вершинного прошарку нації. Якби вона була — була б давно і Українська держава. І ми б не борсалися сьогодні в політичному, соціальному, духовному багні. Не було. Нація не була здатною сформувати її. З об'єктивних причин. Були тільки одиниці, які спалахували, як мете-

орити. І у сьогоднішній Україні поняття “еліта” — це міф, примітивна вигадка. Є Ліна Костенко, Юрій Ільєнко, зв'язки, тіньовий бізнес. А з минулого нас пропікають своїм поглядом Ярослав Мудрий, Володимир, Хмельницький, Мазепа, Могила, Сковорода, Тарас, Леся, Франко, Грушевський, Курбас, Хвильовий, Гончар, Стус, Світличний. І всі — самотні і нещасні. Трагічні рятівники нації, її душі. Навіть не творці, а саме — рятівники.

Кор.: Що дає перепустку в коло вибраних: багатство, слава, висока посада на державній службі, глибокий родовід чи визнання народу? Що є ознакою елітарності — манери, риси обличчя, інтелект, талант, порядність, творча енергія?

В. Я.: В сьогоднішній Україні вільних перепусток немає. Їх продукує сама псевдоеліта і розповсюджує серед своїх. Павло Загребельний стільки знає, стільки розуміє і стільки відчуває, що міг би кілька годин на тиждень говорити з екрана телевізора із своїм народом. А натомість, ми слухаємо примітивні “вихлопи” Петра Симоненка, Наталі Вітренко чи депутата з купленим мандатом. Ще

У лексичному колообігу останніх років слово “еліта” перекочується від одного промовця до другого, з однієї газетної публікації в іншу, поволі стаючи розмінним, легким і затертим, як нинішній п'ятак. А, тим часом, все, що постає за значенням цього слова, є актуальним і для нашої держави, і для кожного з нас: нам бракує духовної сили і зросту, вибраності та обраності тих, від кого залежить культурна атмосфера України, шляхетність мас і благополучність завтрашнього дня. Автор багатьох наукових, публіцистичних і поетичних книг, доктор медичних наук, професор Володимир Войтенко якось запропонував вважати слово “ЕЛІТА” аббревіатурою, що має подвійне тлумачення. Перше: Ерудиція, Логіка, Інтелект, Труд, Авторитет. Друге: Егоїзм, Лінощі, Інтриги, Тупість, Апатія. Отож, даючи життя на сторінках нашого тижневика новій рубриці “Еліта”, будемо говорити і про перше, і про друге. А початок нашій розмові дає діалог з добре відомим політиком і письменником Володимиром Яворівським, пропонувавши увазі читачів “Слова Просвіти”. За ними й залишається право сказати своє вагоме слово про нашу еліту.

Павло Загребельний, Анатолій Дімаров, Іван Марчук, Євген Станкович, Віктор Ющенко, Іван Драч, Федір Стригун, Петро Скунець, Віктор Пинзеник... Все одинаки, розведені в різні кутки темної кімнати. Багато хто з них навіть не знайомі між собою. І не мають відчуття елітної єдності. Лише дехто з них (випадково, а не закономірно!) бере участь у вирішенні долі нації, має доступ до найвищих трибун. Самодіяльна еліта, яка випадково вижила. Я недавно виступав у Київському гуманітарному ліцеї. Вперше відчув завтрашню українську еліту. Ціле покоління її. Отож, головне — не втратити Україну, і нова еліта сформується. Роль “еліти” в Україні виконують сьогодні самовпевнені, як правило, малоосвічені, непатріотичні олігархи і скоробагачки, яких вивів у перший ряд не інтелект, совість і талант, а випадок,

недавно у нас “елітою” були ті, хто мав доступ до спецмагазинів, товарних баз, поїздок за кордон. Сьогоднішні українські інтелектуали народжені і виховані, як правило, малограмотними, заляканими, застрашеними батьками. Про який родовід ми можемо говорити? Елітарність — це чесний, безстрашний і патріотичний і совісний інтелект, спрямований на добро, передусім, своєї нації. Все решта — вдало покладений грим.

Кор.: На початку минулого століття революції обрубали поміщицькі, княжі, гетьманські гілки українських елітарних родів і прізвищ. Перевівся зв'язок часу. Прийшла якісна нова еліта першого покоління. Це прийнято, адже у кожній гілці хтось був першим. Ви — теж представник української еліти першого покоління. Як глибоко Ви знаєте своє корін-

ня?

В. Я.: Я вже почасти відповів на це запитання. Українська еліта — це випадкові одиниці. Випадкові. Вони з'явилися не “завдяки”, а “наперекір” обставинам, їх ніхто не вирощував. Вони — “самостійні”. Стався б якийсь маленький “збій” долі, не викупили б Тараса з неволі — і все. Ми б не мали такого поета. І нація була б сьогодні іншою. У народі, який не має сформованої, традиційної еліти, все відбувається випадково. Навіть поява самої еліти, точніше елітних особистостей, випадкова, під настрій історії чи долі. Тому, природно, що наша родова пам'ять обривається на дідах.

Моя — так само. За маминим батьком, дідом Йосипом Сиротюком, рядовим колгоспником — прірва, морок, безпам'ятство. По батьковій лінії і цього нема. Дід Семен покинув, тоді сімнадцятирічну красуню, мою майбутню бабу Марію, коли вона була вагітною, і зник. Куди, за яких обставин, мені не пояснили. Народивши мого майбутнього батька, баба Марія померла. Мого батька розчавив колгоспний трактор на буряках, маму добив Чорнобиль. Маю від них лише кілька позовклх фотографій спадщини. Отаке коріння.

Кор.: Вас не навідувало таке сакраментальне запитання: звідки Ви — саме такий? Адже ніщо із нічого не виникає. Чи допускаєте Ви, що такі особистості, як Сковорода, Шевченко, Білокур, — це якісний генетичний вибух у результаті кількісного накопичення позитивної енергії багатьма поколіннями?

В. Я.: Оскільки нема бодай п'яти сегментів, колін роду, то й годі моделювати якісь версії. Я давно сказав собі: я став письменником, а згодом і політиком, писав книги, вів велелюдні мітинги, боровся за відновлення української державності лише з генетичного обов'язку: сказати все, про що змушені були мовчати мої, онімлі від страху перед владою, батьки. Тато мав чотири класи, а мама зовсім не вміла писати, вона не прочитала жодної з написаних мною книжок.

Я народився із людської любові чоловіка і жінки, двох красивих і великотерплячих людей з маленького, забутого Богом і людьми, хутора Теклівки, з їхнього страху і їхнього мовчання. Який є, такий вже і є. Катерина Білокур — не результат генетичного потуг чи накопичень. Вона — свіча в руках нації. Доказ і знак того, що наш народ мусить вижити і не загубитися в планетарній історії. Свічка не розуміє, що вона присвічує дорогу в темряві. Вона просто горить. І — згорає. Це її доля, її призначення, її щастя.

Кор.: У нас своїм корінням займаються, як правило, ті, хто шукає шляху до себе, хто чогось досяг і хоче закоренитися в думці, що це не випадково, підтвердити якусь законність. Середньостатистичного українця навряд чи цікавить його походження, а коли й так, то він не стане піднімати архів, писати для цього листи своїм родичам. Тоді звідки ж візьметься у наших співвітчизників почуття громадянської та національної гід-

ІІ ДОЛЯ, ПРИЗНАЧЕННЯ, ЩАСТЯ»

ності? Як він може цінувати те, що йому невідомо? Чому ніхто із наших державних гуманітаріїв не порушує це питання в освіті, культурі, політиці? Це ж могло б стати державною програмою відродження гідності. Ви із цим згодні? Яка Ваша роль у вирішенні цієї проблеми?

В. Я.: Яка там закономірність, коли позаду лише безіменні, як правило, "братські" могили наших предків, перемелених тоталітарними комуністичними жорнами! Тому логічно є лише випадковість. За тих історичних обставин, у яких перебував український етнос, щаслива випадковість. Формуванням, селекцією еліти у демократичній державі займається суспільство, влада, всі її інститути. У нас же влада ненавиділа, боялася справжньої, інтелектуальної, моральної і совісної еліти. Тому творила свою, сурогатну, пікрну касту і видавала її за еліту.

Сьогоднішнього, як ви кажете, "середньостатистичного" українця мало цікавить історія його народу, а ви хочете, щоб він знав свій родовід. Йому це непотрібно. Обтяжує. Тому національна гідність у сьогоднішніх українців рідко пов'язана з родинними традиціями. Хіба що — на Західній Україні. На Східній — як правило — наперекір родинним традиціям. Василь Стус, В'ячеслав Чорновіл, Валерій Марченко, Іван Дзюба, Левко Лук'яненко, Віктор Ющенко, Микола Томенко... Однак, я б не виводив наявності національної гідності лише з родоводу. Діти багатьох українських письменників стали сірими "російськомовними" обивателями. Олесь Гончар — сирота, який виріс при сільській бабусі в глухому полтавському селі. Як і Павло Загребельний. Ставити "на конвеєр" випуск національної еліти — така ж помилка, як і віддати її на ласку долі. Нашій неелітній владі еліта не потрібна. Звідси й політика...

Кор.: Елітарні шари суспільства, як і родючі шари земної кори, утворюються довго і важко (наприклад, щоб товщина торф'яника досягла 1,5 м, потрібно 2000 років). Скільки ж треба десятиліть, століть, тисячоліть, щоби українці сказали: "Наша еліта в енного поколінні"? Адже діти не завжди повторюють і продовжують своїх батьків. Іде селекція, відсів, відбір. І на це потрібен час. Чи вірите Ви, що можна примножити еліту, створивши елітарні гімназії, коледжі, ліцеї? Чи можна прищепити штучний інтелект? Чи можна виховати, винянчити письменницьку еліту на філологічних факультетах університетів? Яким був Ваш шлях у літературу?

В. Я.: Частину вашого запитання ми вже "промачали". Якщо немає постійної селекції, тривалої в століттях системи, тоді "гуляє" сама природа. Вона вивергає із себе золоті злитки чи й алмази (більші чи менші — то вже інша річ). Хтось чи щось мусить їх відшліфувати чи перелити в досконалішу форму. Саме таку функцію виконувала вища освіта. Передусім — гуманітарна. Недосконала, заборонна, іноді й ідеологічно на-

сильницька. І це спрацьовувало також: на знак протесту багато хто з мого покоління жадібно тягнувся саме до забороненого плоду. Однак, природний талант — первинне, фундаментальне. Точніше, талант і жадоба його реалізувати, внутрішня амбітність, яка спрацьовує лише "всередині" і непомітна зовні.

Якоюсь мірою це стосується й мене особисто. Провінційна школа. Гуманітарний склад розуму й душі. Мрійливість. Одеський університет, українська філологія. Час "Хрущовської відлиги". Старшокурсники говорять про Пікассо, Пастернака, Довженка, Євтушенку, Вінграновського, Симоненка. Я ці прізвиська чую вперше. Згодом пожартую: я закінчив не Одеський університет, а Одеську наукову бібліотеку. Плюс демократичне студентське оточення, атмосфера уявної свободи плюс юні амбіції. Навчальна поезія. Перехід на прозу, яку помітили Михайло Стельмах, Олесь Гончар, Григор Тютюнник. Виходить книжка прози у Києві, тут же — у Москві. А далі — щоденна робота.

Кор.: Чи продовжують Ваші діти Вас, Ваше ремесло, Ваші ідеали? Чи є вони Вашим відображенням у загальнолюдському сенсі: погляди, принципи, духовні та моральні цінності?

В. Я.: Ремесло можуть повторити чи продовжити діти. Творчість — ніколи. Природа примхлива: трудиться або краще, або гірше, під "копірку" вона не працює. Старший син — журналіст, який себе ще не розкрив. Період шукань затягнувся з багатьох суб'єктивних причин. Вплинути на прискорення цього процесу я не можу. Дочка — студентка Інституту журналістики, телевізійне відділення. Очевидне: меткий і гострий розум, реактивна реакція, природний гумор. Як це все реалізується — побачимо. Я не "несу" своїх дітей, я лише їхній старший товариш.

Кор.: Яка роль еліти у сьогоднішньому житті України? Переоцінюємо чи недооцінюємо її значення сьогодні?

В. Я.: Оскільки вона не має стабільних ознак і стабільного статусу в нашому суспільстві, оскільки її роль виконує сурогатна псевдоеліта, то говорити про пере- чи недооцінку, — то матеріал для "дозвілля".

Кор.: Що Ви вважаєте у поняття "публічна еліта"? Адже суспільство не завжди сприймає позитивно те, що є цінним в еліті. Чи не здається Вам, що справжні представники української еліти сьогодні трагічно самотні, відлучені від народу випадковим строком тим оточенням, і народ їх не бачить, не знає і не вірить у появу нового Мойсея?

В. Я.: Я не думаю, що Мойсей — іудейська еліта. Він над нею. Це геніальний виняток. Пророк. Суперлідер. Месія. Еліта — це прошарок, вершки. Еліта — це прошарок, вершки. Чим товстіший цей прошарок — тим захищеніша нація. Він — буфер між челяддю і генієм. Прошарок живий, пульсуючий, а не бетонна плита, еліта — це совість нації, її розум та оборона. Впродовж сімдесяти чотирьох років цю функцію силоміць приватизувала одна

партія. Зараз, із дуже перемінним успіхом, це намагається робити влада й олігархи. Тому звичайний українець при слові "еліта" здригається. І це наша біда.

Кор.: У пошуках лідера суспільство пройнялося проблемами еліти: адже це той шар, на якому виростає лідер, це його середовище живлення. Але одного фактора для появи лідера недостатньо, потрібна сума факторів. Яких саме? Інакше — звідки, коли, за збігу яких обставин, на Ваш погляд, з'явиться лідер нації? Скажімо, такий, яким був Пантелеймон Куліш у XIX столітті?

В. Я.: За всіх моїх великих симпатій до Пантелеймона Куліша, він не був лідером нації. Просто не міг бути, хоча й інтелектуально, особистісно був готовий до цієї ролі. Практично, вже не було нації як суб'єкта, як дієвої особи історії. Звідси й трагізм його буття, сахань у крайнощі, його "лихо з розуму". Навіть повторити шлях Мазепи вже було неможливо. Це вже було століття, де все проглядалося, контролювалося "всевиждим". Найменший радикалізм (а без цього лідер неможливий!) — і він був би ізольований від суспільства. Черговий український мученик, і все.

Він намагався розбудити націю, докричатися до неї, засвітити світло. Але вона вже перебувала у летаргічному сні, покорі і страху. Залишалася лише культурницька роль. Напівлегальна.

Сьогодні ж не лише є умови для появи національного лідера (і лідерів, правда, вони одразу ж почнуть гризтися між собою), а й колосальна потреба у ньому. Саме в політичному, патріотичному лідерів і з сильною політичною волею, вірою у свій народ. Однак, влада зайняла глибокоешелювану оборону, щоб відтягнути час його приходу. Це гірка правда. Країни, у яких такий лідер прийшов до влади, вже проминули кризу і стрімко рухаються вперед. Ось-ось це може статися і у нас.

Кор.: Сьогодні, коли є серйозні передумови для кризи, нація рефлекторно об'єднується не для того, щоб підготувати ґрунт для нового засіву, а щоби знищити навіть те, що є. На руїнах немає місця для лідера. Звідки, на Вашу думку, в людях закоренився нігілістичний, руйнісцький настрій? З якими словами Ви, як письменник, публіцист, політик звернулися б до нації у цей хисткий час?

В. Я.: Українська політична, економічна та духовна кризи — явища тимчасові. Всі об'єктивні причини вже жили себе. Залишилися причини в особистостях, у персонах. В Україні немає жодної причини чи приводу для війни. Для бійки — скільки хочеш. Це боротьба особистостей, за якими часто стоїть клан. Ситуація не покращиться доти, доки лідер (формальний чи і неформальний) спиратиметься на певний клан, а не на народ. Звідси у частини збіднілого суспільства руйнісцький настрій. Поява нового, справді демократичного, не пов'язаного з корупцією та олігархами, лідера не у плаксивому, а в оптимістично-

СВЯТІ МОЦІ АНДРІЯ ПЕРВОЗВАННОГО ПРИВЕЗУТЬ У КИЇВ

Незабаром християни всього світу святкуватимуть 950-річчя Києво-Печерської Лаври. Певна річ, подія визначна не тільки у світі релігії, а й загалом в суспільному житті всієї України, близького і далекого довкілля. Отож цікаво знати: як готується до свята офіційний Київ? Хто написав сценарій свята? На цю тему — наше коротеньке інтерв'ю з першим заступником голови Державного комітету України у справах релігій Миколою Романовичем Новицьким.

— **Шановний Миколо Романовичу! Свято Лаври у часі збігається із десятою річницею нашої Незалежності. То як же бути? Чи можна ці дві події об'єднувати?**

— Ні в якому разі. Наш Комітет ще у минулому році підказав церковним діячам, аби ушанувати святу Лавру лиш опісля календарного дня 24 серпня. Отже, урочистий вечір і концерт, присвячений 950-річчю Києво-Печерської Лаври, відбудеться у приміщенні Національного театру опери й балету 28 серпня. А напередодні буде Всенощна і ранкова літургія у Свято-Успенському соборі.

— **А хто планує всі важливі заходи, пов'язані зі святом Лаври?**

— Святий Синод та організаційний комітет, який очолює Володимир Литвин — глава адміністрації Президента України. Цими днями буде оприлюднено офіційну інформацію про нашу релігійну і громадську акцію. Там враховано думки і пропозиції київської мерії та столичної громади. Серед членів оргкомітету — Іван Драч, Микола Жулинський та інші державні й культурні діячі. На початку серпня відбудеться засідання "круглого столу", а трохи пізніше — наукова конференція із участю всіх релігійних конфесій. Ми зацікавлені у тому, аби ці свята відбулися не лише на території Києво-Печерської Лаври.

— **Цілком резонно і розумно. Адже Лавра — це всенародна святиня, а не тільки УПЦ Московського патріархату, канцелярія якого міститься біля входу до давніх печер.**

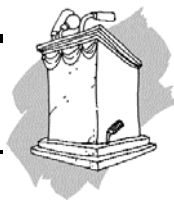
— Треба все обдумати, аби не допустити того, що було при недавньому візиті Папи Римського.

— **Це так. Кияни добре пам'ятають, як святі отці з московської служби йшли колонами з Печерська до Хрещатика, демонструючи "лицо ненависти", свою зневагу до великої і мудрої людини.**

— Таке може повторитися (з іншого боку), якщо до Києва ризикне приїхати московський патріарх Алексій II. Але нам відомо, що він розумніший за свою паству. Та й що йому робити тут опісля триумфату геніального посланця з Ватикану? Ні, Алексій у Київ не поткнеться.

— **Нещодавно працівники нашої редакції побували на території Києво-Печерської Лаври. Там щось копають, мурують. Наводять марафет. А з близьких і далеких країв сюди йдуть прочани.**

— На превеликий жаль, будівельно-реставраційні роботи почалися з великим запізненням, хоча Синод на цю тему засідав ще на початку року. А паломники з багатьох країв йдуть і йдуть. На них чекає в Лаврі справжнє диво: сюди із гори Афон у Греції будуть доставлені святі мощі Андрія Первозванного...

ОБИРАЄМО ПАРЛАМЕНТ, ДУМАЄМО ПРО ПРЕЗИДЕНТА

Неофіційному початку виборчої кампанії було присвячено чергову зустріч із журналістами відомого політолога Миколи Томенка, який очолює Інститут політики.

Його директор вважає, що «даліший опір депутатів пропорційній системі виборчого закону був би неправильним». Хоч би тому, що 42% громадян України є прихильниками «мажоритарки», — це засвідчило опитування. До того ж, вето Президента подолати не вдалося, а вибори проводити треба.

Решта показників опитування нагадують знайому картину, хоч цього разу автори запитань цікавилися не лише тим, яку партію, а і який блок електорат підтримав би на виборах. Першість знову в комуністів — 18,6%, далі блок НРУ—УНР—ПРП—КУН — 15,4%, аграрники—НДП—Партія регіонів та «Трудова Україна» — 12,3%, СДПУ(о)—Демсоюз—«Яблуко» — 10,9%. Невідомо, як вплине на думку виборців блокування низки дрібних партій з «Батьківщиною», але поки що за «Батьківщину» — «Собор» віддали б свої голоси 6,4%, за соціалістів — 5%, стільки ж — за «зелених». Прогресивні соціалісти набрали б лише 4,5%. Тобто результат зрозумілий — потрапити до парламенту ні «Яблуку», ні Аграрній чи Партії регіонів самотужки, без сильного і більш розкрученого партнера, не вдасться. З іншого боку, блокування ускладнює проблему вибору для твердих прихильників певних партій. У зв'язку з чим Микола Томенко зазначив своєрідність становища Олександра Мороза, якого називає своїм союзником Юлія Тимошенко: «Йому буде важко пояснити своїм виборцям, чому опинився в одному таборі з Левком

ВІД ВИБОРІВ ДО ВИБОРІВ

Лук'яненко і Степаном Хмарою».

Та рейтинги партій сьогодні поступаються рейтингам особистостей, точніше однієї — Віктора Ющенка. Якби президентські вибори відбувалися у липні, за нього проголосували б 32,4% виборців, тимчасом, як за за діючого Президента — всього 10,2%. Так само громадяни впевнені, що уряд Кінаха працюватиме гірше від попереднього. 44,4% населення вважають, що соціально-економічна ситуація в країні залишиться без змін, на її покращення розраховують 16%, а на погіршення — майже вдвічі більше — 29,6%. Кожен п'ятий опитаний, або 22%, упевнений в тому, що Кабмін Кінаха працюватиме гірше Кабміну Ющенка.

Стосовно запитань ініційовано-го опозицією Всеукраїнського референдуму, то директор Інституту політики вважає, що йдеться швидше про своєрідне громадське опитування, оскільки «на референдум нема згоди діючої влади». Запитання, до того ж, вельми громіздкі і сформульовані некоректно. Якщо ж їх скоротити, то виглядало б так — за відставку Л. Кучми проголосували б 76,2% громадян.

Особливість майбутніх парламентських виборів, на думку Миколи Томенка, в тому, що вони «прямо пов'язані з президентськими». Ха-

Микола Томенко

рактер виборів до Верховної Ради визначить термін перебування на президентській посаді Леоніда Кучми. Тобто, якщо останньому не вдасться сформувати з надрепів президентську більшість, то процедура імпічменту — не за горами.

Осінь 2002-го або весна 2003-го року можуть стати останніми президентськими сезонами для Леоніда Даниловича. Якщо ж більшість таки сформується, то можна прогнозувати президентство Кучми аж до листопада 2009-го згідно з новою редакцією Конституції, яку можна буде затвердити, маючи

ри, ідеї теж не нові, хоч і сформульовані агресивніше, ніж раніше. «За признание русского языка государственным на Украине», «активное противодействие национал-шовинизму», «поддержка православия» (звичайно, того, що під орудою Московського патріархату) і «решительный курс на интеграцию с Россией и Белоруссией как залог выживания украинского народа» проти «сближения с НАТО» і таке інше.

На стандартний потік знайомого маразму можна було б і не звертати уваги, якщо не враховувати, що відверте порушення українського законодавства — а саме так можна розцінювати виголошене головою РДУ О. Свистуновим — відбувалося в серці Києва — музеї його історії по вулиці зовсім не Чекистів, як вона називалася раніше, а Пилипа Орлика. Хоч статті Кримінального Кодексу про заклик порушення територіальної цілісності держави та розпалювання міжнародної ворожнечі («для поляков украинцы всегда были быдлом») ніхто не відміняв.

Олександр Свистунов як головний ідеолог вважає українців зовсім не корінною нацією в Україні, бо «откуда вы взялись в Херсонской или Донецкой областях, ведь половина Украины построена русскими». Вони в нашій державі зовсім не нацменшина, а «мощный пласт на своей, исконно русской земле».

Усі «исконные» на майбутніх виборах збираються об'єднатися з комуністами, не проти — з Партією регіонів та «другими близкими силами».

Вороги теж відомі — «общество «Просвита» як «орудие воинствующей ненависти и грязной клеветы» і «член Союза писателей А. Погрибный», що в своїх програмах по радіо «регулярно искажает историческую правду, проповедует русофобию». Без коментарів.

Конференція прийняла «обращение к Президенту, Верховной Раде и Кабинету министров», а також «итоговую резолюцию». Голосували за них, як у старі добрі часи — «единогласно», без жодного голосу «проти». Що, врешті, дуже притаманно людям, для яких ідеали демократії — Радянський Союз, що його з усіх сил вони намагаються відродити. На щастя, і сил за-

«У НАС В ОКРАИНЕ» РЕГОЧУТЬ НА МОГИЛАХ

У серії книг «1+1» (Вінниця, видавництво «Глобус-пресс») вийшов «сборник сценариев и пьес» «У нас в Украине» журналістів Д. Джангірова та В. Зайцева. Друкована версія «Великих перегонів», що їх так любила телепубліка під час останньої передвиборчої кампанії і пізніше, вкотре підтвердила аксіому про те, що незаангажованість української політичної журналістики — річ вельми умовна. Так само, на жаль, як і звичайна людність і повага до тих, кого вже нема.

Політиків можна критикувати і висміювати — ба, навіть треба це робити. Корисно для них самих і пересічних громадян, чію долю політики вирішують. Тому в США серед найпопулярніших інтернетівських сайтів ті, на яких анекдоти про президента Буша чи карикатури на тему «Моніка-гейту». Тому в Росії телешоу «Ляльки» упродовж років вважається хітом. Споживачеві політичної сатири пропонують не просто хохму, а погляди, при цьому дотримуються єдиного принципу — кожна політична фігура повинна бути однаково смішною, жодна не має вигравати в очах глядача за рахунок іншої.

Український аналог «Ляльок» — «Великі перегони» — сприйняли «на ура!». Нічого подібного на вітчизняному телебаченні досі не було, а дует Д. Джангіров — В. Зайцев — люди дотепні і навіть талановиті. Недарма ж їхні короткометражні мультики збирали біля телеекранів численну аудиторію.

Це було майже вчора — про «касетний скандал» його герої ще й гадки не мали, країна жила рутинним політичним життям: на тлі державного серіалу «як нам усунути Ющенка» періодично виникали скандальні-одноденки. «Великі перегони» реагували на ситуацію в душі куплетистів 60-х: «вранці — у газеті, увечері — в куплеті». Діставалося всім потроху, крім президента. Його, звичайно, теж показували у «Великих перегонах», при цьому пам'ятаючи, що перша особа держави — то така собі священна корова, яку в особливо негативному світлі подавати небажано. Йому не дуже й дошкулляли. Якщо порівняти прототип Леоніда Даниловича в серіалі з іншими персонажами, то йому серед інших дістається найменше. Вітім, лаяти Л. Кучму (у серіалі

він — Леопольд II Чучма) тоді було не так модно, як після відомих минулорічних подій. Вважалося хорошим тоном натомість пройтися бульдозером по лівих, правих і тогочасному прем'єру В. Ющенку (у серіалі він — Гринвощенко). Герої фарсових скетчів, які спочатку друкувалися в «Зеркале недели» і «Вечерних вестях», загалом на них не реагували, а творці серіалу і тоді, і згодом дружно присягалися, що не виконують чийогось політичного замовлення. У що повірити доволі важко — зокрема, персонаж Черномул «ручкой, украденної в канцелярському посольстві ... сочиняет доносы в администрацию президента». Перепрошую, це була цитата.

Те, що Черномулом називають покійного лідера Руху В'ячеслава Чорновола, зрозуміти не важко, як і те, що є блюзнірством звинувачувати в «донасах» людину, чію ім'я асоціюється з державною незалежністю і — без зайвого пафосу — боротьбою за її утвердження до останнього подиху. І яка, врешті, сама спокутувала в радянських таборах чийсь доноси. Хоч тлумачити про такі високі матерії авторам «сборника» — справа, здається, даремна. Бо можна по-різному ставитися до В. Чорновола як політика, але повагу до мертвих не відміняє ніщо — ні професійний журналістський цинізм, ні бажання заробити собі зайві бали за рахунок відвертого паплюження відомих імен. Той, хто забуває про це, нищить не стільки пам'ять про небіжчика, як самого себе.

В'ячеслава Чорновола вже нема серед живих. Тож бодай з міркувань — про мертвих або добре, або нічого — можна було б обійтися у «сборнику» (про його художню цінність теж, до речі, можна сперечатися) без розділу «Вещие сны», у якому В'ячеслава Максимовича буквально змішують з брудом, чи інших не менш «ефектних» пасажів. Бо ж хіба у 2000 — році виходу «У нас в Украине» — не знали, що Чорновіл загинув у автокатастрофі, про справжні причини якої годі колись почути?..

Мені можуть заперечити, що з піснє слів не викинеш. Але йдеться зовсім не про пісню.

ПРАВОСЛАВНІ РПЦ ОБГОВОРЮВАЛИ СВІЙ СУСПІЛЬНИЙ ФАКТОР. У КИЄВІ

Наслідки української багатовекторності в дії — недарма останнім часом північний сусід все частіше демонструє свою зацікавленість внутрішніми справами України. Це лише в нашій державі представники церкви іншої держави — Росії — можуть без жодних проблем виголосувати відверто ворожі заяви проти УПЦ Київського патріархату, знайшовши для цього зручну ввіслюку — міжнародну науково-практичну конференцію «Православ'я і суспільне життя: відновлення традицій соціального служіння церкви». Зібрання відбувалося 23—25 липня в столичному готелі «Русь», його речники наголошували, що все відбувається за благословення Патріарха Алексія та митрополита Володимира (Сабодана).

Змістові доповіді назва конференції відповідала дуже умовно, більше йшлося про «сложное положение церкви на Украине».

У перший день конференції відбулася зустріч журналістів з митрополитом Смоленським та Калінінградським Кірілом, який очолює також відділ зовнішніх церковних зв'язків Московського патріархату.

Коментуючи недавно зустріч у Женеві Московського і Константинопольського патріархів, владика одразу ж жорстко розставив крапки

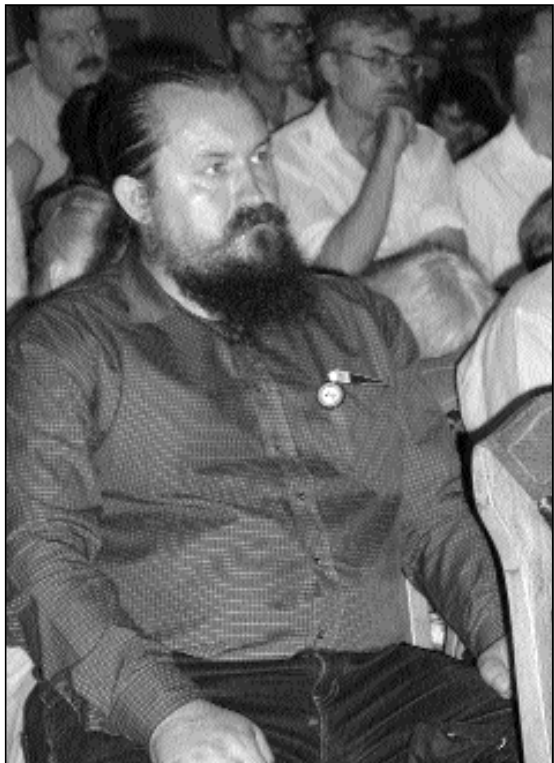
над «і»: всі решта запрошених були зовсім не рівноправними партнерами діалогу, звичайно, серед таких — і служителі українського православ'я. Останніх було названо «представителями неканонических образований, нам было интересно слушать их понимание ситуации». Стоєсно «ситуации» з РПЦ в Україні, то «скільки ж можна ее шельмувать?». А запрошення українців до Швейцарії жодною мірою не означає визнання. Митрополит також дуже обурювався з того приводу, що українці відмовляються прийняти автономію чи автокефалію з рук Москви. Протилежне рішення владика з властивою йому дипломатичністю назвав «создавать рога и копыта».

Так само нерезультативно продовжується діалог з Ватиканом, бо «реально ничего не происходит».

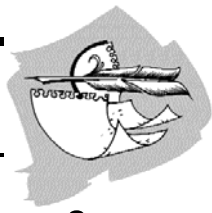
Про соціальну концепцію церкви говорилося мало. Владика задоволено відзначив успішну роботу церковної спортивної школи на Калінінградщині — там юні християни займаються єдиноборствами, здобувають призові місця на змаганнях, «но все это связано с нашей православной духовностью». Одне слово, російські православні замолоду вчаться переконувати.

•

Сторінку підготувала

Делегат конференції

ЧАС МИШКИ СІРОМАНКИ

За мотивами української народної казки

Казку про "Ріпку" ми всі знаємо. Суть її зводиться до того, що й казочки про Курочку рябу, яка знесла золоте яєчко. Там "Дід бив — не розбив, баба била — не розбила". А мишка бігла у своїх справах, зовсім випадково хвостиком зачепила і розбила. (Зважмо, що цю казочку в Україні читають уже багатьом поколінням найменших українців, щоб з ранніх літ у їхній у свідомості формувалися образи елітних українців — Діда та Баби, національної титульної сили — як не спроможних на великі доленосні звершення, і образ сірої всевільної мишки, напористої, спритної, яка вчасно і безпрограшно володіє ситуацією і вміє привласнити плоди дідо-бабиної праці, а їм не залишено ніякого вибору, окрім отого споконвічного: "Дід плаче, Баба плаче..." та: "Маєте те, що маєте").

З "Ріпкою" ситуація надто схожа. Пригадуєте її неповторний патріархальний чар: "Був дід Андрушка, а в нього — баба Марушка, а в дочки собачка Хвінка, а в собачки — товаришка киця Варварка, а в киці — вихованка мишка Сіроманка.

Раз весною взяв дід мотику, скопав у городі ярдкую велику, підпушив, зробив пальцем дірку та посадив ріпку..." Далі було те, що й повинно бути: час ріпку рвати. Великий гурт тягнув ту ріпку, яку виростили дід та баба. Отож, ні велет-дід, ні його мотторна баба Марушка, ні їхня донька Мінка, ні навіть собачка Хвінка та киця Варварка не спроможні були зробити того, що зробила ця міфічна геракло-подібна мишка.

Чому ж такі цей образ такий популярний у нашого народу? Адже народні казки — це те символічне дзеркало, подивившись у яке, побачиш цілком конкретні речі — дух і душу народу. Отож, та мишка Сіроманка завжди була вирішальною силою в нашій пра-і сучасній історії. Не вірите? Тоді пройдемося прадавними, давними, ближчими і зовсім близькими історичними дорогами.

Візьмімо хоча б княжу добу. Дід із Бабою невтомно чубилися на велетенському українському городі, перемотлюшили городину, потовкли одне одному боки, повиколоювали вилами очі, а коли побачили, що вже ніяк не дадуть собі ради, то й сказали... Нині надто часто їх цитують, вважаючи, що нібито ці слова, мовлені ними так необачно, стали своєрідним заповітом предків, таким собі кліше в головах усіх наступних дідів та бабів української трагікомічної історії. А сказали вони так: "Земля в нас велика і багата, а порядку в ній немає, приходьте і володійте нами". Кому були мовлені ті слова знає навіть кожен учень молодших класів. Отож і стали варяги порядкувати на дідовому й бабиному городі...

Підемо далі, вірніше, ближче. Козацька доба. Запорізька Січ наводила жах на саму Османську імперію, яка тримала значну частину світу в покорі, неволі та страхові багато століть.

Отож, те "золоте яєчко" (Січ) били-не розбили турки разом з татарами, били-не розбили шведи, били-не розбили поля-

ки, а от сіренька мишка-побігушка, мишка Сіроманка, яка здатна ухоркати й коня, хвостиком зачепила і розбила. Хто вона, здогадатися не важко! Це до неї козаки, стоячи на колінах, молитовно волали: "Не встанемо, мамо!"...

Чи взяти часи вже ближчі до нас, коли 1918-го року розпалася царська імперія й Україна здобула незалежність. Сам великий Історик Михайло Грушевський її очолив, який знав не лише історію України, а й всього людства, здається, по днях, у хронологічній послідовності. Знав усі "закономірності" поневолення одного народу іншим, знав, що собою являє імперський великодержавний феномен, знав про "надідею" Іванушки-"мудреця", яка приблизно формулювалася ось так: "Ослободять всех и вся от ихней жизни! Мочить! Давить и железной рукой загонять к счастью!" Расширять единое пространство до размеров единого земного государства с единым батюшкой-царем".

Це все великий історик знав, однак повірив, що "братерські обійми" соціалістів та комуністів чимось кардинальним відрізняються від царських. І наші тодішні діди й баби наступили на відомі граблі, що опинилися в них під ногами, та ще зубцями догори...

І знову пробігла Україною та міфічна мишка-побігушка і розбила золоте яєчко її волі, її долі...

А потім... Все посіла вона, зухвала істота, капосна, сіра помислами і кривава діяннями, агресивна, всеядна. Перегризла, перетлумила, перепакостила, перезанапастила, перетворила у свої відходи все збіжжя в засіках. Особливо позбиткувалася над елітними сортами. На них вона одразу напустилася і перегризла на січку навіть ті засіки, де вони зберігалися. Залишилося лише поле, прибите морозами та посухою, впереміш з кукілем.

Тож Дід та Баба й стали висівати неелітні миршаві сорти і стали збирати й неелітні миршаві врожаї, до яких не добралася гурманка мишка Сіроманка.

І от, здавалося б, у 90-х роках уже минулого століття й тисячоліття казка, де фігурує та сіренька зухвала істота, повніс-

тю вичерпала себе. Дід та Баба разом із великим гуртом знову, вже вкотре такі виростили свою омріяну солодку Ріпку. Усі троє — Дід, Баба і Донька просто оп'яніли від щастя. Повдягали вишивані сорочки (Дід — шаровари та ще й булаву вчепив, гетьманом став себе величати, граблі якнайдалі од себе відкинув), націпляли разки доброго намиста, взяли бандури та кобзи і стали виводити прекрасними голосами (єдине, що не переточила пакосна сіра істота), а собачка Хвінка й киця Сіроманка витанцювали на тому городі. Дід та Баба разом із Мінкою зрідка покрикували до них то "Слава!", то "Ганьба!" аж поки не охрипли. А тоді почали сваритися, у кого голос краший та сорочка гарніша. Дід галасував, що в нього, а Баба — у неї, бо в неї пазуха розкішніша. Мінка і собі пишалася коралями, так що стали чубитися, не помітивши, що ота, остання у мишиному роду, їм не ловила, а займалася своїм природним відтворенням. Під гарний спів та ті неперевершені два вигуки, що стали знаком часу, під бабо-дідову лайку й чублення, сіра істота плодилася несамовито. Аж посіріло на городі. Сіра маса рушила із сотиссячних нірок поміж кропу та моркви, притягла до Діда й Баби граблі (начебто тризуб) — і вмент перетворили славу того розкішного городу на ганьбу. Покотила мишва ріпку і накинута на неї сіро й несамовито.

ми — на конюшні, комори з насінням — на купи лушпиння, розкішні сади, що вгинаються від плодів, — на пеньки та стирчаки. Народ — у натовп з голодними очима. Культуру й духовність вважала своїми найлютішими ворогами, однак до найбільших нематеріальних цінностей зараховувала часті застілля в ресторанах та на природі. Під звуки чаркування любила співати "не расстанусь с комсомолом", а ще — "Рябинушку". З усної народної творчості визнала лише анекдоти і травила їх, запиваючи міцними напоями. Любила Кобзона і не любила "Кобзаря", мову дідо-бабину ненавиділа лише за те, що вона не нагадує її, мишину, однак любила все, що створювали їхні руки. Тому охоча була до великих городів, великих комор та льохів, де б можна було "созидать" і "выполнять большую историческую миссию". Словом, коли Дід та Баба разом із Мінкою захмеліли від радісного вітру волі, вона й взялася за ту свою "миссию", ніким не положена й не контрольована. Масштаб її "созидання" перевершив усі сподівання — перетлумила все вже на суверенному городі, в коморах, засіках, льохах, навіть колоски переточила й добралася до головатих соняшників та достиглих кукурудзяних рядів...

Дід з Бабою ще довго не помічали б того капосного злодія-шкідника, коли б господар не перечепився через купу лушпиння. Саме примірявся до нової булави і нові клейноди із бабиних рук хотів висмикнути. А Баба макогоном на нього за це замахнулася. Гепнувся прямісінько в лушпиння. Тоді й витверзів враз і побачили, що стоять посеред тирловища. У дідових руках лише чубок від ріпки та булава, у бабиних — макогін, яким вона вгріла діда. А в доньки Мінки єдиний разочок доброго намиста. Аж тепер помітили, що вже не на городі — там їм місця немає, а на межі, під великим чорнобильським кущем лопуха. Обараніло ловлять відкритим ротом повітря і ніяк не можуть його вловити. І знову накинута на граблі, які уже приволочила їм капосна істота і покпала як і належить — незмінно зубцями догори. І знову патріархальні нетлінні наші граблі вгріли обох, аж зблиснуло їм ув очах, і знову: "Дід плаче, Баба плаче...", тужить Мінка, підвиває собачка Хвінка та обурено шипить киця Варварка. Схаменулися. Перевели подих. Зголоднілими очима дивляться, як мишка Сіроманка останні гарбузи на городі дотлумлює. Коли ж їх голод остаточно зломив, почали скубати реп'яшки з лопуха й кидати до рота. На зміну несамовитій радості прийшла розпука, шалена втома, спустошення та зневіра. Гризун плодився на очах, безсоромно парувався, спинався на лапи, і його полчища теж кидалися виконувати "историческую миссию".

Не менш, ніж Дід та Баба, сіро-капосну істоту зненавиділа

киця Варварка. Вона вмент пригадала своє покликання і свою одвічну неприязнь до цієї гризунки, тлінний дух якої чути за кілька кілометрів. Вона стала натокувати свої кігті й готуватися до стрибка. Обурено гарчить під споржнілим льохом і собачка Хвінка. Заціпило доньці Мінці. Дід та Баба лише розводять руками і мають те, що мають...

Чи зможуть вони приєднатися до Кицьки і взяти участь у цьому другому історичному етапі боротьби із мишкою Сіроманкою? Можуть, але не бажано — все одно зчинять галас, поб'ються і на граблі наступлять... Бо проти цього всеядного гризуна потрібен не ентузіазм романтиків, а міцні зуби та лапи професіонала.

Це — "Ріпка-2", казочка, що складена давно, але продовження її ми почали читати 24-го серпня 1991-го. Однак — дозволимо собі пофантазувати, — та й жанр казки дозволяє це зробити — уявімо, що кицька, коли вже й не впливає мишку Сіроманку, то, принаймні, зажене у нору. Чи ж не станеться на нашому городі знову те, що вже було, чи не вчинить і кицька так, як вчинила сіра істота? А Дідові й Бабі знову скаже: "Маєте те, що маєте, то й радійте, що ще живі". Чи не стане професійна кицька витворяти на городі те, що й сіра капосна мишка? Не виключено! Адже вона амбітна і завжди почуває себе господарем господаря.

Тоді обізнеться третя сила в тому ряду — собачка Хвінка, яка вчинить із кицькою те, що збирається вчинити із мишкою Сіроманкою Варварка. От вона вірніша господарю, тобто Діду й Бабі. Вона їм завжди вірно служить за сякий-такий харч. Тоді з-під куца чорнобильського лопуха можуть вийти дід Андрушка, баба Марушка та донька Мінка. Вона вчепить Хвінці ошийника — про всяк випадок... Донька має дати всьому лад — позамітати все, прибрати смітники та купи лушпиння, поорати, заволокти на городі, вчасно посіяти і посадити, зібрати і вчасно в комори та льохи завезти, пильнуючи, щоб не вскочила туди ота сіренька всеядна істота.

Мінка, як ми всі здогадалися, — наш завтрашній чи позавтрашній день. Лише вона може втримати город, лише їй Господь дасть Благодать і силу, щоб на ньому і все врунилося, і все було, і все було вчасно зібрано і зведено в комори та щоб був на столі не лише хліб і до хліба, а коровай та свята паска. Більше нікому. Всі інші, попри свою спритність та ненаситність хижаків і всеядність сірих гризунів, не мають ні сили землі, ні Благодаті Неба. Вони можуть лише паразитувати на щедротах цього краю та м'якою характері добрякуватих, довірливих, наївних, романтичних, непрактичних, сварливих, булаволубних і гетьманоспокушених, граблямиполобібезлічразівбитих, однак нерозкаяних Діда та Баби.

Нині ж час дрібного всезнищуючого гризуна, який розплодився і панує. Хто дочекається часу перемоги доньки Мінки — мо-ло-дець! А оцій "казочці" — кінець. А поки що Дід плаче, Баба плаче, як і належить казковим нерозважливим героям-романтикам, що луплять макогонами та булавами один одного замість того, щоб ударити ними сіру істоту з поганим специфічним запахом. Запропонувала б і вам бубликів в'язочку, та ба, поки що у нас є лише те, що посередіні того бублика...

ІНДІЙСЬКИЙ МІФ І УКРАЇНА

ТАРА-ЗІРКА Й ЧАНДРА-МІСЯЦЬ

Чандру-Місяця творець світу Брахма настановив володарем над планетами й зірками, тваринами й рослинами. Чандра посвятився на престол і став царем. Та потім запишався своєю вродою, славою і владою. Дійшло до того, що навіть у наставника богів Брихаспаті він викрав його дружину, прекрасну Тару. Як не просили Чандру боги й сам Брахма повернути жінку чоловікові — той не відпустив її. Шукра, наставник асурів і вічний суперник Брихаспаті, став на бік Чандри. Боги на чолі з Індірою заступилися за Брихаспаті.

І почалася між богами й асурами війна за красуню Тару. Божественну рать очолив Рудра, асурську — Шукра. Битва між могутніми супротивниками була така люта, що Земля стрясалася до самісіньких глибин. І Земля, не на жарт налякана, почала благувати Брахму припинити страхоту сичу. Тоді Брахма звелів Рудрі й Шукрі замиритися, а Індіра звільнив Тару й повернув чоловікові.

Жінка повернулася додому вже вагітною, тож невдовзі народила сина. Кожен, Чандра й Брихаспаті, вражені його вродою, хотіли мати його своїм сином. Щоб загодити їхню суперечку, боги звернулися до молоді матері:

— Таро, скажи нам, хто насправді батько цього чудового сина?

Але жінка мовчала, ніяково потупивши погляд. Ніхто не міг добитися від неї бодай слова. Тоді до неї підійшов сам Брахма:

— Скажи ж, донно моя, чий це син — Чандри чи Брихаспаті?

— Чандри! — ледь чутно прошепотіла Тара.

Чандра невимовно зрадив, почувши це. Він назав сина Будга, тобто Мудрий, Брахма ж зробив його владикою одноім'яної планети. Тара лишилася з чоловіком, а Чандра взяв у дружини 27 прекрасних доньок бога-отця Дакші — 27 сузір'їв місячного неба. Найчарівнішою з них була Рохіні, і вона стала улюбленицею Чандри. Він знав тільки її, а інших дружин наче й не помічав. Ображені його неурою, ті прийшли до батька:

— Таточку, зроби так, щоб він усіх нас однаково любив.

Дакша закликав до себе зятя й дорікнув йому:

— Не годиться виділяти котрусь із дружин, треба з усіма ладнати й усіх шанувати. Тоді не буде ніяких нарікань.

— Гаразд, я всіх шануватиму, — пообіцяв Чандра.

Але чинив і далі, як раніше. І невдоволені доньки знову прийшли до всесильного батька:

— Таточку, він не відходить від Рохіні, знає тільки її! Як же нам терпіти таку зневагу! Ми лишимося тут, не повернемося до нього.

Дакша ще раз закликав зятя, і той знову пообіцяв любити всіх дружин. Ті повірили йому й повернулися додому. Але нічого не змінилося. Утретє мусили йти доньки зі своїми жалаями до батька:

— Він і далі нехтує нами! Зарад же чимось, таточку любий!

І розгніваний Дакша наслав на Чандру недугу — той почав марніти. Слабшало його світло, темнішали ночі, в'янули трави й спалили з тіла живі істоти. Небожителі кинулися до Чандри:

— Що з тобою діється, Чандро? Раніше ти висявав своєю красою — де ж тепер вона поділася? Чому ти все хирієш?

Чандра розповів їм про покару тестя, і боги подалися до Дакші:

— Змилуйся над Чандрою, зніми з нього свій прокляття! Від нього майже нічого не лишилося! Все живе марніє разом із ним, і ми теж. А якщо ми переведемося на нього, то що ж тоді буде зі світом?

Заслакавшись, Дакша мовив:

— Я зніму з нього прокляття, але не весь — віднині він то повнітиме, то худнучиме. Тож нехай Чандра піде на берег Сарасваті й там, де во-

на впадає в море, зануриться в її води і змиє свій гріх.

Чандра так і зробив: пішов до моря, омився в священних водах Сарасваті і очистився від гріха. І відразу почав повніти, набиратися сили, його чарівне світло знову осяяло всесвіт. Невимовно тішилися боги й люди, тварини й рослини, повернуті до життя. А Дакша наостанок нагадав зятеві:

— Будь лагідний і уважний до своїх дружин, любий їх!

Відтоді Місяць-Чандра убуває впродовж темної своєї половини і прибуває впродовж світлої.

ІДЕ ХЛОПЕЦЬ ДО ДІВКИ, ЯК МІСЯЦЬ ДО ЗІРКИ

Сюжет про війну богів та асурів через викрадення красуні Тари, частий в індійських джерелах, належить до ще ведійських (трипільських) часів. Його бачимо в "Рамаяні", де злий Рavana викрадає Сіту, дружину царевича Рами, в грецькому епосі, де Троянська війна спалахує через викрадення прекрасної Єлени, в українських казках і веснянках.

Міф має виразну астральну символіку, що видно з імен головних персонажів: Тара — "Зірка" й Чандра — "Місяць". Будга — син Чан-

Крішна

дри й Тари, уособлює планету Меркурій, Брихаспаті — Юпітер, Шукра — Венера, Дакша — батько 27 сузір'їв, дружин Чандри, одна з яких — Рохіні. Поза сумнівом, міф містить винятково цінну інформацію, здатну багато що прояснити. Але ми звернемо увагу на деякі українські паралелі до персоналії міфу. Бо на Київщині є місто Тараща й річка та село Шандра, а в Індії Тарагарх — "Зірка-фортеця", річка Чандра й місто Чандрапур. Ведійський Рудра — слов'янський Род, а на Черкащині існував літописний Родень. В іншому міфі Рудра-Шіва вогненною стрілою руйнує обнесене трьома валами місто асурів Тріпуру, а назва Тріпура — "Тримісто" тотожна назві Трипілля. У міфі з "Рігведи" асурське плем'я панів ховає корів (уособлення достатку), за якими полює Індіра, в далеких краях за річкою Раса. Що перегукується з Россою, в гирлі якої стояв Родень, і з Панікарчею біля Ржищевця (прізвище Панікар і зараз поширене в Україні та Індії). Брихаспаті мав ім'я Дгір — "Мудрий", а київський князь звався Дір. Ім'я Будга, сина Чандри й Тари та планети Меркурій, теж означає "Мудрий".

Із Тарою-Зіркою і Чандрою-Місяцем пов'язана українська весільна обрядовість. Молода у наших весільних піснях — зоря, зірка, княгиня, красна, а молодий — місяць, князь.

В одній архаїчній пісні молоді — місяць і зоря, що змовилися зійти на небо й освітити землю, звеселити звірів у полі й спізнатих гостей у дорозі. До Місяця причетне число "7", а весільний коровай роблять 7 молодич, у яких живі чоловіки. Вимішуючи тісто, жінки співають, що вода для святого короваю з 7 криниць, мука в 7 міхах із пшениці, зрослої на 7 полях, до короваю вбито 7 яєць від 7 білих курей, масло для короваю — з 7 кадовбів, збите з молока від 7 телиць. У ведійських індійців священну сому, що її полюблив Індіра, готували 7 жінок з роду молоді; їм давали епітет корів, а сому звали їхнім биком (Сома — інше ім'я Місяця-Чандри, а слово коровай споріднене зі слов. kory/kory — "корова", "бик"). Коровайний обряд супроводжують пісні, звернуті до матері молоді, і саме вона ліктем витискує в коровай місце, куди кладуть фігурки місяця й зірок (Вовк, 146, 196, 199, 319).

Чандра зображається мідянисто-рудим, у нього червоний стяг, його колісницю тягне антилопа. Місяць поїть богів амрітою впродовж світлої половини місяця, а предків — впродовж темної.

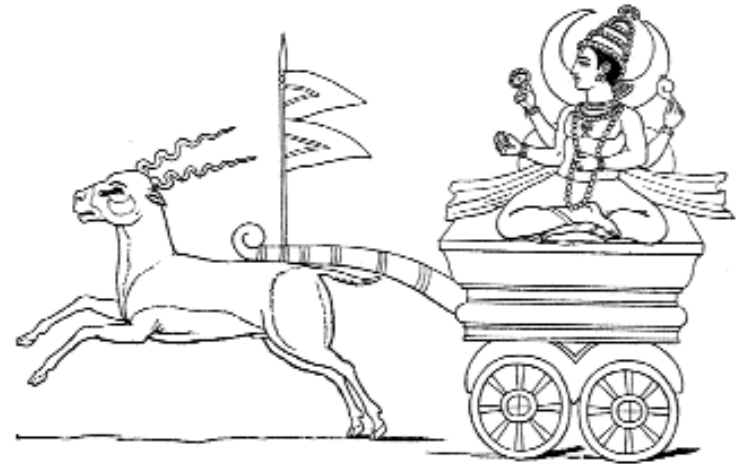
Індійський місячний зодіак має 27 (іноді — 28) сузір'їв, які ще у ведах виступають дружинами Чандри. Кожну справу слід починати при сприятливому розташуванні Місяця у сузір'ях. Гороскоп людини таумачився саме з характеристики сузір'я, в якому перебував Місяць. А Рохіні — винятково сприятливе сузір'я. Крішна народився, коли Місяць перебував саме в ньому. Ретельно вивчивши давньоіндійські пам'ятки, вчені висували, що ця подія сталася 19/20 липня 3228 року до н.е. Тобто Крішна народився понад 52 століття тому. А він добре відомий Україні. "Валесова книга" знає божества Вишень і Кришень (такі ж прізвища мають сучасні українці), а Крішна — земне втілення Вішну (Вишнопіль на Черкащині й Вішнупур в Індії). У Черкаському й Переяславському полках козаки мали прізвище Кришненко, а в інших полках — імена Кришко, Крешко, Криско. Популярне ім'я Кришни — Гопаа, Гопаа відбите в козацьких прізвищах Гупаа, Гупало, Гупалов, Гупаленко (і в сучасному — Гупалюк). А ще в назвах Гупали, Гупалівщина та гопаа — улюбленого танка запорозьких козаків.

Батьком Кришни був Васудева, що мав двох дружин. Від однієї народився Кришна, а від другої — Баладева, старший брат Кришни. За іншим міфом, Кришна народився від чорної, а Баладева — від білої волосини Вішну, тому братів ще зовуть Чорнобог (санскр. krishna — "темносиний", "чорний", але й "красний", "гарний") і Білобог. Кришна-Чорнобог — воїнське й пастуницьке божество, а Баладева-Білобог — землеобробське, зображається з плугом і має імена, що відбивають це.

Знаменно, що матір Баладеви звали Рохіні, як і сузір'я. В переліку сузір'їв воно четверте, а розташування зірок нагадує віз, тому сузір'я має і назву Шаката — "Віз", "Колісниця". А саме під назвою Віз знають його українці. Воно з так званих "людо-

ських" (мануш'я) сузір'їв (санскр. manusha — "людина", пор. слов'янське муж, польське менж; цигани називають себе мануш).

За ведами, сузір'я Рохіні, "Руда корова" — донька мудреця Каш'япи (пор. молдавські й румунські прізвища Кассапа, Касапа, Касап тощо) й священної Сурабгі — корови достат-

Чандра-Місяць

ку, праматері корів і доньки Дакші. Дружиною Каш'япі була й Дану — "Ріка", "Потік", річкова богиня, тожона українській Дані (імена обох — у назвах Донець, Дунай, Дністер, Дніпро). Дану — родоначальниці да-навів, інакше — асурів, старших братів богів-девів, і мати найголовнішого з асурів, Врітри — в українському фольклорі злий цар Ворот або Воротор. А данави — інша назва ядавів, племені Крішні й Баладеви, тотожного літописним ятвягам, які й собі мають назву дайнові.

Асури — старші брати богів, а Баладева — старший брат Крішні. Це підкреслює епос: Крішна тяжіє до девів, виступає на боці пандавів, а Баладева — до асурів і виступає, як і данави-ядави, на боці кауравів-коровичів, пов'язаних із земним світом. Обом божествам властива синьо-жовта символіка: Крішна синюватоскірий і має жовте вбрання, Балавіра — золотавоскірий і має синє вбрання. В єдності протилежностей вони мовби уособлюють цілісність усе-віту.

Імена Баладеви, як і Крішні, теж засвідчені на українському терені. Санскр. Баладева (хінді — Бальдев) — "Могутній бог" відбите в прізвищах Федір Боудей і Тиміш Білдей з Чигиринського й Переяславського полків (РВЗ, 35, 343; в останньому служив і сотник Богдан Кришненко). Ім'я Баладей зафіксоване в чотирьох списках III ст. (за дванадцять століть до Запорозької Січі) у написках із Сіндики-Кімерії (КБН, №№1276, 1279, 1281), країни індів-сіндів-сувірів-кімерів, родичів українських сіверів, яка входила до тисячолітнього Боспорського царства зі столицею в Пантикапεί (суч. Керч). Один зі списків (№1279) з іменем Баладей містить і ім'я Госак, яке пояснило винятково важливе слово козак ("Слово Просвіти", №12, 2001 р.).

Інше ім'я Баладеви — Балавіра

(хінді — Бальвір, пендж. Балбір), "Могутній герой" відбилося в козацьких прізвищах Бальвір, Бальбір, Балбір, Балабиренко, Баль (ТРС, 10—12).

Показово й те, що дружиною Баладеви була Реваті, а Реваті — і двадцятьсьоме місячне сузір'я і теж дружина Чандри. Ім'я Реваті означає "Багата". Це сузір'я лагідне за природою, ним керує Пушан (від санскр. push — "розквітати", "буяти", споріднене з укр. "пишний") — ведійське божество добробуту, покровитель худоби й подорожніх. Пушан беззубий (зуби йому вибив луком

Рудра), а їжа його — каша.

Царівна Реваті, дружина Баладеви, походила з Сураштри в Західній Індії, де жили ядави-данави. Брата Реваті звали Реват (пор. укр. прізвища Ревут, Реут, Ревуцький), а діда Рева. У козаків часте прізвище Рева й похідні від нього — тілки в Канівському полку "Реєстр" засвідчує 7 прізвищ Рева, Ревут, Ревутенко й Ревченя, а всього в 13 полках 40 прізвищ на Рев. Відсутні вони тільки в Ніжинському, Чигиринському й Черкаському полках. Найбільше прізвищ Рева припадає на подільсько-миргородський ареал, що дає певні підстави трактувати цей ареал як базовий для прізвища Рева. З інших прізвищ на Рев у "Реєстрі" засвідчені Ревко, Ревба, Ревака, Ревика, Ревеня, Ревниш, Ревсак, Ревбенко, Ревченко й Реваченко.

Схоже, існує зв'язок індійської назви Рохіта/Лохіта, спорідненої з Рохіні, з назвою Лохвиця на Полтавщині. Санскр. rohita-lohita — "рудий", "червоний", звідки й хінді lalun — "кров" (слов. руда — "кров"). Тож назва Лохвиця із санскриту мала б означати "Рудувата", "Рудавиця", скажімо, за кольором води (укр. -виця в назвах тотожне санскр. vati). А тільки на Полтавщині 10 річок Руда, Рудак, Рудька, Руда-Лозова, Крива Рудка (СГУ, 476-479). І деякі з них, як і річка Лохвиця, притоки Сули.

Вовк — Вовк, Хв. Студії з української етнографії та антропології. — К., 1995.

КБН — Корпус боспорських надписей. — М.-А., 1965.

РВЗ — Реєстр Війська Запорозького 1649 року. — К., 1995.

СГУ — Словник гідронімів України. — К., 1979.

ТРС — Надливайко С. І. Таємниці розкриває санскрит. — К., 2000.

● Степан НАЛИВАЙКО

ПРІЗВИЩА НА ШАНДР У ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ (за "Реєстром" 1649 р.)

Санскр. chandra — "місяць" в індійських мовах має форми chandar, chander, chender тощо, що відбилося в сучасних іменах і назвах. Це саме бачимо і в українських прізвищах та назвах.

Шандеровський Василь (133; Корсунський полк і сотня)

Шандеровський Савка (152; Корсунський п., с. Герасименкова)

Шандаровський Хар (246; Брацлавський п., с. Горячківка) — про це ім'я та прізвище див. "Слово Просвіти", № 6 за 2001 рік;

Шандеровський Процик (381; Миргородський п., с. Поповська)

Шандеровський Федір (414; Полтавський п., с. Зінківська)

Шендрик Іван (427; Полтавський п., с. Лукомська)

Шендрик Іван (448; Прилуцький п., с.

Переволачинська)
Шендерка Матвій (169; Білоцерківський полк і сотня).

У сучасних українців побутують і прізвища Шандра, Шандрук, Шандрюк, Шандровський, Шиндер.

УКРАЇНСЬКІ НАЗВИ НА ШАНДР ("Словник гідронімів України", С. 617-618, 620)

Шандра (інші назви — Руда, Шевелиха) — річка, л. Росави л. Росі п. Дніпра (Миронівський р-н на Київщині); там же — село Шандра

Шандриголова — річка, л. Нетриусу л. Сіверського Дінця п. Дону; Шандриголове — село (Донецька обл., Краснолиманський р-н)

Шандрова — річка, л. Збруча л. Дністра (Хмельницька обл.)

Шандровець — потоки, 1) л. Опору п. Стрия п. Дністра (Львівська обл.); 2) п.

Свічі п. Дністра (Івано-Франківська обл.); 3) с. Хашів (Турківський р-н, Львівська обл.)

Шандрівський — потоки, 1) л. витік Хустія п. Тиси л. Дунаю (Хустський р-н, Закарп. обл.); 2) с. Тур'я Полна (Перечинський р-н, Закарп. обл.); тут же гора Шандрувка

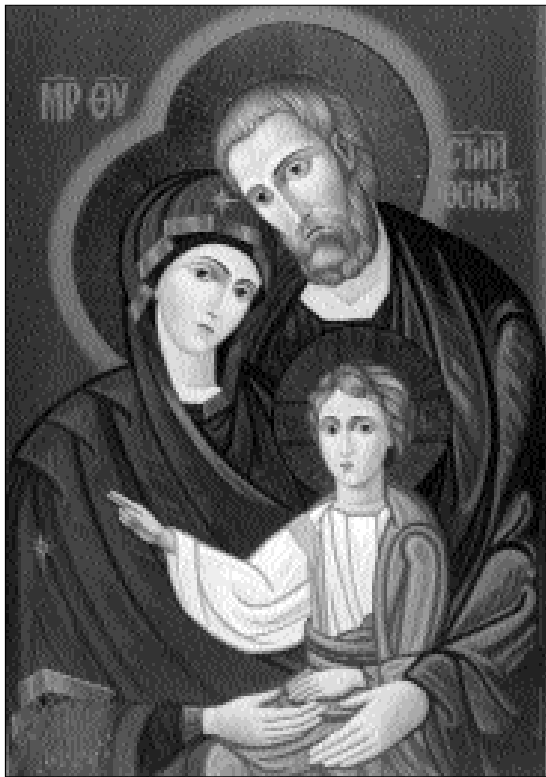
Шандріящик — потік, л. Турбату л. Брустуранки л. Тересви л. Дунаю (Тячівський р-н, Закарп. обл.); там і полонина Шандріяски

Шандориків — потік, (Воловецький р-н, Закарп. обл.)

Шендерка — потік, п. Гнилої п. Збруча л. Дністра (Тернопільська обл., нижче с. Будки)

Шендриголів — ручай, л. Нетриуса л. Сіверського Дінця п. Дону (Донецька обл.); там же — слобода Шендриголова

Шиндрівка — потік, с. Шешори (Косівський р-н, Ів.-Франк. обл.).

Свята родина. Православний варіант.
(Автор — Михайло Халак)

Можна припустити кілька пояснень, чому чотири Євангелії та інші книги Нового Заповіту ні словом не проходили про те, який зовнішній вигляд мав Господь Ісус Христос у роки життя на землі.

1. Цього не хотів Промисел Божий, що керував волею євангелістів, коли вони записували Добру Звістку. Хоча книги Біблії, як у Старому, так і в Новому Заповіті, містять ряд описів зовнішності персонажів, проте Господь Ісус Христос — це не рядовий персонаж, а унікальний: це Бог, що набув людське тіло і людську природу через Своє Різдво. Акцентування хоч невеликої уваги на тих рисах, які б ішли врозріз із Його основного метеою на землі — визволенням і спасінням людства від першородного гріха — не було в планах Божого Промислу.

2. Господь досконало знав прикрий недолік нашої вдачі: оцінювати людину за зовнішніми ознаками, — те, що давньослов'янською мовою називається «лицеприятієм». Він Сам мав проблеми з тими, що хотіли стати Його учнями не за покаяннями, а заради цікавості до Нього як до Людини, заради задоволення якихось своїх суто тривіальних інтересів. Господь не бажав, щоб наступні покоління християн чинили так само, але трималися Його благодаті виключно як благодаті Бога-Слова, про що так виразно пише Іван Богослов на початку четвертого Євангелія.

3. Постійно ідентифікуючи Себе зі Своїм небесним Богом-Отцем («Я і Отець — один»), Ісус Христос виконував волю Отця, щоб поклоніння Йому відбувалося в душі й істині. Перенесення зовнішніх рис із Сина на Отця було б звичайною людською справою й викликало б ще більшу люту у закостенілих у своїх догмах книжників і фарисеїв. Адже вони не змогли стерпіти навіть думки про духовну спорідненість Сина з Отцем і закидали Ісусу Христу тяжкі нарікання. То як же вони — і взагалі, тодішнє юдейське суспільство — могли допустити можливість Іхньої зовнішньо-фізичної спорідненості?

Є й інші пояснення і припущення щодо відсутності у Святому Письмі даних про зовнішність Спасителя. Хоч би як там було, але це питання завжди цікавило давніх отців Церкви — від першого пильного історика Церкви Євсевія до Діонісія Ареопігита Нового, Івана Дамаскина, Теодора Студита, що безпосередньо виробляли богословський канон церковного мистецтва і взагалі християнського храмовлаштування. Справді, Промисел Божий залишив вирішення питання про зовнішність Спасителя на наступні століття, коли християни настільки зміцніють, що перейдуть від молочної духовної поживи до твердої (якщо користуватися образним зворотом апостола Павла), тобто стануть дорослими і змужнілими людьми віри. Тому Церква віками виробляла найбільш прийнятний варіант розв'язання цього питання, оскільки воно стосувалося корінної проблеми Богослов'я — догмата про Боготвілення.

Остаточне утвердження в Церкві образу Ісуса Христа припадає на другу половину IX століття. Такий пізній час позитивного розв'язання питання іконографії Спасителя зумовлений багатьма причинами. Численні ересі першого тисячоліття християнської ери так чи інакше стосувалися трактування особи Ісуса Христа. Аріяни, несторіяни, павликіяни, антиринітарії, монофізити, монофелити, іконоборці, богомили,

КРАЩИЙ ВІД ЛЮДСЬКИХ СИНІВ

(Церковна традиція про вродливість Ісуса Христа)

катари, а пізніше альбігойці в різних формах піддавали сумніву або ревізії то божественну, то людську природу Ісуса Христа. Вже на початку IV століття суперечки про особу Спасителя так загострилися, що Перший Вселенський собор 325 року в Нікеї постановив головним своїм завданням у Символі віри найбільше тез (сім з дванадцяти) присвятити якраз Ісусові Христові. І все ж, боротьба довкола Його особи, в тому числі Його зовнішності, не припинялася аж до повної перемоги Церкви над іконоборцями, тобто до другої половини IX століття.

Ось чому майже дев'ять століть у місцях богослужінь (спочатку в катакомбах, потім у наземних храмах) був значний різнобій у зображеннях Ісуса Христа й головних святих християнської релігії. Відомий фахівець з іконографії Спасителя і Богородиці Никодим Кондаков поділяв розвиток зображень Ісуса Христа на п'ять головних періодів: 1) історичний, що охоплював II й III століття, коли ще пам'ять про Його вигляд була живою, і художники малювали і рисували Його в манері і стилі греко-римських античних портретів або єгипетських фаясовських портретів; 2) ідеальний образ Христа IV—VII століть, коли віддавалася перевага алегоричному й метафоричному Його представленню у вигляді Баранця-Лнятка, Доброго Пастиря з овечкою на плечах, Орфея, який грає на лірі для пробудження природи тощо; 3) символічний період, який у частині Східних Церков тривав найдовше — буквально від Вознесіння Христа на небо в першій половині I століття і аж до Сьомого Вселенського собору 787 року: юдео-християни погоджувалися тільки на символічну репрезентацію Христа і всього християнства у вигляді хреста, якоря, риби,

трикутника, Ноевого ковчега і взагалі човна, пелікана, пави, фенікса, ластівки, оливкової чи пальмової гілки, або слів «ΙΧΘΙΣ» (риба), «ΝΙΚΑ» (перемога), «ΘΕΥ ΙΟΥΣ ΣΟΤΗΡ» (Божий Син, Спаситель); 4) період іконоборства 726—843 років характеризується більше нищенням ікон Спасителя, ніж їх творенням, а якщо хтось і насмілювався їх малювати, то тільки у вигляді поїно названих символів або алегорій; 5) період духовного образу Ісуса Христа, що був започаткований після іконоборства і триває в різних модифікаціях до сьогодні.

Причини остраху ранніх християн перед історичним — тобто реальним, фігурним, у людській подобі — образом Христа цілком очевидні. Адже раннє християнство відкинуло все, що нагадувало язичницький світ, включно з його сповненням гедонізму образотворчим мистецтвом, з його чуттєвістю, культом тілесного і розкішного. Християнським філософам і богословам Ранньої Церкви Тертуліану, Татіану, Арнобію, Клименту Олександрійському, Оригену, Лактанцію, Євсевію і на гадку не спадало, що у справі християнської храмової будови можна щось брати з античного мистецтва з його ідолопоклонством, натуралістичною ілюзорністю, розважальністю. У мистецтві Церкви, у християнському житті цінними стають цілком протилежні риси. Так, Тертуліан у трактаті «Про терпіння» розвиває і підносить аскетичні тенденції. Проста їжа, пости, статева повдержливість, скромний одяг гартують тіло і є необхідною жертвою Богу. А ті, що творять «статуй і всілякі зображення», вони, за Тертуліаном, є прислужниками диявола, і взагалі він вважав, що будь-яке мистецтво є основою ідолопоклонства.

Навіть коли переслідування Церкви припинилося, а ідеї християнства прийняли, усвідомивши за Константином Великим, елітарні кола греко-римського суспільства, цей різко негативний погляд на мистецтво ранніх апологетів християнства не був радикально змінений. Вищі кола Візантійської імперії, зацікавившись християнством, захотіли побачити образ Христа і почали звертатися до фахівців за порадами. Сестра імператора Константина Великого, Констанція, звернулася до самого Євсевія, знаменитого церковного історика на рубежі III і IV століть, із проханням про ікону Господа. Євсевій у листі-відповіді всіляко відмовляв Констанцію від будь-якого захоплення іконою як мистецтвом непотрібним і небезпечним.

Настає тривалий період в історії християнського мистецтва несприйняття античних

традицій фігурного мистецтва. Навіть шедевр візантійської церковної архітектури, собор святої Софії в Константинополі, споруджений за дивовижно короткий термін у п'ять років (532—537 роки) при імператорі Юстиніні, прикрашається мозаїками символічного й алегоричного характеру. Над християнським мистецтвом все ще тяжіє заборона другої заповіді Божої з Мойсеевого декалога: не робити собі кумира і жодного зображення з того, що на небі, на землі, у воді і під землею, не покланятися і не служити їм. З іншого боку, на християнську громадську думку впливають постулати юдаїзму з його запереченням зображень у місцях молитви, а з VII століття — іслам, в якому також утверджується сувора заборона на зображення.

Отож, у ці століття ікона існує як небажане мистецтво, як мистецтво, яке тільки терплять, але не заохочують його розвиток, а тільки й очікують, коли воно помре природною смертю. Тільки на периферії християнського світу, у віддалених монастирях, як-от монастирі святої Катерини на Синаї, ікону плакають, і з покоління в покоління передають образ Ісуса Христа, Богородиці, Івана Хрестителя, святих мучеників, апостолів. Рішучим поштовхом до зміни негативного ставлення до зображення Спасителя як Людини був осуд монофізитської і монофелитської ересей на П'ятому (553 рік) і Шостому (681 рік) Вселенських соборах. Тільки тепер, з великим запізненням, єпископи всіх тодішніх помісних Церков зрозуміли, що ті самі еретики, які найактивніше заперечують людську природу і людську волю Господа Ісуса Христа, і є категоричними противниками зображень Ісуса Христа, Богородиці і святих яко людей. Церква, нарешті, розкрила той факт, що в надмірній символізації й алегорії християнського мистецтва постійно гніздилися зародки різних ересей, спрямованих проти основоположного догмату християнства — догмату Боготвілення. Там, де сіється сумнів, що Ісус Христос був одночасно Богом і Людиною, ростуть і дозрівають випади проти історично правдивого, людського і духовного його зображення на іконах, стінописах, мозаїках. Якщо П'ятий і Шостий Вселенський собори засудили богословські (а в своїй суті — антибогословські) підстави одної природи й одної волі Ісуса Христа, то остаточний висновок про бажаність і необхідність у церквах людського образу Спасителя натомість символів і алегорій зробив Трульський собор у Константинополі 692 року, названий так, бо його засідання проходили в Трулах — імператорському палаці. Це був підсумковий собор, який виробив конкретні рекомендації на основі П'ятого й Шостого соборів. Тому Трульський собор 692 року ще називають в історічно-церковній літературі П'ято-Шостим собором.

Трульський собор прийняв дуже цінний звід правил внутрішнього життя Церкви, уніфікації обрядів, звільнив Церкву від лушпиння

Свята родина. Католицький варіант

янства — догмату Боготвілення. Там, де сіється сумнів, що Ісус Христос був одночасно Богом і Людиною, ростуть і дозрівають випади проти історично правдивого, людського і духовного його зображення на іконах, стінописах, мозаїках. Якщо П'ятий і Шостий Вселенський собори засудили богословські (а в своїй суті — антибогословські) підстави одної природи й одної волі Ісуса Христа, то остаточний висновок про бажаність і необхідність у церквах людського образу Спасителя натомість символів і алегорій зробив Трульський собор у Константинополі 692 року, названий так, бо його засідання проходили в Трулах — імператорському палаці. Це був підсумковий собор, який виробив конкретні рекомендації на основі П'ятого й Шостого соборів. Тому Трульський собор 692 року ще називають в історічно-церковній літературі П'ято-Шостим собором.

Трульський собор прийняв дуже цінний звід правил внутрішнього життя Церкви, уніфікації обрядів, звільнив Церкву від лушпиння

ня різних ересей. Три правила собору безпосередньо стосуються ікон. Правило 73 велить шанувати зображення хреста, «через який ми спасенні від давнього гріхопадіння», утримуватися від невідповідного використання хреста, наприклад, від рисування його на землі, щоб по ньому не топталися ногами. Правило 100 забороняло в храмах твори мистецтва, які б «чарували зір, розбещували розум і викликали нечисті задоволення». Але найважливішим було 82 правило, яке скасовувало символіко-алегоричне зображення Ісуса Христа і утверджувало Його зображення в людському вигляді: «Наказуємо відіняти на іконах, замість давнього баранця, репрезентувати в людському вигляді Агнця, який узав гріхи світу, — Христа Бога нашого, щоб через приниження побачити високість Бога Слова і дійти до спогадів Його життя в тілі, Його страждання і рятівної смерті».

Це був переломний момент в іконографії Ісуса Христа за всі сім століть поширення християнства і християнського мистецтва. Починається бурхливий розвиток ікономалярства на Сході й Заході. Ретельно збираються давні свідчення про зовнішність Ісуса Христа, діви Марії і всіх дотеперішніх святих. Але тайні і явні вороги християнства не дрімали. Не захотіли легко здавати свої позиції прихильники символів і алегорій у християнському мистецтві. Посилаючись на обряди юдеїв та магометан, ці кола спонукали світську владу й особисто візантійського імператора Лева III Ісавра викоренити ікони. На жаль, шанувальники ікон дали привід для початку іконоборства: вони грубо зловживали іконами, підсипаючи фарби з них у святе причастя, священники здійснювали богослужіння не на престолах, а на іконах, миряни при хрещенні дітей обирали за «кумів» ікони, деякі чванкувати аристократи Олександрії та Константинополя почали розмальовувати іконами свій буденний одяг.

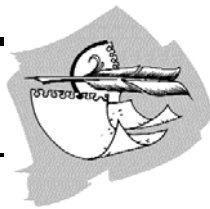
Ці надуживання, зловживання і надмірності у шануванні ікон кінця VII й початку VIII століть дали привід новим еретикам — іконоборцям — розпочати «хрестовий похід» проти ікон. Понад століття у Візантії точилася справжня громадянська війна проти ікон, з 726 до 843 року, при 11 імператорах й імператрицях. Вона завдала великого горя Церкві, численні жертви мучеників, але мала, проте, один великий позитивний результат: Церква звільнилася від ересі іконоборства і очистила мистецтво Церкви від ідолопоклонського накіпу. Після іконоборства був установлений твердий канон ікон, був запроваджений іконостаз з точною регламентацією ярів у ньому і такою ж точною регламентацією канонічних ікон у кожному ярусі.

Богословською базою встановлення канону ікон стали: 82 правило Трульського собору 692 року, рішення Сьомого Вселенського собору щодо ікон, полум'яні проповіді Івана Дамаскина і Теодора Студита на захист ікон, а також знаменитий «Ареопагітик» Діонісія Ареопігита Нового (так званого Псевдо-Діонісія) про символіку кольорів у церковному мистецтві. Маючи таку солідну теоретичну богословську основу, творці нової післяіконоборської ікони опрацювали нову іконографію й естетику церковного малярства, поставивши в центрі образ втіленого Бога — Ісуса Христа.

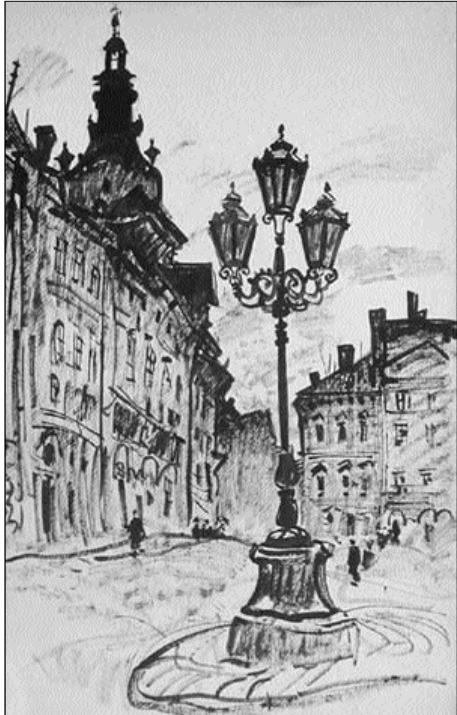
З новою силою постала проблема Його зовнішності, композиційних, колористичних та інших художніх засобів трактування. Знавці біблійних текстів уважно перечитували старозаповітні книги, вишукуючи в них щонайменше описи чи й навіть натяки на зовнішність майбутнього Христа-Месії, як він бачився у видіннях біблійних пророків. Іконологи й іконографи післяіконоборської доби особливу увагу звернули на протиріччя у трактуванні майбутнього Месії між 44-м Псалмом синів Кореевих і 53-м розділом Книги пророка Ісаї. У Псалмі описується величний і прекрасний Син Божий і Син Людський, що випромінює красу постави, обличчя, добро серця; носій Божої благодаті, улюбленець людей: «Ти краший від людських синів, в Твоїх устах розлита краса та добро, тому благословив Бог навіки Тебе» (Книга Псалмів, 44:3).

• Дмитро СТЕПОВИК,
доктор філософських наук,
доктор мистецтвознавства,
професор Київської
Духовної Академії

Далі буде

МІСТО ЛЕВА ОЧИМА КИЯНКИ

...Серце уявляє — тихесенько наперед починаєш тишитися, зовсім як у дитинстві, коли поманили тебе великою "цукеркою" — мандрами. Тепер сам для себе спромігся на "лагоминку", і вже власній дитині обіцяно: "Я покажу тобі Львів".

Львів після візиту Папи справді особливий. І рік не в тім, що підрихтували його, підфарбували. Мені здається: не могла ж я вигадати абсолютно іншої атмосфери в місті Лева, ніж це бувало в часи моїх попередніх побачень із Містом. Напевне, щось-таки відгукнулося в душах людей, зав'язалося у світі невидимого... Я чула відгуки львів'ян, що їх, на відміну від киян, влада не відлучила від можливості побачити Святішого, котрий тут, на українській землі, дивом відмодився...

Святоюрська гора і собор на ній завжди справляють враження величі й святобли-вості. Нині ж, оновлений і ще більш піднесений, храм випромінює особливу урочистість. Та, власне, куди б не пішов у Львові: чи до Успенської церкви з вежею Корнякта, католицької катедрі, найдавніших сакральних будов — Миколаївської та П'ятницької церков або Преображення Господнього — скрізь побачиш багато вірних. І хочеться думати, що всі вони — такі з вірою в серці. Пригадую: ще в ті часи, коли зганяли на так звані маніфестації, а Перше травня якраз було збіглося з Великоднем, мене вразило, скільки людей, відбудувавши "кесарево", валом валило до церков. Народ змушений був духовно роздвоюватися. Для когось це не минулося марно...

Не раз, будучи у Львові, мріяла потрапити у вірменську церкву. Тільки й могла, що зазірати крізь ковану решітку в південний дворик, під арку, де в півтемряві шепотіли кам'яними написами надмогильні плити. Цього разу — нарешті! — було відчинено церкву (а стоїть вона тут із XIII століття). Звідти із золотистих сутінків долинали молитовний вірменських спів тужливими голосами. Зі стін прадавними письменами озивалися хачкари. І шерехатий камінь, і збляклі фрески, і вигадливі мозаїки — все згармонізовано духом побожності й благодаті.

Вірменська громада віддавна жила тут, у Львові. Щойно тепер вона починає відроджуватися. Ансамбль вулиці Вірменської — унікальний комплекс будівель. Архитектурні стилі кількох епох можна зчитувати з її дивом віцілою забудови. А щоб зрозуміти, чому затишні кафе прибрали назву "Урарту", "Кілікія", треба орієнтуватися в історії. І ось, "розгортаючи" будинок за будинком, потрапляєш у глухий кут. Аж ні! Не так давно тут відкрився культурно-мистецький центр "Дзіґа". Він дав друге дихання і цьому тихому закутку заповідного Львова, і молодіжному артистичному життю, і модерному українству.

Українство у Львові — особлива тема. Мені так не хочеться розлучатися з міфом "українського П'ємонта". Та коли й досі, після смерті Ігоря Білозора, від кафе до кафе котиться брудна хвиля "попси" невідчепного північного сусіда, вкотре питаєш себе: "Чому це ІХ не дратує? Невже їм, львів'янам, така "музика" потрібна?" Може, досі мало записів наших співаків? "Скрябіна", "Пікардійської терції", "Океану Ельзи", сестер Тельнюків? Може, перейняти б львів'янам ініціативу київської громадської організації — Інституту політики? За сприяння голови О. Омеляченка випущено диск "Столиці України — українську пісню", який безкоштовно роздають у ресторанах. Мене доймає ця проблема: вся Україна — від Рівного, Івано-Франківська до Одеси й Харкова — впливається тією "попсою". Невже ми всі такі вульгарні й здичілі? Невже навіть у цьому "дрібному" — брак самоповаги? Ніде в Європі не чути засилля чужомовної музики, а ми ж так пнемося туди, в "європейський дім". Навіть водій рейсового автобуса, яким їхали до Олеська, чоловік, звісно, місцевий, "крутив" усю дорогу ту саму "попсу". Ніяк відпочити вухам і серцю від цієї навали!

До речі, до Олеського замку від'їжджали з автостанції № 2. У мене з нею пов'язана ось яка історія. Ще задовго до "перестройки" з цієї-таки автостанції надумали поїхати до Жовкви. Тоді це місто ще Несторовим називалося. І я, стомлена зрусифікованим Києвом, раптом побачила: тут, на автостанції, всі питомо галицькі назви міст і сіл написано тільки "на общедоступном". А топоніми ж які — послушайте: Варяж, Хлівчани, Сокаль, Деревляни, Боложини... Не стрималася — написала скаргу до книги "Жалоб і пропозицій". За якийсь час надійшов мені до Києва лист від начальника автостанції. Мовляв, зреагували ми на ваш сигнал, шановна, переписали назви по-українськи. Моїй радості не було меж — здається, ніколи більше не пересвідчувалася в прямій дії власного слова. Мало того — той начальник пізніше розшукав мене в Києві. Він виявився чудовою освіченою людиною. Зізнався: спершу думав, що моя скарга — якась провокація. Чоловік мав стерегтися: він знав, як пильнують, надто у Львові, за

патріотично настроєними людьми. Розповів мені, що батьки його — з Тернопільщини, і були вони довоєнної пори активними учасниками "Просвіти", і тільки дивом уникли Сибіру. Це до проблеми вічної (не дай, Боже) роздвоєності української душі...

Тим часом наше перебування у місті збіглося з 60-річчям проголошення у Львові Бандерівською ОУН відновлення Української Держави. Цю подію, зокрема, засвідчує пам'ятна дошка на одному з будинків на площі Ринок. Цей акт 60-річної давності, як писала днями львівська газета "Поступ", "послужив моментом істини для з'ясування справжніх намірів Гітлера щодо України — Бандеру і Стецька було заарештовано, а на членів ОУН гестапо розпочало полювання... Цей акт слугуватиме моментом істини й сьогодні, позаякні виконавча, ні законодавча влада держави України не визнають цього державотворчого характеру".

Усе це — принципові моменти. Колись-таки маємо здолати роздвоєність. Та візьмімо навіть такий факт. Щоразу, приїжджаючи до Львова, запитую: чи вже відкрили музей славної українки — знаменитої хорунжої Українського січового стрілетства Олени Степанів? Будиночку, де вона мешкала, загрожує небуття — та саме цього, здається, чекає місцеве патріотичне начальство. Наступного року виповнюється 110-річчя від дня її народження. Може, хоч цей факт допоможе увічнити пам'ять славної Степанівни?

Про Львів хочеться писати тільки щось на зразок — яке це все-таки особливе місто, як почуваю себе в нім справжньою європейкою. Тут зримі, очевидні знаки нашого кровного, родинного зв'язку з цивілізованими народами. І архітектура, і дух толерантності, доброзичливості, і любов до дрібничок, які надають кав'яренькам милого затишку, — усе це potwierджує моє, що з дитинства, переконання: у Львові "все краще". І хоча знайомі львів'яни нарікають на специфічні львівські проблеми, на те, що "галицький П'ємонт" вичерпав свої потуги, — уперто не хочу в це вірити. Звісно, рідний Київ люблю як власну домівку, у Львові не могла б мешкати постійно, та й не хотіла б утратити за рутинною й буденністю особливий чар, який огортає мене тільки тут. Львів, як відомо, — місто митців. Художників тут — як листків на дереві. Але саме для мене один з поміж них став виразником глибинного духу міста Лева, невловного й

оречевленого водночас. Це — Юрко Кох, із таким начебто неукраїнським прізвищем, який походить із мистецької родини Кохів. Його фантастично виписані будівлі Львова настільки ж реальні, як і вигадані. Це — кораблі-пошання з минулого в сьогодення. Із дня нинішнього — у прийдешність. Чи збережено цю перлину, яка миніється проти сонця, — надто коли стоїш на Високому замку і вкотре летиш — над містом, над вічністю, над собою, дрібним і суєтним...

Засновник Львова, король Данило Романович, якого російська історіографія "звучила" тільки до князя Галицького, певно, дочекається свого пам'ятника до власного 800-ліття і тут, у Львові, а не тільки у Володимирі-Волинському. Та, зрештою, справа не в кам'яному знакові, хоча існує така цивілізована форма пошанування видатних осіб. У нашій ситуації так важливо, щоб живий вогонь українства, українськості й водночас уселюдськості, який після суспільного гніття все-таки відродився в душах (згадаймо ейфорію кінця 90-х), не скам'янів у мертвій формі. Мені дорогий і пам'ятник до століття "Просвіти" у львівському скверіку, і маленький плакатик-нагадування на дверях магазинів і кафе: "Не засмічуй мову!" Так, ми таки прагнемо бути Європою, а не "спільним євразійським простором", ніби нам потрібен "іхній" Сибір. Тож як довго чекати (чи вистачить мого віку?), аби проблема мови, національної ідентичності була в нас непомітною, як у Франції, Польщі чи навіть маленькій Словаччині?.. Не я перша кажу: це — справа великої державної ваги, але не менше — справа кожного з нас. Зрештою, будьмо послідовними й наполегливими, будьмо за приклад тому, хто вагається бути собою.

Людмила ТАРАН

Роботи художника
Юрія ХИМИЧА

ЛІТОПИСНІ ВИТОКИ ФЕОФАНІЇ

Sapere aude! Прагни пізнати! — Так древні римляни навчали. В Україні ж — патріотичний заклик: “Люби і знай свій рідний Край!” То чи всі ми знаємо, що в давнину іноземці нарекли Україну — Русь Чардариною. Тобто, “Країною укріплених міст”. І чому саме так?

Так попорядкувала сама Доля, визначивши нашим прадідам Край поміж кочовими ординцями Азії та осілими народами Західної Європи. Тому український народ-хлібоदार мусив на багато століть стати і воїном-покордонником. Як відлуння цього нам лишилися билини про київських богатирів та козацькі думи. Отже, якщо Україна була богатирською заставою Європи, то Київ — її богатирською брамою. Та наш народ не покинув свій Край, не сховався в лісових хащах і болотах. Він вистояв і виплекав, за тих умов, свою високу культуру. А не маючи природних перепон від навал, він створив могутню оборонну систему, формуючи її з давніх-давен. Ми лиш певною мірою обізнані з нашим минулим часів антського князя Божа-Буса та за епохи Зарубинецько-Корчацької культури, що сягає III століття до нашої ери. А ще менше — зі спорідненою нам Трипільською, вік якої 6000—7000 років. Тобто, давніше перших фараонів Єгипту. І поширювалася вона на всю Україну. Навіть дотепер на наших землях звищуються залишки велетенських і для сучасника древніх городищ-фортець. Колись вони становили єдину оборонну систему — Чардарику. Її захисні ровні вали простягалися на тисячі кілометрів, звані в народі “Зміювими валами”. Вони були мудро пов’язані з ріками, крутоярами, що підсилювало їх неприступність. Отож, у нашій “Чардариці” було що захищати і кому це споруджувати.

Ця захисна система мала концентричну структуру, набираючи потужності з наближенням її до “Київської землі”, як вона звалася в літописах. Цю оборонну смугу з найнебезпечнішого від нападу Півдня становило гроно древніх поселень-фортець і укріплених монастирів. Серед них: Церковщина (Гнилицький монастир, часів Київської Русі), Пиропів, Китаїв, Хотів, Сіракове Городище. А поміж ними — територія нинішньої Феофанії, якою пролягали напівлегендарні Зміюві вали.

Довга низка століть відчутно позначалися на землі Феофанії. Тому сучасна її територія ніякою мірою не відповідає давньоісторичній. Адже обшир її тоді сягав меж названих тут літописних поселень-фортець. А розчленовано територія Феофанії стала, коли зазнала змін свого образу вже за радянського режиму. Притім, виходячи лише з утилітарних потреб, нехтуючи історично сформовану її середовищем. Перед цим територія Феофанії, окрім нинішньої лікарні, названої її ім’ям, обіймала землі, де, зокрема, розташовані тепер обсерваторія, будинок відпочинку Національної академії наук України та монастир святого Пантелеймона. А також містить велике урочище, що простягнулося до плато древнього Сіракового городища.

Історична територія Феофанії розташована на правому березі Дніпра, на відстані близько 25 кілометрів на південь від центру Києва. Майже впритуп до неї — новий житловий масив Теремки.

Перше, з відомою нам назвою, поселення на території Феофанії з XVII століття звалось Шахравщиною на літописній річці Віті. І навколо цієї незвичної назви здавна снується низка переказів. Ніби на межі

XVI та XVII століть поселився тут Давид Шахрай. Отож за його іменем всі Давидові нащадки і прозивалися — Демиденками. За іншими переказами, першопоселенцем тут був якийсь володар Шахрай.

Поселення Шахравщина мало дерев’яну церкву, а 1792 року тут спорудили велику Здвиженську. Згодом ця земля переходить, перемінно, під владу київських монастирів: Свято-Софійського, Михайлівського Золотоверхого, Братського, Петропавлівського, Видубицького. Та найдовше належала Києво-Печерському, хоч першим володарем був Софійський.

Наприкінці XVII століття частину Шахравщини придбала маєтна землевласниця, яка ділянку цієї землі, близько 150 гектарів, заповіла Михайлівському Золотоверхому монастирю.

З часом доглядачем цієї землі став ченець Лазар, який і закрив тут монастирський скит-пустинь. І з цієї пори місцевість у народі нарекли Лазаревщиною, або — Лазарівкою, а територія її поступово розширювалася. А Феофанією ця літописна земля почала зватися лише на межі XVII—XVIII століть, за іменем Феодана Шияна, першого вікарного єпископа Михайлівського монастиря.

1806 року Феодан спорудив тут Михайлівську церкву та замиські палати тих, хто приходив сюди на прощу. 1860 року тут збудували великий митрополичий будинок, келії для ченців, трапезну, нічліжні будинки прочанам. А 1866 року величну Всехсвятську церкву. Архітектурний образ усіх цих культових і службових споруд був позначений поширенням тоді по всій Україні ошатно-розкішним стилем українського бароко. А значну частину території Феофанії було засаджено взірцевими садами, виноградниками, а також городами. Відома вона була і своїм пасічництвом. Взимку ж у теплицях Феофанії буляли квіти і субтропічні плоди. Окремі фрукто-ві дерева старого саду збереглися і дотепер, як спогад давніх часів.

Особливо інтенсивною була розбудова скиту Феофанії в другій половині XIX століття. А створений тут архітектурно-парковий ансамбль оточували квітники, серед яких струменіли сріблясті водограї.

Біблійної романтичності надавали названі тоді місцевості Феофанії. Серед них навіть “Святі” гори: Синай, Фавор, а ще Іосафатова долина... Це справляло на боговірних прочан вражаючий вплив.

І при всьому тому Феофанія вже тоді послуговувалася здобутками наукового прогресу: електроосвітленням, газосвітільними ліхтарями, водогоним тощо. А сам архірейський будинок, що звищувався на пагорбі, був справжнім палацом на два поверхи. Адже сам цей “скит” у теплу пору року був резиденцією білого, тобто — вищої ієрархії, духовенства. Та була тут і частина території для ченців та прочан. Тому у Феофанії, званої в народі “Тимофанією”, завжди було людно від прочан.

Та щонайпильнішу увагу приділяли Феофанії вчені-ботаніки, бо тут збереглися реліктові рослини. Зокрема: 400-, 500-, 800- і навіть 1000-літні дуби.

Ансамбль, передовсім його церкви Михайла Архангела та Всіх Святих, довершували мальовничий силует Феофанії. Цей ансамбль було видно навіть із протилежного берега Дніпра.

На початку XX століття над урочищем Феофанія піднісся велетенський собор святого Пантелеймона від єпархії Києво-Печерської лаври.

Проте його обсяг і форми були надто гіпертрофованими, зведеними за тогочасно поширеним в російській імперії претензійним псевдоізантійським “стилем”. Від цього він набув переобтяженості “формами” і приземкуватості. Та літописна місцевість Феофанії, яка за віки не раз зазнавала перейменування, завжди була надзвичайно мальовничою і цілющою. І хоч призначалася ніби для відсторонення від усього “мирського”, як “скит смиріння” та “єднання з Богом”, — то були “райські кущі” для ними самими “обрадного” духовенства. А їхнє особисте “життя” мало поширене відлуння пікантними спогадами серед людей про перебування тут “духовних отців”...

Вірогідно, такий розголос відповідно вплинув на ситуацію. Із другої половини XIX ст. Феофанія стала водночас і місцем “вечного упокоєння” духовенства Михайлівського Золотоверхого монастиря. Та за найкоротший час після 1917 р. Феофанія зазнала докорінно-згубних змін. Уже всіляко обмежений територією, цей скит животів до 1930 року. Інші ж його землі використовувалися тогочасною владою на різні потреби, не раз змінюючи своє призначення. Перебував тут овочево-городний радгосп, птахівниче господарство. Містився і сирітський притулок, а затим — дитяча колонія. Отож, кожного разу Феофанія зазнавала змін свого образу. Та, притім, руйнували як культові, так і цивільні споруди. Отак, за короткий час, було знищено архітектурно-історичний ансамбль Феофанії, створений протягом віків. А з ним разом, без будь-якої на те потреби, були зриті навіть долітописні Зміюві вали, які простягалися уздовж Феофанії до прославленої історією річки Віти. Незліченних і непоправних втрат зазнали і по-справжньому унікальні ліси Феофанії. На них згубно позначилися також громадянська і Друга світова війни. Проте повітря та води Феофанії, як і мальовничий її рельєф, лишилися надзвичайно цілющими, придатними для оздоровлення. Тому на початку 1960-х років тут розгорнулося будівництво великого лікувального комплексу. Він розмістився в гущавині чудового лісопарку.

У 2000 році цей оздоровчий заклад відзначив своє 30-річчя. Йому офіційно надано назву — Феофанія, і тим самим було повернено цій літописній землі історично-романтичне ім’я. Отак, як назвав і, попри все, називає здавна народ. А за біблійною мудрістю: “Голос народу є голосом Божим”.

З наданням лікарні давньої назви її території — Феофанія, керівництво цього закладу ініціювало створення при ній музею. Він має відбити також історію цієї літописної землі. І доцільно було б на цій романтичній землі поєднати лікувально-оздоровче призначення з духовним збагаченням.

Щоб тут стояли стенди зі схемами історичних абрисів всієї Феофанії та визначних місць на ній. А також найпростіші стели (щити) та короткі тексти на них про ці місця. І, навіть, аби лікувально-прогулянкові стежки пролягали по відповідно позначеній історією маршрутах. При тім не лише по території лікарні та колишніх її великих межах, а й до її літописних сусідів: Пирогово, Китаєво, Хотове, Церковища тощо.

Все це може бути створене поетапно, майже без витрат. Це надасть відомій лікарні ще й інтелектуальної принададності. І так ствердиться благородно-патріотичний заклик “Люби і знай свій рідний край”.

Олесь СИПИН,

- заслужений архітектор, заслужений діяч культури України, член Комісії та наукової Ради з відтворення визначних пам’яток при Президентіві України, Головний експерт Всеукраїнського Фонду сприяння відтворенню пам’яток імені Олеса Гончара

ВКЛОНІМОСЯ ШКІЛЬНОМУ ПОРОГУ

Чому люди повертаються до шкільного порога через десятиліття? Чому перехоплює подих від однієї лиш думки про зустріч зі старими вчителями, рідною школою і товаришами, з якими колись старанно “протирали штани” на шкільній лаві? Чому непокоїть думка про те, що це побачення може відбутися без вас? Чому?

Мабуть, тому, що саме вони — наші вчителі і школа, спілкування з однокашниками — дали нам щось таке, чого не міг дати ніхто і за що ми завжди будемо їм вдячні.

Усі ми, старші, колись були дітьми й учнями. Усі переживаємо зараз щемні відчуття за втраченим, чимось рідним та дорогим, коли бачимо святоково вбраних нинішніх випускників. І той щем серцевий чомусь значно посилюється від спостерігання їхньої відчайдушної радості і щастя, адже вони прощаються зі школою, а разом з тим — і з дитинством. З листа однієї з моїх читачок: “Як хочеться повернутися в дитинство! У той час, коли все було так просто і ти знав, що від твоїх дій практично нічого не залежить...” Це пише студентка-першкурсниця, яка лише рік тому залишила шкільну лаву.

Прощання зі школою. Ми розуміємо: прийде час і вони теж, лише глянувши на школу, що привітно зустрічає їх, не зможуть стримати скупих сліз, як оце ми зараз.

У середній школі № 2 міста Балаклії, куди з “усього світу” з’їхалися колишні однокашники випуску 1971-го, все нагадувало давні дитячі почуття: маленькі столи-парти, якийсь своєрідний запах свіжої фарби і паперів у класі, затерті й зачовгані пороги і сходи, відшліфовані дитячі-

ВИПУСК — ЦЕ ПОДІЯ

Перебуваючи на Слобожанщині, я отримав запрошення побувати на святкуванні з приводу третього випуску Балаклійського коледжу Харківської області.

Але спочатку кілька слів про сам коледж. Йому всього лише п’ять років, та, попри зовсім “дитячий” вік, це вже досить відомий у країні навчальний заклад. Він готує для “глибинки” фахівців двох профілів: педагогів початкових класів і правознавців.

Директор — Віталій Євгенович Шаповал — теж, як і керований ним заклад, ще зовсім молода людина і, безперечно, в майбутньому вони мають зростати і вдосконалюватися разом. Щасливого плавання капітану і його кораблю!

Та повернімося до вихованців коледжу і до тих, хто зорганізував це свято молоді для його вихованців. Лариса Яківна Гонтаренко, заступник директора з виховної роботи, яка займалася підготовкою випускного балу, зазначила:

— Понад сорок моїх добровільних помічників зі своїми ідеями відпрацьовували кожен штрих, кожен вихід на сцену, і я рада за них і за

ми сідничками підвіконня. Навіть якийсь особливий дух коридорів можливий тільки тут — у школі.

Наш випуск зібрався майже третьою складу. Приїхали з Харкова, Києва, Москви, інших міст. Найдавший наш однокашник — з автономної області Соха, що в Якутії. Народ солідний, ошатний, дехто припорошений свиною. Як приємно порівнювати обличчя, котрих не бачив десятки років, з тими, які зафіксувала колись ще дитяча пам’ять! А як молодцювато тримаються наші добрі й шановані вчителі, що нині ще працюють в школі: Причиненко Раїса Іванівна, Сидоренко Зоя Василівна, Яковлева Людмила Германівна, Пустинник Василь Васильович!

Та лиш подивіться: за 5 хвилин у моїх друзів солідності як не бувало. Споглядаючи один одного, сміються “хлопці” та “дівчата”, витираючи слози радості й розчуленості.

Лікар, слюсар, рядовий чиновник, директор, журналіст — усі ми швидко забули про роботу, посади, сімейні та побутові проблеми. Спогади, кумедні історії зі шкільних буднів, сміх супроводжують однодумців весь цей святковий день.

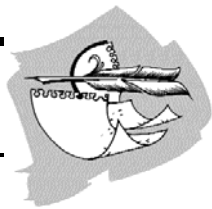
Однотимці. Так, ми колись були ними і нині є знову. Хоч один такий день на 5, 10 чи навіть на 30 років, але він дуже потрібен нам з вами. Тож нехай він буде у кожного з нас. Нехай хоч інколи він повертає наші душі до тих незабутніх і безтурботних часів дитинства й навчання в школі, які можуть повертатися до нас лише в цей єдиний спосіб.

себе, бо нам усе вдалося. Олександр Волкодав, Вікторія Гумбатов, Валерій Кузьмич, Юлія Белік, Марина Партаненко доклали всіх зусиль, щоб це було саме так: радісно, тепло, святково.

Понад двогодинне дійство відбулося, як-то кажуть, на одному подиху. Нагородження випускників дипломами, поздоровлення від адміністрації, батьків і друзів перемежовувалися шаржованими картинками з життя педагогів і студентів, колеганських уроків. Було багато танців, пісень, частівок, смішних жартів і пародій... І сяйво чудових розпашілих облич нашої незрівнянної молоді — щасливої від своїх успіхів, від єдності з тими, хто за них уболівав і хто прийшов їх щиро привітати.

Як мені (не без гордошів) повідомили в керівництві, частині випускників Балаклійського коледжу ще до закінчення навчання вже запропоновані робочі місця в навчальних та юридичних закладах кількох міст і селищ країни. Фактично вони вже працевлаштовані.

Олександр СИДОРЕНКО

«НЕ ПО ЗАДУМУ БОЯНА»

На геніальному “Слові про похід Ігорів” сходили, немов на дріжджах, усі новітні східнослов’янські літератури. Щоправда, останнім часом залунали й відмінніші голоси зі стану московських науковців та письменників: дехто з них запопадливо наполягає на тому, що твір цей належить виключно росіянам. Отже, ніяк не хоче ділитися культурною спадщиною Київської Русі з білорусами, а надто з українцями. Але то вже, мабуть, не наука і не письменство, — радше відхилення від норми, і саме так слід це трактувати. І не лише “брати до уваги”, а й заявляти свою принципову позицію, висувати власні претензії й аргументи. Надто вже войовничою є “культурна” (і не лише “культурна”) політика наших — не знаю, чи старших, чи молодших братів. Саме на такому тлі з’являється й пропонувана публікація.

Лукашів переклад “Слова про похід Ігорів” залишався досі невідомим, більше того — він став несподіванкою і для публікатора, що відшукав рукописний текст у фонді М. Лукаша, який перебуває на тимчасовому зберіганні в Національному музеї літератури України. А віднайшовся він у грубому студентському зошиті, датованому 1941 роком: туди Микола Олексійович занотовував принагідні записи, заготовки майбутніх перекладів, оригінальні поезії. Одразу виникає запитання: чому він за це взявся, як це взагалі спало йому на думку? Напевне ж, М. Лукаш відав, що в ХІХ столітті “Слово” перекладали українською мовою М. Максимович, Т. Шевченко, С. Руданський, П. Мирний, Ю. Федькович, М. Чернявський, В. Шурат. Безперечно, були йому відомі переклади ХХ століття — М. Рильського, В. Свідзинського, Наталі Забіли. І напрошується перша відповідь: захотів позмагатися з

класиками, явити людям свій варіант перекладу. Це часто-густо інспірувало перекладацькі ініціативи М. Лукаша, було загалом у його характері.

Ще одна суттєва обставина: 1938 року в Радянському Союзі доволі бучно відзначалося 750-ліття “Слова про похід Ігорів”. До цього ювілею було приурочено низку перекладів, статей, розвідок як в українській, так і — головню — в російській пресі, чого не міг не помітити студент історичного факультету Київського державного університету М. Лукаш. І нарешті вкажемо, що саме “Слово” було присвячене походові князя Новгород-Сіверського, а та ж Ярославна квилить-плаче на путивльському валу. А від Новгород-Сіверського чи від Путивля до Лукашевої батьківщини, до Кролевеця, мовляв, палицею докинути, — варто поглянути на карту. Отож, і того плачу, і сурем того походу не міг не почути М. Лукаш, вельми чутливий до всього, що пов’язане з історією рідного краю.

Гадаю, зовсім не випадково М. Лукаш розпочав перекладати з “Плачу Ярославни” і тільки цей уривок (єдиний) довів до максимального завершення. Таким чином, “Плач Ярославни” передусь в рукописі знаменитому зачинові “Слова”: “Чи не гоже буде, браття”. Крім того, з пропонуваного тексту видно, що переклав М. Лукаш не від першого рядка і до останнього, а тільки те, що в даний момент найбільше йому подобалося чи боліло. Перекладав, не зазираючи в оригінал, а з пам’яті, не послідовно, а керуючись насамперед божественним натхненням. Зі щасливо знайденого “блискавки блищать блакитні” починався в його уяві й уривок, де змальовується битва русичів з половцями. У такий спосіб унаочнюється хай не весь перекладацький метод, але один з його

засадничих імпульсів: імпрізаційність. У подальшому він чинитиме точнісінько так, і не було жодної сили в світі, яка б його перевиговала, змусила діяти інакше. Ото вже цілісність натури!

Розповідаючи про першопочатки свого перекладацького подвижництва, М. Лукаш у вузькому колі згадував охоче і російських поетів “Срібного віку”, і О. Пушкіна, і “Фауста” Й.-В. Гете, і не першого ряду німецьких віршувальників. Але ніколи й словечком не прохопився, що він перекладав ще й “Слово про похід Ігорів”. І не тому, напевне, що забув, а через те, що не вважав цю роботу виконаною, тобто вартою чиєсь уваги. Але я впевнений: до лукашевого (хай і не завершеного, а тільки розпочатого) “Слова” дослідники звернуться не раз і не двічі. Втім, докладніший аналіз оцих уривків не входить до цілей пропонованої публікації. Наша мета значно простіша і скромніша — оприлюднити збережений текст, донести його до відома сучасників — як “рядових” читачів, так і спеціалістів. Що ж, не закінчив М. Лукаш свого перекладу “Слова”. На превеликий жаль! Та вже одне, вдало ним домислене, “у Путивлі на мурівлі” багато важить — й відкриває нову стежину до розгадування безсмертної давньоруської поеми. А кого не враджуть такі лукашівські “навіть мури посмутніли” чи “вже свій пир одпирували” або “ширив широковільно” (це про співця Бояна)! З першого прочитання в душу западають, звісно, перекладені, а ніби самим М. Лукашем вимовлені рядки:

**Порохи поля покрили,
Прапори полкам говорять.
Або:
Солов’їний спів злягає,**

Микала Лукаш серед родини (третій зліва у верхньому ряду)

Гомін галок устає.

І ще: подаємо текст Лукашевого перекладу в тому вигляді, в тому порядку, в тій фрагментарній непослідовності, у яких доніс його до нас той давній рукопис. Щось реконструювати, редагувати, узгоджувати уривки із самою поемою — не доречно. Роботу над перекладом не було завершено, не було доведено до кінця, отже, моїм завданням було — продемонструвати сам перебіг освоєння, процес оволодіння М. Лукашем унікальної пам’ятки давньоруської літератури. Адже з цих розрізнених фрагментів перед нами все одно постає “динамічний монументалізм” художнього мислення, як писав про нього академік Д. Лихачов, один із найдоскіпливіших російських дослідників. Так само вдаряють нас оті грозіві розряди, що ними насичено було повітря тієї епохи. Я глибоко переконаний: не тільки перший-ліпший уривок, а будь-яке речення, будь-яке словосполучення, що вийшли з-під пера М. Лукаша, — то вже неабияке від-

криття й велика втіха для шанувальників українського слова (і “Слова”).

Вже було сказано, що самий текст віднайшовся в зошиті, датованому 1941 роком. А що ж далі? А далі була війна. І знову чорну землю засіяно було білими кістками, знову поливано червоною кров’ю, і знову чорна туга проростала з того засіву. Був ще один, страшніший за половецький, полон. І М. Лукаш на власному досвіді пересвідчився в слушності перекладеного ним афоризму: “Лучче ж хай потяті будем, як в полон узяті будем”.

Може, тому і не здолав М. Лукаш це “Слово” перекласти — не забавив. А може й навпаки — не спромігся, не було снаги. Бо вже довелося доперекладати його власними болями і втратами, власною кров’ю і власним життям. От і маємо те, що маємо.

Леонід ЧЕРЕВАТЕНКО,

голова комісії з творчої спадщини М. Лукаша

СЛОВО ПРО ПОХІД ІГОРІВ (Фрагменти)

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ

Чую голос Ярославни:
Наче сизая зозуля,
Закувала-заридала,
Самотная і смутна...
Полечу, — рече, — зозулюю,
По Дунаю в край незаний,
Омочу рукав бєбрияний
У Каялі, у ріці.
Обітру своєму князеві
Рани, кров’ю обкипілі,
На змарнілім його тілі,
На поблідлому лиці.
Чи на білій та зів’ялій
Обезсиленій руці...
Ярославна рано плаче
У Путивлі, славнім граді,
У Путивлі на мурівлі,
До плачу додаючи:
— Ой ти вітре,
ой ти вітроньку!
Чом на лади вої смілі
Ти несеш ханівські стріли
Та на мирному крилі?
Хіба ж мало тобі віяти
Попід хмарами в блакиті,
Колыхаючи, леліти
В синім морі кораблі?
Чом же радість мою, лютій,
Ти розніс по ковилах?
Чом же радощі мої ти

Геть розніс по ковилах?
Чому мечеш ханські стріли
Там, туди, де
з військом милий,
(Ти веселий, мирнокрилий,
Чому ж мечеш ханські стріли
Ти на милого війська?)*

Ярославна рано плаче
У Путивлі, славнім граді,
У Путивлі на мурівлі,
До плачу додаючи:
— Ой ти Дніпре,
ти Славутичу!
Ти пробив кражі кремінні,
Ти побіг через пустині
В половецький дивний край;
Через обшири пустинні
Половецької землі.
Ти носив на хана хижого
Святославові насади;
Принеси ж до мене ладу,
Прилепий-приколихай!
Хай не плачуся до сходу
В море сліз не шлю нехай...”
Принеси ж мою відряду
Мого ладу прилепій,
Щоб не слала я до моря
Свого горя, своїх сліз...

Ярославна рано плаче
У Путивлі, славнім граді,
У Путивлі на мурівлі,
До плачу додаючи:
— Ой ти сонце, ти трисвітлеє,
Сонце світле, сонце красне,
Всім ти тепле, всім ти ясне,
Що ж мені ти принесло?
Ти палючими проміннями
Воям лади множиш муки:
На безвідді їхні луки
Злою спрагою спрягло.
І порожні сагайдаки
Ім журбою затягло...”

Чи не гоже буде, браття,
Розпочати по-старому
Бойової пісні співи
Та про Ігоря про князя,
Святославового сина?
Ні, почнемо тую пісню
По билицях сьогочасних —
Не по задуму Бояна:
Бо співець той віщий, браття,
Як хотів кому співати,
Та ширяв широковільно
Мислю гордою по древу,
Сизим соколом по небу
Сірим вовком по землі...

Блискавки блищать блакитні

Надобраніч, руська земле,
Вже за шоломом еси...

Лучче ж хай потяті будем,
Як в полон узяті будем...

Солов’їний спів змовкає (злягає)
Гомін галок устає...

Що у п’ятницю порану
Наші русичі хоробрі
Половчан полки погані
Потоптали потоптом...
І розсипавшись по полю,
Наче стріли ті, помчали
Половецьких красних дів,
А із ними — срібло, злото,
Самоцвіти, оксамити,
А одінням узорочним
Почали мости мостити
Через багна та болота...

А уже ж нам милих лад своїх
Ані думкою іздумати,
Ані гадкою згадати,
Ні очима з’очити...
А що того злота-срібла
У руках...

Милий брате, світлий світе,
Світлий світе Всеволоде,
Ми ж єсемо обидва, брате,
Святославові сини...
Сідлай, брате, свої коні,
А мої уже готові...

Ярий туре Всеволоде,
Ти стоїш в бою (хоробро)
Прищеш стрілами на вої
І гремиш об їх шоломи
Харалужними мечами;
А куди поскочиш, туре,
Золотим своїм шоломом
Та виблискуючи —
Там лежать уже погані
Половецькі голови...

Наші ж русичі хоробрі
Поле теж загородили,

Та не криком галасливим —
А черленими щитами...

А другого дня уранці
Закривавилися зорі,
Повідаючи про схід.
Чорні хмари з моря сунуть,
Хочуть вкрити чотири сонця,
В них звиваючись тремтливо,
Блискавки блищать блакитні...
Буде буен грім гриміти,
Буде стрілами дощити
Із Дону великого...
Тут-то списам приламитись,
Тут-то шаблям притуплятись
Об шоломи половецькі
На ріці мутній Каялі
Край Дону великого...

Руська земле! Вже далеко,
Вже за шоломом еси!
А вітри, Сtribожі внуки,
Віють стрілами із моря,
На хоробру дружину
Святославовичеву...

Аж дрижить земля від шуму,
Скаламутилися ріки,
Порохи поля покрили,
Прапори полкам говорять:
Половці идуть із Дону,
І від Дону, і від моря,
Идуть погані звідусіль...
Звідусюди насувають,
Руські вої обступають,
Криком поле укривають,
Діти бісові, погані...

Никнуть жалощами трави,
Сумно хиляться дерева...

Слава князеві й дружині,
Що боролися за вірних
Проти половців поганих...
Слава князю і дружині!

Що то мені зашуміло,
Що то мені задзвеніло,
Рано перед зорями?
Повертає Ігор вої:
Жаль бо йому свого брата,
Мила брата Всеволода...

Бились день і бились другий,
А на третій день вполудне
Впали Ігореві стяги...

Тут-то браття й розлучились,
Тут на березі Каялі...
Тут вина уже не стало,
А кривавого, п’яного;
Тут-то русичі хоробрі
Вже свій пир одпирували:
(Напоїли своїх сватів,
А самі полягли
За землю руськую...)

Заспівали на Дунаї
Дзвінко й високо дівчата;
Голоси веселі в’ються
Аж у Київ через море.
Ігор їде Боричевим
До святої Пирогощі —
Городи раді, співають,
Успавляють князя співом
І старого й молодого:
“Слава Ігорю (налкому)
Святославовому сину
І Буй-туру Всеволоду
Й Володимирю (малому),

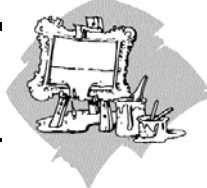
Смутно всюди — зникла радість,
Навіть мури посмутніли...
Ковила — повела...

Ой ізранку до вечора
Із вечора до світання —
Летять стріли калені,
Гримлять шаблі об шоломи,
Тріщать списи харалужні
У незнаемому полі,
В половецькому краю...

Чорна земля під копитами
Кістками була посіяна,
А кровію поливана,
А зійшла з того посіву,
Туга в руському краю...

* Курсивом набрані
варіанти перекладів.

Переклад
Миколи ЛУКАША
1941 р.

СЮЖЕТИ З УКРАЇНСЬКОГО КУБОФУТУРИЗМУ

Продовження.
Початок у ч. 15, 2001 р.

“ФУНДУКЛЕЇВСЬКА ВУЛИЦЯ”

...Знову Олександра Олександрівна у своїй майстерні. Знову підходить до вікна. Минуле відійшло, на порозі — сучасність. Вона малює “Фундуклеївську вулицю”.

Будинки не стоять на місці. Вони, здається, збігають з гори на Хрещатик, мчать униз, як діти на санчатах. Вулицею мчить авто, мчить по прямій, повз прямокутні, гранчасті будівлі...

По-різному сприйняли цю картину і публіка, і фахівці. Прихиль-

ми кутастими геометричними лініями. Шосе біжить у далину неквапливо. Отже, малювати його треба по-іншому, не роздільно. Ще треба знайти спосіб, щоб показати швидкий рух авто на шосе. Будинки обабіч вона намалює кубічними, але спокійними. А те, що і гори за містом геометричні, не викликає сумніву, вони так і тягнуться у небо своїми верхівками-конусами. Тільки хмари, мабуть, треба зобразити овальними, щоб показати їх спокійнішими, ніж стрімкий рух води та динаміку вулиці.

...Минуло небагато часу, і на мольберті художниці з'явилося нове полотно — “Видок Севра”.

Ще одна картина — “Порт” на-

буржуазного достатку. Гострі кутасті геометричні форми панують у зображенні кошиків з овочами та фруктами на прилавку, овали апельсинів пом'якшують цю кутастість. Стовл комерції, “мужик розкішний апельсинщик”, застиг над своїм екзотичним товаром. Але він, одвіку незмінний тип крамаря, вписаний художником до сучасного рухливого багатопверхового міста.

“Київський пейзаж”: гомика від дзвону трамвая Львівська вулиця — сонцевесняна путь. Біжать на заводі із сонцем люди, тягне поводка — тільки держись! — на виблиск перетворений собака. Чітко лунає ділове цокання кінських копит, спалахують розсипи електроізоляторів. Обабіч будинки — загострені трикутники. Трамвай, теж загострений, розносить вісті про наступ нової доби, в якій зростатимуть швидкості і скорочуватимуться відстані.

Богомазов говорив: “Вулиці нашого міста впираються в небо і падають, розсипаючись на Подолі. Тут форми напружені, енергійні, вони співають і грають. Загальний темп життя ще більше підкреслює цей динамізм, який широко розливається, поки не заспокоїться на тихих берегах лівого Дніпра”.

ТРОХИ ІСТОРІЇ

Йдеться про історію не таку вже й давню — перші десятиліття неспокійного XX століття.

Трагічний 1905 рік. У колах інтелігенції розпач: життя багатьом здається суцільною катастрофою. Зростає відчуття своєї непотрібності, відчуженості. У моді декаданс (у перекладі це слово означає “занепад”), що оспівує вщухання, вмирання. У моді символізм — спроба втекти від сучасних проблем у вигаданий, ілюзорний, примарний світ.

Але, як писав Тарас Шевченко: **Поки живе надія в хаті, Нехай живе, не виганяй...**

Не всі представники творчої інтелігенції поділяли міноне спрямування у мистецтві, у літературі. Оптимістично дивилися на світ футуристи.

“Футуризм — це майбутнє! І ми

К. Малевич (1878–1935). Селянський Спас. 1928. Олія на дикті

створюємо його!” — твердили вони. А такі майстри слова і пензля, як Маяковський або Малевич, спиралися на марксистські переконання у невинності історичного прогресу.

Джерелом, яке рятувало багатьох митців від зневіри, стала народна культура. Нею захопилися Олександра Екстер, і К. Малевич, і М. Синякова.

ЖИВОДАЙНЕ ДЖЕРЕЛО

...В Олександрі Олександрівні гості — дві її близькі подруги, художниці Євгенія Прибильська та Наталія Давидова. Обидві не з Києва. Прибильська живе у селі Скопці, Давидова — у Вербівці. Подруги навперебій розповідають про те, як вони вирішили відродити народне ужиткове мистецтво, відкривши у селях, де мешкають, кустарні майстерні.

— Асю, ти повинна побувати у нас. Ми маємо ескізи для килимів, для вишивання. Може, і ти візьмеш участь, — запрошують вони Екстер.

І ось вона у Вербівці.

— Не слід забувати, — каже Наталія Давидова, — що українське народне мистецтво сягає у глибні тисячоліть. Геометричний малюнок на прадавньому глечикі — прашур сучасного орнаменту на сучасній кераміці...

— А мені здається, — розмірковує Екстер, — що геометризм цих орнаментів близький і моєму кубізму...

Невдовзі Олександра Олександрівна створює чимало малюнків для народних умільців. Зацікавилася вона і народним костюмом.

А далі... Забігаючи наперед, скажемо, що у 1922–23 роках Олександра Олександрівна працювала у

Москві, де б ви думали? — у “Москвошвей”. І не одна, а разом з Давидовою, Прибильською та Мухіною — в майбутньому відомим скульптором. У той час вони створили парадну форму для Червоної Армії.

— Одяг Червоної Армії, — чуємо голос художниці, — побудовано на динаміці кольорових площин. Сірий прямокунткін шинелі перетинають застіжки на грудях — три діагональні невеликі кольорові смуги. Яскраво-червоний клапан на правіці під час руху ритмічно перекреслює нагрудні смуги, підкреслюючи враження колективного динамічного ритму. Будьонівка, усипакована ще від художника В. Васнецова, схожа на багатирський шолом, своєю гострою верхівкою посилює стрункість і динамічність усього вбрання.

Олександра Олександрівна заплучила до малювання ескізів, за якими сільські дівчата створювали свої вишивки, а ткалі — килими, ще одного киянина — Казимира Малевича. Вони познайомилися у Москві, обидва були ініціаторами створення молодіжної художньої організації під зухвалою назвою — “Бубновий валет”.

Умовляти Малевича не довелося. Він довгий час жив на селі. І герої більшості його картин — селяни.

Геометризм К. Малевича — це рівні рядки зораної землі, це крицеві силуети багатирів-селян — носіїв одвічного працелюбства. Інколи його малюнки нагадують дитячі, але вивіреність композиції засвідчує майстерність художника. А яке сине небо на його картинах! Художник згадував, що пізніми вечорами любив слухати, як співають сільські хлопці та дівчата, вдивлявся в “українське небо, на якому, немов свічки, горіли зорі. А українське небо — темне, як ніде в Росії. Юнаком я з великим хвилюванням дивився, як роблять селянки на Поділлі розписи і допомагав їм вимашувати глиною долівку хати і робити візерунки на пічці”, — розповідав Малевич.

• Дмитро ГОРБАЧОВ,
Паола УТЕВСЬКА
Далі буде

Г. Собачко (1800–1900). Тривога. 1916. Гуаш на папері

ники традицій обурювалися. Один із ошелешених відвідувачів виставки не утримався від уїдливого епіграми. Епіграма вразила художницю. Уперше спало на думку, що футуризм широке коло глядачів не сприймає. А чи сприйме у майбутньому?

Образу приховала, навіть сміючись повторювала рядки епіграми:

**Не може бути сумніву,
Тут доказів чимало:
Чи не за землетрусу
Вона “пейзаж” писала?**

Текстівкою до “Фундуклеївської вулиці” може слугувати такий рядок із вірша поет-футуриста Михайла Семенка: “Вулиця повна перетинаючих зломаностів”. Захоплення швидкістю, рухом спонукає Семенка до спресування слів: “Експресовітер”, “рухобіг”, “соняшноекстази”.

Найкращі кубістичні картини О. Екстер — “Видок міста Севра”, “Порт”. Бажання ознайомитися з експонатами улавленого музею севрського фарфору привело художницю з Парижа у Севр. Вийшла на берег Сени, замилувалася мостом. Пригадалися рядки з вірша її друга Аполінера:

**Минають дні години
і хвилини
Мине любов
І знову не прилине
Під мостом Мірабо
хай Сена плине
Хай б'є годинник ніч настає
Минають дні...**
(Переклад М. Лукаша)

Подумалося, що намалює цей міст. Але чомусь він не викликав у неї елегантно-журливого настрою, як у Аполінера. Її зацікавило інше — геометризм усього, що вона тут побачила: важка арка мосту, паралелепіпед його ферм, навіть вода, виявляється, зовсім не аморфна! Вона кристалічна, має свої грані й ребра.

Дивилася перед собою, а подумки малювала. Рух води під мостом найкраще відтворити швидко-

малювана після відвідин Генуї. На ній — породжене фантазією художниці місто. Може це Грінівські Зурбаган або Лісс?.. І звідкіля вітрила кораблів, намальовані праворуч? З якого століття припливли вони сюди?

Композиційний центр картини — нагромадження будинків-кубів. А географічна адреса зображеного міста — батьківщина художниці: центр картини вінчає білосніжна, із зеленими банями церква, подібна до козацьких. До неї туляться прямокутники сучасних будівель.

На жаль, Олександра Екстер залишила не так-то уже й багато пейзажів, зокрема київських пейзажів створив її друг і однодумець — Олександр Богомазов.

ОЛЕКСАНДР БОГОМАЗОВ

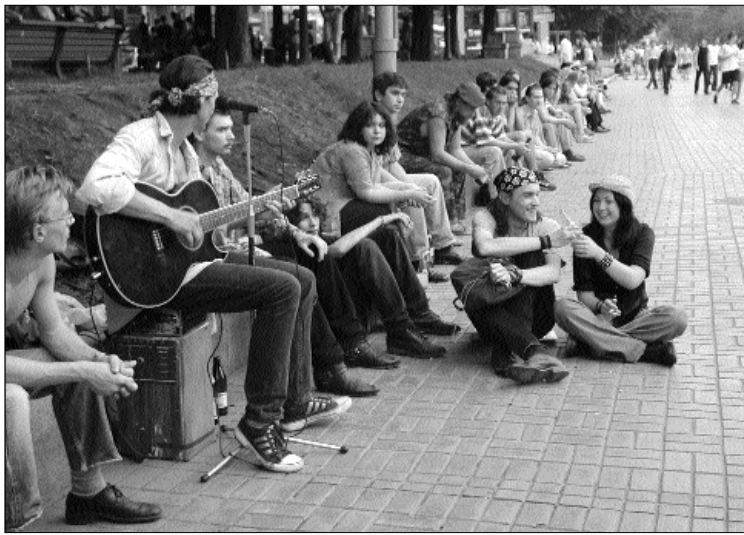
Стукотять колеса вагонів. За вікнами змінюються краєвиди. Він їде у відрядження до Фінляндії від газети “Киевская мысль”. Так само стукотіли колеса, коли 1906 року він тікав до Москви. У Києві за участь у страйку йому, студентові художнього училища, загрожувала солдатчина. Тепер по всьому він художник. Порівнює Північ з рідними місцями. Згодом напише: “На Півночі пластичні форми живуть наче у напівсні, там чути приглушену боротьбу, застигле страждання, покору, а під ясним промінням нашого сонця динамізм виявляється вповні...”

Погляньмо на дві його картини.

“Сінний базар у Києві”. Царство дрібно-

О. Екстер (1882–1949). Саломея. Театральний ескіз. 1917. Гуаш на картоні

Музикант — не Музи кат

Лист Лариси Іванівни Піголь до "Слова Просвіти" закликав "Молоду країну" розважитися на Хрещатику. Виявляється, розваги — теж проблема. Не тільки вільного часу, але й культури. Особливо — в зіставленні молоді та дорослої точок зору на розвагу.

Ймовірно, "озлоблення і збайдужіння молоді", як і "відставання дорослих від життя", — не просто взаємне заперечення поколінь, а взаємопов'язані факти однієї культурної проблеми? Менше з тим. Просто підемо на "розважальний Хрещатик" разом.

"Нудьгуюча молодь має єдину розвагу — напиться донесхочу пива та до нестями палити", — категорична пані Лариса. Перебільшення тут — емоційне, але не агресивне, не упереджене. Врешті, напевно, не одна доросла людина хоче, аби світ після через неї залишився кращим. Загострене відчуття реальності такої людини позитивне для молоді. Зайві ілюзії останньої, що заважають працювати на сьогоднішній день, з часом розвіюються.

Розваги. Чому "про це ніхто не дбає на адміністративному рівні"? Над тим, кому дбати і як дбати — повинні, мабуть, думати дорослі.

Чи існує культура розваг? А може вони — позакультурні, некультурні, антикультурні? Хочеться пізнати ці розваги, відчуття їх, отримати насолоду, відпочити...

Неділя — для відпочинку. До цього ми звикли. Від роботи треба періодично розмагнічуватися. Ідеш спровокало гарячим хрещатицьким асфальтом. Кортить води, землі і повітря. Нічого. Мистецтво вимагає жертв. Услід за дорослою людиною поза ілюзіями знаходимо на Хрещатику "три основні аматорські культурно-розважальні точки". Взагалі, на короткому (до 100 метрів) відрізку між двома центральними станціями метрополітену молоду

людину розважають як мінімум п'ять молодіжних тусовок і таланти-одинаки. Як правило — "музикати" і музиканти. Здебільшого, неформали. Але не в простому, культурному розумінні слова "неформал", а в розумінні продукту тоталітаризму. Коли молодь боїться всякої цінності, боїться навіть чути про неї, коли молодь — стара. Прикро, як молодь комплексує тотальним страхом образи, відчуженості. Страшно, як немає ідеалу, абсолютної любові, потужного запалу...

Наче уві сні Петрика, гупотять туди-сюди купки молодих "слоненят". Там-сям перекочуються звуки "модного музону". Бугі-бугі, хіп-хоп, кислота, "блатніє рускіє песні", струмок попсового року... Бум-цик-цик, бум-цик-цик... Децибельно потужний коктейль модних звуків.

Сленгове "абезбашення" належить любителям цього звукового культурного коктейлю. Вони прагнуть бути поза культурою, поза законами природи. Не знають спільності навіть поміж себе. Це — суто наш феномен.

Неформальна молодіжна культура, субкультура — річ усталена, природна, і, як правило, вікова. Цьому є багато пояснень. Молодій людині нелегко, скажімо, втрапити в "тусовку" дорослих — своєрідний закритий соціальний орден. Ось тут і починається протест. Часто — з бажання змінити, вдосконалити, осучаснити "офіційний закон". Хочеться стати дорослим, поважним. Будь-як, завжди уявляються якісь абсолютні та маленькі цінності, які і єднають людей. Єднають у націю.

Національність молодого Хрещатика не розпізнавана. Дивно? У відпочинку людина повинна б наблизитися до природності, чуттєвості, відкритості. Інтернаціоналізм — не виправдання тут, його просто немає на рівні відчуттів. Стверджувати неправильність

НА ХРЕЩАТИКУ — РОЗВАГИ?

відпочинку — теж не те. Ні. Хрещатик сьогодні абсолютно не спроможний розслабитися до повної перезарядки! Він уміє просто нічого не робити. Пивом, звуками без думки, іншим прагне знати напругу, але — не може. Блазнювати, дурачитись? Плювати на все і всіх? Головне — не захлинутися. "По приколу", "по барабану"?

Ідеш від одного бритого чи волохатого "барабана" з гітарою до іншого. Думаєш: навіщо "барабану" гітара? Глухі звуки. Монотонні. Граються з вогнем? Зрештою, їм не зрозуміти пісні того, хто поклав на музику новий закон. У них свої закони. Побільше "смаковитих", блатних і агресивних слів, і ти — модний хлопа. Бажано не лякатися. Агресія безпечна. Власна образа і слабкість просто перетікає в неправильність решти людей. Але це — ще нічого. Провокації безглузлого життя можуть виявити цінне життя. З іншого боку, є можливість надмірним захопленням "блатними рускімі песнями" про "анашу... димедрол...", про те, як "он трах... їй без слів" (кохання по приколу). Можливо, справді мужньо себе так не любити? Можна, в принципі, поплакати "какая боль" (не вплетуючи екскрементів): "Аргентина-Ямайка 5:0".

Трошки "кохання по приколу" "красивих девачек" під "галубой луной" — і пиво розчулює до сліз. Тоді — наочно довірити таким же розчуленим людям усі сюжетні перипетії цього самого "кохання". Буде, звичайно, добре, коли твій коханий прикол — поряд. Але це — вже деталі. Головне — з любов'ю підходити до справи.

Ближче до Головошамтру трапляється ще один "феномен". "Не заслужений, не народний, просто артист Володимир Марченко" — не депутат. "Але краще б він не розмовляв", переконана у пантомімічних здібностях не депутатка пані Лариса Піголь. Одним словом — Володимир Марченко. Спеціалізація — "вечір гумору". Одежу має теж модну, символічну. Чорний фрак з метеликом увінчується "банданкою". "Просто артист". Замість обличчя — маска трагікомічного клоуна. Чорне облягає трико було б просто жартом без жодних примх і проблем, якби не гіперсексуальні розум та язик ("я рускій би виучіл только за то"). Володя (не Ленін) має

шанс хоч би виговорити свою фантазію. Особиста розрада та ще й власні анекдоти. Плоскі, та з пивом потягнуть. Без зайвих слів, мовою жестів. Уява виправдовується фактом людини статевої. Попри все, роботи пану Марченку вистачить надовго. Але краще б, звичайно, Володі не мати проблем з іншими людськими органами. А надто — з внутрішніми.

Взагалі, демократія — річ безкомплесна і спасенна. Розчаровані, забуті, нерозкриті у житті потенції можуть ходити народним Хрещатиком, можуть і розважати народний Хрещатик. Тільки б не сприймати занадто серйозно. Неофіційність "просто артистів" і просто музикатів — протест офіційному Хрещатику, звабливо "мужній". Хіба що протест фантазії зненацька і по приколу не захоче повертатися до реальності. Тоді вже гірше.

Можна і, мабуть, краще мовчати. "Цирк Валера" мовчить щоразу, як потрапляю на вечірньо-розважальну вулицю столиці. Лише в очах — таємниця якогось розуміння. Монети — секунди ра-

власній культурі?

Можна погратися і в "Караоке", в зірку світову. За якусь п'ятірку. Хіба не класно? Яка кому, врешті, різниця що і як співати, що і як слухати? Дешева російська поспуха в твоєму виконанні — світовий хіт. Усе, як має бути. Навколо — маскарад почуттів і вчинків. А якщо маска відкриє справжнього героя?

"Є попит — є й пропозиції", — веде провідним розважальним Хрещатиком, пані Лариса. А, може, не попит? Омана? Омана протестом, омана модою, омана відпочинком. І те, що "юні закохані пари, червоніючи, відходять...", — мабуть, не біда. Є час — збирати каміння, час — кидати каміння, час — будувати.

Модній країні — модна культура.

P. S. Ідея. Конкурс модних ідей нової української культури. Шукаємо, чекаємо людей Молодої країни.

Олександр СОЛОНЕЦЬ

Модний танець і заробіток

«АМЕРИКАНСЬКІ СТУДЕНТИ ПРОТИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ТЮТЮНОВОЇ ІНДУСТРІЇ» В УКРАЇНІ

Американські студенти Університету Бріггема Янга, найбільшого приватного університету Сполучених Штатів (місто Прово, штат Юта), — вдруге в Україні. Аби знову вибачитися за своїх співвітчизників. "Американські студенти проти американської тютюнової індустрії: у справжній країні Мальборо не палять". Ідея інформаційно-розважальної костюмованої акції студентів, втілена в київському Гідропарку, гуманна. Попри, здавалося б, антивітчизняну спрямованість. Майбутні все ж таки лікарі. А здоров'я — є здоров'я.

— В Америці людей, які курять, меншає щороку. Мені здається, у нас зараз курять 18—20% людей, — розповідає студентка IV курсу Університету Бріггема, майбутній дієтолог Джені Крус. Між іншим, єдина людина з "антитютюнових місіонерів", яка володіє українською мовою (у Києві всі американські студенти вивчають російську мову). — В Україні, я чула, курить 65% людей (офіційно — 38% — ред.). І цей рівень піднімається щороку. Мабуть, через те, що наші компанії прийшли сюди. Ми вибачаємося. Нам соромно...

Реклама — се брехня. Вони показують Мальборо, яка країну, яка курить. А я там живу, у нас 12% людей курить: найменше в Америці. Вони скористалися нашою землею...

Студент Андрій Терел демонструє канадські цигаркові пачки, кожна з яких має величезну фотографію-попередження (на 50% площі пачки) про шкідливість тютюнопаління. На ілюстраціях — загроза вагітним, імпотенція, звуження кровоносних судин та рак легень людини, котра палить. Обов'язкова наявність інформації про те, як кинути палити.

Майбутній дитячий ортопед Джошуа Шкронівський вабить різноманітними продуктами на 28 гривень — сума, що зекономлюється непалінням за тиждень.

Інші смачні продукти — персики — люди отримують в обмін на сигарету. (У підсумку скористається нагодою близько 30 чоловік, одна людина обміняє пачку цигарок на букет квітів.)

Маска смерті стоїть із плакатом: "Американські тютюнові компанії створюють робочі місця в Україні:"

для онкологів, для похоронного бюро, для могильників".

Координатор інформаційного обміну коаліції "За вільну від тютюнового диму Україну" Ганна Довбух зізнається, що "ми не вміємо проводити такі акції. Я дуже рада, що соціальна служба і волонтери соціальної служби беруть участь і дивляться, як це робити".

— **А Ви б не хотіли поїхати в Америку агітувати американців кинути палити?**

— Якби українські тютюнові компанії продавали стількі тютюну, як американці — ми б поїхали... 110 тисяч українців щороку вмирає від хвороб, викликаних палінням сигарет (статистика Всесвітньої організації охорони здоров'я), а 97% тютюну в Україні виготовляється закордонними компаніями...

"Родзинка" заходу — "справжній ковбой справжньої країни Мальборо" Майк Рейнольдс.

— **Який же він, справжній ковбой?** — питаю.

— Справжні ковбої — рідкість. Але його

впізнають скрізь. Взуття, капелюх, кінь, характер. Любов до своєї вільної країни допоможе ближнім, сусідам. Має свою ферму, худобу, господарство.

— **А як поєднується American Dream (американська мрія) з життям ковбоя?**

— Моя American Dream — бути справжнім ковбоєм.

— **Який матимеш фах після закінчення університету?**

— Ковбой (сміється). І лікар.

— **Чому, все ж таки, ковбої не курять?**

— Очевидно. Шкідливо для здоров'я. А ковбой має бути дуже сильним, дуже здоровим, найкращим. Не легко таким стати.

— **Яке враження від України?**

— Я вперше тут, але мені сподобалося. Хочу повернутися. Люди приємні, добрі серця у них...

Підготував Лесь РУСИН

НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК

З РОСИ Й ВОДИ!

Хочу наголосити свою давню і незмінну тезу про те, що майбутнє України вирішуватиметься у сфері культури. Зразу ж на думку спадають тяжкі політичні і трагічні соціально-економічні проблеми сучасної України, які нібито відсувають питання національної культури на другий план. Насправді ж, як ми розуміємо, це не так. По-перше, політична, соціальна, економічна і культурна сфери не просто взаємозалежні, вони глибоко взаємопроникні і взаємостимульовані, позитивно чи негативно.

По-друге, саме в культурі і тільки в культурі, насамперед духовній культурі, дістають остаточно "санкцію", як і гарантію історичного тривання, національна суб'єктність, національна ідентичність, національний розвиток.

Творення, збереження і розвиток культури є головним змістом історичного процесу — принаймні в тому значенні, що лише здобутки культури здатні зберігати свою актуальність для всіх поколінь людства і таким чином брати участь у постійному самовідтворенні образу людства. В цьому сенсі культура є метапоняттям, яке реалізується в множинності етнічних і національних форм культури, що відбивають багатоваріантність антропосфери.

Генератором культури є суспільно-етнічна система. З другого ж боку, саме у творенні культури та завдяки їй почасті вже автономному розгортанню суспільно-етнічна система досягає зрілості. Культура стає способом вираження національної ідентичності та виявлення сенсу буття народу. Більше того, культура — це самотворення нації в часі та просторі. Водночас це не лише сукупний продукт духовної діяльності, а й глибоко індивідуальний, глибоко інтимний феномен. Творення культури є найорганічнішою самореалізацією особистості, а вільна орієнтація людини-реципієнта у сфері культури є найнадійнішою гарантією її духовної суверенності.

З цього погляду українська національна культура є узагальненим вираженням творчих зусиль українського народу, його осягів у світорозумінні, релігії, моралі, художньою мисленнєм, науці й філософії. І водночас — способом самореалізації української людини з усіма особливостями її психіки, темпераменту, творчої уваги: її способом бути українцем і бути індивідуальністю, яка прагне до універсальності.

Отже, саме культура, цілісна національна культура формує конкретну людину, вона ж увічнює і увічнює, освячує самоствердження суспільств, без чого можна говорити хіба що тільки про "заявку" на історичне буття в людстві.

Для України ж цей момент має особливу, не всім народам знану (на їхнє щастя), вагу. Йдеться про трагічний парадокс: є у нас багата і самобутня культура, однак протягом століть її відтінляли на периферії суспільного буття та людської свідомості, і в результаті не можемо сказати, що нинішнє українське суспільство формується в лоні національної культури.

Отже навіть якщо припустити, що Україна і без оптимізації культурних чинників вийде з кризи, щасливо розв'яже вузли політичних і соціальних економічних проблем, утвердить свою незалежність за всіма формальними політичними й економічними параметрами, законодавчими регламентаціями суспільного життя тощо, — все одно її державне самоствердження буде ущербним і неостаточним, — поки культурно наше суспільство залишається колоніальним. Не напівколоніальним і не постколоніальним, а саме колоніальним — усе ще колонізованим. Маю на увазі не лише і не стільки очевидне і абсолютне переважання російського і російськомовного продукту в нашому культурному споживанні (нашої культурній рецепції) та нашу інформаційну окупованість, як і скільки брак культурної самоідентифікації в суспільстві (в значній його частині), брак усвідомленого загальнонаціонального смислу існування.

А усвідомлення загальнонаціонального смислу існування відбувається у межах і формах культури, і тільки так. Міра культури є і мірою свободи. Ця культура, культура конкретного народу, є творчістю його самопізнання і самоствердження в матеріалі природи та історії, є — в найзагальні-

26 липня 2001 року Україна вітала із сімдесятиріччям Івана Михайловича Дзюбу — літературознавця, критика, громадського діяча, співголови Головної редакції Енциклопедії сучасної України, академіка НАН України з 1992 року, лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка (1991 рік).

Наша газета спеціально до цієї дати започаткувала рубрику "Академія", під якою були проведені своєрідні "Дзюбині читання" (числа "СП" — 11, 13, 14, 17), — наші читачі мали змогу ознайомитися з публіцистичними працями академіка Івана Дзюби, що, як завжди, вражають актуальністю, глибоким розумінням суспільних тенденцій, національних особливостей розвитку молодого держави, її нагальних проблем.

Редакція газети "Слово Просвіти", Центральне правління ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка, всі просвітяни щиро здоров'яють ювіляра і бажають йому міцного здоров'я, творчого натхнення і довгих років життя.

З роси й води Вам, шановний Іване Михайловичу! Для нас Ви — завжди дорогий, неповторний, натхненний і — необхідний!

Ми Ваші постійні читачі й шанувальники, отож — будьмо разом!

шому — здійсненням його історичного покликання, як водночас і глибинним, базовим рівнем мотивації поведінки особистості.

Ми ще не звільнилися від заохочуваної в радянські часи редукції культури до мистецтва (варіант — плюс фольклор, плюс наука). Насправді ж культура — це і сфера буденної свідомості, і звичаєве установлення, і правові поняття, і моральні орієнтації, і етнічне світопереживання, і естетизація побуту, і технологічна освіченість або неосвіченість, і характер взаємодії з природою: все, що формує стан духу і побут народу та спосіб його самореалізації у світі.

Тому небезвідомим до проблематики національної культури є планове затоплення десятків старовинних українських сіл на Подніпров'ї в 50-ті роки, і Чорнобильська катастрофа, і деградація шахтарських міст Донеччини, і ракова пухлина смітників на узліссях та берегах малих річок біля сіл як результат самодіяльності місцевого люду.

Найбезпосередніше відношення до проблематики нашої культури, її якості та перспектив мають і ті загрози, що виникають з тенденції до соціально-етичної деградації суспільства. Це — втрата в суспільстві соціальної совісті і соціального стилю як найточнішого індикатора соціальної відповідальності особистості. Маю на увазі буквально кричущу комфортність самоточуття відомого прощарку удачливих суб'єктів на тлі масового знедолення, страйків, голодів, голодних походів, самогубств із безвиході. Більшість із них захоплена публічним демонструванням свого розкішного способу життя, і мало кому совість підкаже інші картини та спонукає шукати способи прилучення бодай до буржуазних форм благодійництва.

Потреба переорієнтації нормативів соціальної етики на обслуговування совісті цієї категорії громадян породила нові пропагандистські гасла: бути багатим не соромно; чим більше багатих, тим краще для всіх; і взагалі час уже звільнитися від допотопних етичних забобів "совка". Як казав найбільший із класиків — "по формі правильно, а по суті — издевательство". Чому за наших умов ці "правильні" тези перетворюються на "издевательство", — я думаю, пояснювати не треба. Ми часто тепер говоримо про жорстокість революцій — французької, російської, іранської тощо. Але забуваємо нагадати, що цій жорстокості передувала і її викликала інша жорстокість — жорстокість тих, хто не мав соціального стилю і соціальної відповідальності.

Дегуманізація практичної соціальної етики викликає дегуманізацію культури і мистецтва — в них з'являються явища і стилі, зорієнтовані на задоволення примітивних смаків нових хазій життя.

Не менше тисне на рівень культури і занепад соціально-побутової моралі. Це явище ми бачимо на кожному

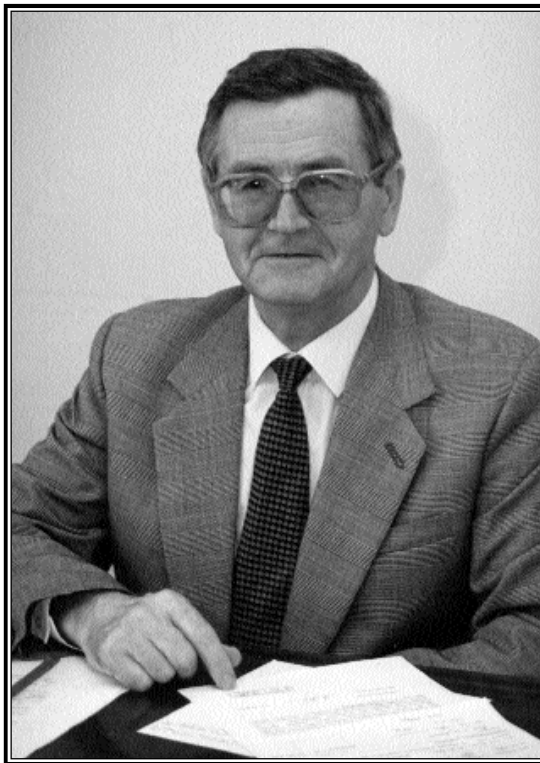
кроці. Втрачаються ті цінності й норми, що їх віками відшліфовувала народна мораль як передумови гармонічного співжиття людей у суспільстві. Втрачається часом і те, що відрізняє вид "гомо сапієнс" від решти живих істот, для яких не існує морально-естетичної оцінки сфери фізіологічних відправлень. Втрачається розуміння культури як, зокрема, і системи плідних для людської еволюції заборон і стримів, як зони сублімації, перетворення нижчих імпульсів у вищі. На збіднення людської душі, на примітивізацію людської поведінки, тобто на створення суспільства душевної убогості, та й на регрес людини як біологічного виду взагалі працює нині потужна індустрія мас-медіа — принаймні та її частина, метою якої є зиск будь-що і тільки зиск.

З погляду долі культури, не може не викликати тривоги й асиметрія в розумінні свободи і демократії, прав людини, — коли фундаментальні соціальні права і свободи не мають того ореолу, що, сказати б, "вербальні". Водночас і політичні свободи та свобода слова в масовій практиці нерідко втрачають свій творчо-конструктивний характер і набувають деструктивної спрямованості, оскільки не мають своїм орієнтиром соціальні, культурні, етичні цінності, а зводяться до примітивної, асоціальної розперзаності й уседозволеності. У випадках соціально-патологічних (а їх дедалі більше) свободи обертається хаотичним бунтом раба, але не проти того, що робило його рабом, а проти тих культурних і моральних цінностей, яких не приймає його рабське нутро. За українських обставин це, зокрема, обертається зневажанням і паплюженням історичних традицій народу, його культурних здобутків, його видатних представників, — що починає набирати систематичного і цілеспрямованого характеру, стаючи, таким чином, частиною політичної боротьби проти державного майбуття української нації.

Водночас нам ще далеко до використання всіх життєвих можливостей свободи — як через суб'єктивну внутрішню несвободу, так і через недостатню соціально-економічну забезпеченість вільного громадянського і житейського діяння.

Чи не найістотнішим суб'єктивним чинником нашого занепаду й осоромлення перед світом є глибока деукраїнізованість, знекоріненість — емоційна, культурна, світоглядна — більшої частини керівного політичного, економічного, виробничого корпусу. Саме їхня "свіжість", якщо вжити вираз Салтикова-Щедріна, тобто щаслива по тойбічність щодо історичного буття і культури свого народу, забезпечила їм фантастичну винахідливість у методах пограбування співвітчизників, методах лобювання чужих інтересів, методах саботування тих проєктів, які могли б зменшити енергетичну, інформаційну, культурну та іншу залежність від небезкорисливих сусідів.

Чи можна сподіватися на поліп-

шення морального — а отже, й культурного — клімату в країні? Цього ніхто обіцяти не може. Але згадаймо бодай про деякі з чинників, що зумовили його затруєння.

Це насамперед чинники глобальні, пов'язані з характером цивілізаційного процесу, ламанням традиційних поведінчих установок, банкрутством багатьох світоглядів і багатьох гуманістичних ілюзій, величезними масштабами ротації людських мас, ідей, культурних і антикультурних фактів, стереотипів поведінки. Далі це, звичайно, страшні спустошення, яких зазнала Україна в ХХ столітті і які мали не лише демографічні та соціально-економічні наслідки, а й руйнівні духовні та моральні. Це також і низький етичний рівень переважної частини пізнорадянської правлячої верстви, яка автоматично стала і правлячою верствою в незалежній Україні. Нарешті, це ті тяжкі розчарування і дезорієнтації, які викликала в суспільстві соціально-економічна катастрофа 90-х років, що супроводжувалася безбезпечним пониженням не лише морального, а й дисциплінарного авторитету влади та політичних діячів і навіть громадських інституцій, прирекла національну культуру на сирітську долю в зuboженій країні.

На що можна сподіватися? Насамперед, мені здається, на те, що зазначені та інші негативні процеси відбуваються здебільше все-таки на поверхні суспільства і не скалмутили його глибин: у всякому разі, не набули ще незворотного характеру і не деформували до кінця моральне чуття і "практичну етику" українського народу, не всі його культурні корені підірвали. В основі своєї він залишається позитивно зорієнтованим, здатним до соціальної солідарності та альтруїзму, спраглим правди і справедливості, не сприймає жорстокості, цинізму, безстидства, відчуває межу між морально дозволеним і недозволеним, між добром і злом, не втратив почуття краси і потреби в красі. Це головний соціально-етичний і культуротворчий резерв України, який треба зуміти використати і протиставити великомасштабній експлуатації розкладових тенденцій. Його треба розгонути в усіх напрямках, і тут вистачить роботи і соціологам, і політологам, і культурологам, і політикам, і філософам, і журналістам. Попри все пережите, особливо в ХХ столітті, український народ значною мірою зберіг свою культурно-генеративну енергію, здатність породжувати нові творчі сили і давати ґрунт для інтелектуальних звершень і художніх шукань.

А це — разом з немалими наявними професійними культурними і мистецькими силами, разом із нагромадженням за минулі століття інтелектуальним потенціалом, корпусом класичних текстів і традиціями відзивності на виклик часу, — може бути достатньою підставою для нового піднесення національної культури за умов дер-

жавної незалежності України. Можливо, орієнтири такого майбутнього розвитку міг би дати, умовно кажучи, загальнонаціональний культурний проєкт.

Такий загальнонаціональний культурний проєкт мав би синтезувати головні підходи до проблематики та перспектив розвитку української культури в контексті викликів ХХІ століття. На змісті й структурі цього проєкту, на жаль, позначиться те, що і в ХХІ столітті нам доведеться віддавати борги ХХ і ХІХ, і не так просто буде не загрузнути в них, переключитися в інший часопростір, зберігши енергію для руху вперед.

Тут постає і ширше питання: яким може бути оптимальне місце України в світі? Чи може Україна в найближчому майбутньому здійснити якусь місію загальнолюдської чи загальноєвропейської ваги? Гадати важко. Стартівні умови на сьогодні вкрай несприятливі. Але історіотворчий і культуротворчий потенціал нашого народу не слід скидати з рахунку. Та все-таки вже й сьогодні Україна, з її миролюбною політикою відіграє неабияку роль у гарантії політичної стабільності і безпеки на Сході Європи.

Не виключено, що їй, з огляду на її стратегічне положення між Сходом і Заходом, між Півднем і Північчю, з огляду на її історичний досвід засвоєння і поєднання різних культурних традицій випаде нова роль у забезпеченні їх симбіозу, — тобто, не сама собою випаде, а може бути здобута завдяки відповідній політичній і культурній волі, відповідній інтелектуальній праці.

Україна в своїй історії стала аренною протистояння католицизму і православ'я. Але ж вона має і досвід примирення двох конфесій (зокрема в т.зв. уніатській, чи греко-католицькій церкві, католицькій церкві східного обряду, що стала певним, хоч і не остаточним і не всіма однаково оціненим компромісом), досвід єкуменічних спрямувань релігійної думки. Можливо, їй судитиметься зробити свій внесок у світовий єкуменічний рух, що стає чимраз більше усвідомленою потребою принаймні християнської частини людства.

Мусить сказати своє слово Україна і в екологічному русі, у створенні нової екологічної свідомості людства. До цього зобов'язують її не тільки Чорнобильська трагедія та потворність упадкованій від СРСР структури промисловості зі страхітливою мірою навантаження на природну сферу, а й напівзабуті, але придатні до регенерації традиції народної культури, народного світогляду...

Але найбільш надії можна було б покладати — за наявності відповідних сприятливих умов, звичайно, про що далі, — на перспективи розвитку національної культури. По-перше, в Україні, як мало де ще в Європі, збереглися глибокі джерела аутентичної народної творчості (у пісні, слові, малярстві, ремеслах тощо), які завжди були рятівним резервом для професійної культури і генерували, сказати б, сукупний мистецький талант нації (не випадково ж на наших співаків та інших виконавців існував і існує неабиякий попит у багатьох країнах). Це обставина, що виходить далеко за межі самого лише мистецтва. Нині в Європі чимраз більше усвідомлюється негативний вплив на духовні аспекти життя і на культуротворчий потенціал народів — механічного засвоєння уніфікованих споживацьких стандартів. Це стимулює драматичний перегляд ставлення до традиційних культурних норм. Культурницький неоконсерватизм виходить з того, що життя в своїх природних основах і людська психіка та поведінка змінилися значно менше, ніж передбачали модерністські проєкти, і що народи, які не занекали свій історичний досвід і не позбулися своєї традиційної культури, більше здатні зберегти духовне здоров'я і відповісти на виклик майбутнього.

По-друге, українська культура з відомих історичних причин не мала безперервної лінії розвитку; вона багато разів мусила починати ніби все спочатку (хоч насправді нагромаджений потенціал, історична база все-таки були постійно присутні в "підсвідомості" культури). Це зумовило величезні втрати, проминання цілих етапів і стилів європейської культури. Але, з другого боку, парадоксальним чином це, змушуючи національну культуру за нерівних умов конкурен-

МАЙБУТТЯ УКРАЇНИ

ції постійно “наздоганяти” і компенсувати втрати, сприяло оригінальній контамінації різних стилів і породжувало такі самобутні синкретичні явища, як українське бароко XVII–XVIII ст., як український неоромантизм кінця XIX – початку XX ст. (не кажу про універсализм Шевченка і Франка – тут потрібні інші виміри), український авангард 20-х років; модернізм декого з “шістдесятників”; українське поетичне кіно; а нині – своєрідна рецепція постмодернізму та ін. Сюди долучається ще одна вагома обставина. Під страхливим тиском ідеологічної та естетичної цензури і русифікаторської нівелизації, українська культура нагромадила величезну “стиснену” енергію невикористаних можливостей, загальмованих поривань, і ця “пружина”, починаючи розпрямлятися, обіцяє неабиякий культурно-історичний пролив. Щоправда, тільки обіцяє...

Нарешті, по-третє, ще одна версія **можливого** розвитку ситуації. Культура – величина відносно самостійна і самостимульована в тому розумінні, що не детермінована безпосередньо матеріальним розвитком суспільства. Буває, навпаки, що в культурі концентрується національна енергія, нереалізована у практичних сферах історичної діяльності. “В історії нередок парадокс, – пише російський культуролог, – когда прорывы в культуре, в духовном, эстетическом, нравственном опыте осуществляют не наиболее преуспевшие по меркам материального благополучия и могущества, а, напротив, несущие бремя экономической или военной неудачи. Они развивают мощную компенсаторскую активность в сфере духа и, случается, “завоевывают” своих завоевателей по меркам духовного превосходства, по критериям стиля и вкуса” [1].

Автор посилається на приклад Греції, завойованої Римом, післянаполеонівської Німеччини, але, без сумніву, має на увазі і нищівну Росію після поразки СРСР у “холодній війні” та його розвалу. (Думку про переваги російської безтрадиційності над європейською приніжністю традиціями висловлював, у супереч іншим своїм оцінкам, П. Чаадаєв в “Апології сумасшедшего”).

Виникає спокуса застосувати аналогічний критерій щодо України, яка, здається, має більші, хоч трохи й інакші, підстави підпасти під цей парадокс. І такі спроби робляться. Ось, може, найвиразніший зразок: “Богатство культурної традиції – далеко не всегди і не во всем преимущество. Традиция сковывает. И не Византия, сохранявшая великую традицию, а более “варварский” Запад Европы (а в ней совсем “варварский” северо-запад, а не Италия) совершает прорыв к демократии и свободной экономике.

И на Востоке первый успешный переход к современному обществу совершает не Китай с его величайшей культурной традицией, а Япония, с культурой более молодой и “провинциальной”. Может быть, нечто подобное мы видим и при сравнении России и Украины. Само богатство и специфический характер российской культуры, формировавшейся в имперских и недемократических условиях, могут быть препятствием при решении задач построения демократии, а бедность и “плебейский” характер украинской – оказаться преимуществом” [2]. Важко сказати, чи це припущення має шанси скоординуватися з історичною реальністю (історичним майбуттям). Надто складна комбінація сприятливих умов потрібна для його справдження. (Ближчим до здійснення воно було на початку XX ст. і в 20-ті роки, за потужного вибуху творчих сил українського народу, – до фізичного винищення “українського відродження”). Але – історія не спинилася, у неї в запасі завжди немало сюрпризів, і прікх, і вітшин...

І тут, здається, варто враховувати ще один чинник. Змагальність (чи й боротьба) суспільств – стимул розвитку, гарантія від застигlosti й типиковості, але водночас вона може задавати примусовий напрям розвитку. В реальній історії національні цінності, ідеї, настановлення завжди зазнавали зовнішнього тиску, нерідко ставали жертовною конкурентності, не встигли або не спромили розгорнути власні сутності. Картина історичної змагальності цих ідей та сутностей значною мірою спотворена в результаті диктату поза-

ціннісних, прагматичних потреб. Однею з таких деспотичних прагматичних потреб в історії була (і залишається) потреба військової ефективності суспільств, що деформувало їхню структуру цінностей і позбавляло перспектив суспільства більш гуманістично налаштовані. Не менш зловісною була і ще більшою мірою стає дія споживацького імпульсу, гіпертрофія споживацького стандарту, що, апелюючи нібито до природних людських потреб, насправді або спотворює їх, або експлуатує їх зовсім не в напрямі розвитку людської особистості та духовних цінностей. В сучасному світі гору бере суспільство, налаштоване на нескінченне задоволення нескінченно самопороджуваних вигадливих, але примітивних потреб, а не суспільства, які могли б зосередитися на духовному розвитку своїх громадян при забезпеченні справді необхідних потреб.

Така глобальна ситуація вносила і вноситься свої істотні, часом геть несподівані, корективи і в перспективи розвитку національних культур, і в їхні “діалоги”.

Елементами національного культурного проекту мають бути і реально освоєння всієї повноти культурної спадщини, перетворення її в актуальний чинник самоусвідомлення суспільства (важливе місце в цій спадщині належить цінностям, які створили українці в діаспорі – отже, йдеться про інтеграцію різних відламів національної культури); і подолання стереотипів сприйняття української культури; і модернізація інфраструктури культури, її технологічне переозброєння.

Однак треба визнати, що та перорганізація культурної свідомості й культурної реальності, яка нині відбувається, має багато в чому хаотичний характер, їй бракує структури.

Наша культурна історія складалася так, що в її порівняно сприятливі періоди, які випадали Україні не часто, творча енергія нації намагалася надолужити згаяне і за лічені роки пройти той шлях, який інші народи проходили за десятиліття і століття. В результаті ми одержували інколи спрощення, інколи неперетравлені запозичення, а інколи поєднання різних стилів, що могло породжувати несподівані явища, здатні збагатити світову культуру оригінальним штрихом. Так, в Україні кінця XVI – початку XVII ст. майже одночасно згрупувалися з запізненням впливи Відродження, Реформації і Контререформації. На початку XX ст. майже одночасно або в прискореному ритмі наше мистецтво пройшло або намагалось пройти такі різні етапи естетичної самореалізації, як символізм, імажинізм, футуризм, абстракціонізм. Нині маємо не так контамінацію, як механічну амальгаму класичної традиції і модних інновацій, елітарного модернізму і масового популярного постмодернізму та різних еклектичних стилів.

Змішування стилів і структур підсилюється постколониальним синдромом. До цього долучається енергійний і молодечий дилетантизм. Будемо сподіватися, що це стане процесом, хай і нелегким, але все-таки народження нової естетичної якості. Тим часом доводиться відзначити, що поки що не мають успіху спроби піднесення культурної сфери на якісний рівень, гідний незалежної європейської держави, особливо в тих ділянках, що мають індустріальний характер: телебачення, відео, кіно, радіо, видавнича сфера і друк, шоу-бізнес тощо.

Серед причин, крім зазначених вище, і такі. Дуже низький стартовий рівень, особливо в матеріальній базі та кваліфікації кадрів. Величезна інертність успадкованих від минулого структур, при надзвичайній швидкості їхнього пристосування до нової кон'юнктури. Бідність і застарілість теоретичних розробок у сфері культурної політики, брак свіжих концептуальних і творчих ідей.

У загальному річці суспільних та господарчих реформ, що й процес, сподіваємось, все-таки відхвуватиметься в Україні, реформування культурної сфери має, на наш погляд, сконцентруватися на таких головних напрямках.

Перший. Демонополізація індустрії культури з певним, різним для окремих галузей, роздержавленням її, при забезпеченні адекватної державної підтримки “станового хребта” культурної інфраструктури. Водночас створення на законодавчому рівні

системи матеріального, правового, психологічно-педагогічного й організаційно-методологічного забезпечення широкої доступності цінностей культури для всіх верств населення. Розроблення державних гарантій захисту від надмірної комерціалізації культури та порушень принципу соціальної справедливості, особливо в естетичному вихованні дітей.

Другий. Технічне і технологічне переозброєння, абсолютно необхідне в такому масштабі, щоб кількісні різниці технічних параметрів не оберталися незворотним якісним відривом від передових культур.

Третій. Радикальне підвищення професійного рівня працівників індустрії культури.

Четвертий. Політичне, правове і матеріальне гарантування свободи творчості й плюралістичних тенденцій у культурі та мистецтві.

П'ятий. Радикальне піднесення теоретичного, концептуального рівня культурної політики і взагалі функціонування сфери культури, створення дослідницьких осередків сучасного світового рівня з аналітичними і прогностичними завданнями.

Шостий. Інтеграція в європейські та світові культурні процеси, міжнародні технічні та організаційні структури.

Серед основних напрямків культурної політики слід передбачити збереження, охорону і відтворення культурно-історичного довкілля, всебічне використання культурної спадщини, розширення культурної інфраструктури села та пристосування її до процесів децентралізації, роздержавлення і фермеризації, що змінюють структуру села. Інтенсивне насичення міського культурного побуту і дозвілля формами української національної культури. Розвиток молодіжної субкультури в національних формах, використання багатства альтернатив самої культури, різноманітності тенденцій і смаків. Підтримка культурних інновацій та пошукових, авангардових, експериментальних тенденцій у мистецтві, збалансування консервативної, стабілізуючої – і динамізуючої, новаторської функції культури. Підтримка культур різних національних груп, що є невід'ємною складовою частиною ширшого принципу захисту національних культур як сфери самосвідомості етносів, розумного відмежування цих культур від експансії інших і сильніших масовим потенціалом. При цьому не менш важливо уникнути загрози замкнутості, обмеження природного діалогу культур. Потрібна підтримка культурного життя в регіонах, регіональних форм культури.

У сучасній українській культурі недостатньо використана її регіональна багатоманітність і водночас ще не окреслений виразно її соборноцілісний образ.

Зміст і структура освіти мають спрямовуватися на формування особистості громадянина незалежної демократичної України, включеної до європейської і світової спільноти. Стратегія розвитку освіти в Україні на найближче десятиліття і подальшу перспективу – у створенні такої її системи, яка відповідала б вимогам сучасної цивілізації, визначальною властивістю якої є висока міра динамізму. В системі освіти має бути закладена здатність до саморегуляції, швидкого реагування й корекцій у відповідності до вимог життя. Водночас повинні бути враховані й ті особливі умови, в яких перебуває Україна, ті специфічні завдання, що стоять перед нею. Пріоритетне місце в шкільних програмах слід забезпечити вивчення української мови й літератури, історії й географії України, народознавства й мистецтвознавства – тобто тих предметів, які формують в учнів національну самосвідомість, включаючи їх в український соціокультурний простір. Разом з тим система освіти й виховання має рішуче усунути національне вузькоглядство і самодостатність. Система освіти повинна створити передумови для формування особистості, вкоріненої в національний культурний ґрунт і водночас відкритої до інших культур, їхніх ідей та цінностей, здатної синтезувати національні й загальнолюдські цінності, спроможної давати адекватну відповідь на виклики доби.

Один із таких викликів – зміна форм функціонування культурних тек-

стів. Зокрема, в міру того, як масового вживання набуває комп'ютерна і копіювальна техніка, як світ завойовує Інтернет – зменшується значення і незамінність книги, традиційну видавничу справу тіснить новітній “самвидав”, статус якого урівнюватиметься зі статусом “тебевидаву” чи “всіхвидаву”. Дедалі більшою проблемою ставатиме не пропозиція, а попит. Пропонувати зможе кожен, але хто на це відгукнеться, хто його почує, хто його знайде в океані інформації, хто про нього взагалі знатиме? Особливо тривожні тут перспективи для українського слова, української культури, коло реципієнтів яких і без того вузьке і неконсолідоване.

Тут потрібна система заходів, розрахована на історичну перспективу. В цьому контексті велике значення може мати здійснення Національної програми інформатизації України, доповненої проектом “Інформатизація гуманітарної сфери України”, що його розроблено в Національній академії наук України і що передбачає, зокрема, створення цифрової он-лайнної бібліотеки наукової періодики України, нового покоління фундаментальних академічних словників на оптичних дисках, електронної енциклопедії “Тарас Шевченко” та інші.

Особливо слід наголосити необхідність модернізації словникарства. Сьогодні воно далеко не відповідає суспільним потребам і не задовольняє запитів освіти, культури, науки, діловодства, через що на книжковому ринку з'являються різні неякісні словникові продукти. Недорозвиненість української лексикографічної бази призводить і до відставання у галузі комп'ютерних систем опрацювання природної мови, що програмує відставання у галузі створення систем штучного інтелекту – ядра інтелектуальних технологій XXI ст. Сюди ж долучається і надзвичайно важлива проблема стандартизації наукової термінології, нерозв'язаність якої, крім усього іншого, гальмує і розвиток україномовної наукової продукції.

Загалом кажучи, одним із найважливіших завдань нашого культурного розвитку є введення української мови в коло сучасних комп'ютерних комунікацій.

У галузі культурології, літературознавства і мистецтвознавства невідкладними завданнями є розроблення теоретичних засад наукового дослідження проблем культури і мистецтва, термінологічних нормативів, розвиток джерелознавчої бази (у тому числі повна каталогізація фондів українського мистецтва як музеїв, так і приватних колекцій в Україні й за кордоном, уведення відповідних даних до комп'ютерного обліку та комунікативних систем Інтернету); формування національної видавничої програми з культурології та мистецтвознавства; зближення культурології і мистецтвознавчої науки з освітою, видання підручників і посібників з культури і мистецтва для шкіл і вузів.

Тим часом доводиться сказати й про те, що, без підстав нахваляючись методологічним переозброєнням в інтерпретації нашої літературної та мистецької класики, ми втрачаємо традицію ґрунтовного фактографічного і джерелознавчого забезпечення, та й просто доброго знання предмету, втрачаємо людей, які були носіями такого знання, і не знаходимо рівноцінної компенсації. Сором сказати, але нам сьогодні бракує шевченкознавців (що гостро відчувається при підготовці Шевченківської Енциклопедії), і франкознавців, і дослідників української музичної та малярської класики – маю на увазі проблематичність забезпеченості на майбутнє цих найважливіших напрямків культурологічного українознавства кадрами з молодого покоління. Щось не видно нових фундаментальних чи принципово важливих праць і про такі ключові постаті української культури першої половини XX ст., як Володимир Винниченко, Микола Хвильовий, Микола Зеров, Михайло Бойчук, Олександр Архипенко, Анатолій Петрицький, Микола Леонтович. Бракує і узагальновальних досліджень культурної продукції української діаспори, і концептуальної інтерпретації сьогочасних культурних процесів в Україні. Суворим іспитом для наших науковців стає робота над п'яти томною “Історією української культури”.

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського розробляє проект комплексної державної програми з екології етнокультури, яка передбачатиме державну систему охорони фольклорно-етнографічної спадщини нашого народу,

сприятиме збереженню його традицій і духовних цінностей, включення їх в обсяг культурного самоусвідомлення сучасного українця. Можливо, це допоможе трохи “загнуздати” монстра маскульту, “посадивши” його на міцний хребет народного мистецтва? Професіоналізація народного мистецтва загрожує втратою буттійного характеру його функціонування, але може допомогти збереженню його творчого духу і активності сприйняття, на відміну від пасивного, споживацького сприйняття професійного мистецтва.

Які параметри культурної свідомості можуть гарантувати національну ідентичність особистості?

Такої гарантії не дає типове для значної частини інтелігенції “розчнення” деяких знань про українську культуру і відповідних ціннісних “віровизнань” – у більш або менш широкому обсязі переживань світової культури (а фактично – російської з елементами світової в російській заadaptованості).

Не дає такої гарантії і культурна свідомість, що включає тільки явища української народної і почасті професійної культури. Певне коло суб'єктів такої свідомості, не скаламученої фактами інших культур і безпечної від них своїм порогом сприйняття, здається і собі, і багатьом непорушно фортецю української традиції, принципів і демонстративним носієм національної ідентичності, відповідно й поводить не поступливо й часто агресивно. Однак насправді це ушербні свідомість та ідентичність, не здатні вистояти в сучасному відкритому світі і безперспективні.

Справжню гарантію може дати лише та культурна самосвідомість, яка відповідає здатності національної культури бути інтерпретатором світового життя і опановувати, засвоювати, привласнювати світову культуру.

Три основні канали такого “привласнення”: перекладання рідною мовою текстів світової культури; впровадження через освіту знання інших мов; власна, очима своєї культури, інтерпретація світової культури.

Найсприятливішою для всякої національної культури є ситуація взаємодії не з однією, а з багатьма культурами світу. Для нас одним із чинників такої взаємодії є активна участь нашого літературознавства і мистецтвознавства у вивченні літератур і культур світу. І хотілося б, щоб наші здобутки тут були цікавими і важливими не лише для нас самих.

Хочу ще раз наголосити: ми стоїмо перед необхідністю осмислення української культури в усій повноті і різноманітності її компонентів – від феноменів буденної свідомості до вищих феноменів духу; в усій здебільше ніпрямій і прихованій, але неунікаєній взаємодії цих компонентів та оптимізації їхньої взаємодії лежатиме потенціал української культури, а отже – і наше національне майбуття.

Багато говорити нині про пошуки втраченої самобутності нашої культури. Але, можливо, доречніше говорити не про відновлення втраченої самобутності, а про творення нової самобутності на основі не лише традицій, а й актуальної культурної свідомості, зорієнтованої на світовий культурний досвід. Культура має відповідати багатству і невичерпності ситуації вибору, необхідності ініціатив за умов свободи.

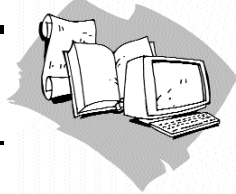
Сьогодні маємо певну недостатність універсальних символів і міфів у нашій культурі, які і недостатньо інтегровані символи і міфи української культури у контекст світових цінностей, у загальнолюдську культурну символіку.

Найплідніший шлях до утвердження національної самобутності, можливо, пролягає через універсалізацію власного досвіду, через розкриття універсального первня в самобутності, тобто через таку інтерпретацію національного буття, яка зробила б його зрозумілим і важливим для людей усього світу.

Не маргінальна культура, а універсальна – ось наше гасло. Але універсальність – не в абстракції, а в конкретному: в широкому діапазоні національно самобутних форм вираження, що збагачують багатоманітність людства. На цьому і має базуватися наш культурний оптимізм.

1. *Панарин А. О* Возможностях отечественной культуры // Новый мир. – 1996. – № 9. – С. 178.

2. *Фурман Дмитрий*. Украина и мы // Дружба народов, – 1995. – № 3. – С. 162.

МОВНЕ ОДУЖАННЯ

Відомий публіцист і науковець професор Анатолій Погрібний щойно завершив нову книжку, яку назвав “По зачарованому колу століть, або Нові розмови про наболіле”. Як уже, мабуть, здогадалися читачі газети “Слово Просвіти”, на шпальтах якої неоднораз друкувалися гострі публіцистичні статті нашого шанованого просвітянина, це видання продовжить його попередню книжку-роздум “Розмови про наболіле, або Якби ми вчилися так, як треба”. І цього разу співтворцями Анатолія Погрібного виступають його однодумці та опоненти — автори численних листів на українське радіо, де вже кілька років учений-публіцист веде авторську програму. Пропонуємо вашій увазі, шановні читачі, уривок з нового твору Анатолія Григоровича Погрібного і запрошуємо долучитися до розмови, ставати співтворцями його нової книжки, що побачить світ у видавничому центрі “Просвіта”.

Не приховую, читачу, що з приводу тих моїх розмов (почасти апробованих на радіо), у яких я, сказати б, спонукаю зросійщених українців повернутися до українства, відтак і до своєї родової мови, пошта неоднозначна. Незмірно більше в ній солідарного, схвального, але є і несприйняття, нерозуміння, аж до такого обурливого скрику, як лист Тетяни Волошиної з Полтави: “Я украинка, но если вы будете принуждать меня силой возвращаться к языку, от которого я отказалась еще в юности, я буду жаловаться на вас у соответствующие органы. Не насильте меня или, как вы говорите, не гвалтуйте”.

Як тут не згадати відому цитату з “Мини Мазайла” М. Куліша: “Лучше быть изнасилованной, чем украинизированной!”? Отож я навітрям скажу — моя радіопрограма, як і ця книжка, просто не для вас.

Чому так різко заявляю? А тому, що я прекрасно усвідомлюю (і тут ми, українці, мусимо бути реалістами), що маємо в країні частину українців, які вже *остаточно зденационалізовані і безповоротно втрачені* для української нації. З’яничення, як кажуть: свої не сприймають, чужі не шанують. Ну, та вже хто яку долю собі обирає...

Апелую я у своїх розмовах не до людей, стосовно яких краще було б сказати, як ото в шлюбних оголошеннях — “прошу не турбувати”. Ну, що з того, що я намагався б “турбувати”-перекопувати, скажімо, Володимира Рибак, який свого часу організував ПРВУ — Партію регіонального відродження України, якщо — тільки вслухаймося — ось як боронить він та пропагує свою ренегатську позицію: “Я і все, хто причастен к основанию партии (називає ряд прізвищ, у тому числі нинішнього голову, а водночас головного податківця України Миколу Азарова — А. П.), — мы все говорим на русском языке, (хотя) половина из нас — украинцы. Просто мы считаем делом чести (?) говорить на том языке, на котором говорит наш Донбасс, а если посмотреть результаты опросов, то большая часть всей Украины” (газета “Донецкий криж”, 2000, 22 червня). Тут же цей Рибак шкодує, що згадану партію було створено вже після прийняття Конституції, внаслідок чого було втрачено шанс “закрепить уже в Основном законе и двуязычие, и принципы региональной политики”.

Цікаво, чи всі члени партії регіонів — українці за національністю — є також переконаними ренегатами? Нехай би дали відповідь на це запитання ті, котрі належать до названої партії, якщо тільки до них потрапить ця книжка. Я ж наразі тверджу, що не ставлю за мету переконувати своїми розмовами вже переконаних. Окремі з цих переконаних озиваються до мене так: давай — бий, наступай, не делікатничай, знімай у виступах по радіо Президента, розганяй Кабінет Міністрів, тавруй російськомовних...

Ех, шановні... Є колосальний, численний масив нашого народу, який не належить ані до першої, ані до другої груп, про які йдеться. Це масив, який відданий Україні. Живе він непростю, здебільшого бідує. Іншої Батьківщини не уявляє і, на жаль, не завжди розуміє, що ж то воно у державі діється. А вона аніж не вийде з коматозного стану. Шлях нашого розвитку має певні сумніви й вагання, часто і світоглядні блукання. Говоримо і про недостатню або фальшиву поінформованість. До

цього масиву нашого люду найперше і виходжу на розмови, ставлячи завданням докласти й часточку своєї праці у досформування сильної, свідомої своєї мети української нації, яка живе в мирі та добрі з усіма національними меншинами і домається на своїй землі самопочування, підного нашої багатомільйонної, древньої, корінної на цих просторах, титульної нації.

Образами тих, хто має якісь сумніви, як і нарощуванням сили голосу, цієї мети, звичайно, не досягнеш. Педагогічність підходів, розважливість, належна аргументація — ось що потрібно.

Я, до речі, часто заявляю, що, подумки уявляючи свого слухача та читача, бачу перед собою того українця, який у силу різних причин відбився від своєї національності, найперше мовно, але не проти, або вже й хоче, до неї повернутися, тільки не знає, як це зробити. Я зізнаюся, що хочу мати справу саме з такими українцями, на них орієнтувати свою програму. Це і є моє надзавдання. Чому? Тому, що я добре знаю: *іншого резерву для нарощування українством своїх сил, як ось цей усе ще російськомовний українець-маргінал, що опинився на роздоріжжі двох культур, двох мов, двох націй, двох світобачень у нас просто нема*. То що — шельмувати і висміювати несамохит заблуканого, кидати в нього камінням, як дехто мені радить? Ні, я вважаю це глибокою помилкою. Треба йти на розмову, треба вислуховувати, полемізувати, сперечатися, роз’яснювати, по змозі переконувати чи підказувати. Власне, я ставлю завданням “відділяти підлих від темних” (у даному разі в ставленні до України та української мови). Так записав якось у щоденнику Олесь Гончар. Чи є ефективність від цих старань? Так, певна є. Я вже не раз мав нагоду цитувати листи від слухачів — українців, які з періодом добровільного або вимушеного відступництва від українства у своїх біографіях назавжди розпорошилися.

Виразніше уявити свого адресата допомагає мені і характер кореспонденції, що її одержую. Не так просто її навіть класифікувати. Є листи щонайбільшої підтримки моєї позиції. Є листи категоричної незгоди. Є листи, які характеризують мовну ситуацію в тому чи іншому місті або в тій або іншій області і які нерідко спрямовують мої розмови у соціологічно-психологічний план. Це листи, провідна тема яких — кричущі мовні деформації, що, на жаль, не тільки не зменшуються, а здебільшого й поглиблюються у державі. Зрозуміла річ, вони викликають у мене протестний настрій, з якого я, однак, виокремлюю і ту оптимістичну ноту, що *як же є багато з-поміж моїх слухачів тих, котрим болить те, що і мені болить!*

А в цілому ж, усі разом узяті листи моїх дописувачів дають доволі, як на мене, точний зріз настроїв, прагнень, сподівань в усіх без винятку краях нашої держави — і стосовно духовно-мовної проблеми, на якій я акцентую, і стосовно інших сфер нашого життя. Нерідко навіть тих, що не є темою моїх розмов, — таке багатство, таке різноманіття отих суспільних настроїв, поглядів, вимог, побажань, пропозицій, аргументів і контраргументів, беззастрешної згоди зі мною й категоричної незгоди є у моєму розпорядженні.

Маючи на увазі наснаженість моєї кореспонденції багатством роздумів та спостережень, *Олександр*

Матвієць з с. Пирого Глобинського району на Полтавщині наполягає: “Ви маєте величезний переконливий (і переконуючий) аргумент — листи ваших слухачів, яких є сотні, тисячі. Видайте їх усі разом з вашими радіопередачами кількома книжками. Як то було б потрібно для всіх навчальних закладів!”

Ну, а якщо відповідати на запитання, які з-поміж листів особливо цінні, дорогі для мене, то скажу цілковито відверто: по-перше, це листи від тих росіян та представників інших етносів, які підтримують прагнення українців до свого повноцінного національного, в тому числі культурно-мовного відродження. Я вже не раз цитував такі листи і ще маю намір це робити надалі, аби показати, яка відстань існує між тими ж простими росіянами, чи греками, чи євреями та вчадливими в ядучому шовінізмі політиканами, які з усіх сил прагнуть не допустити мовного, загалом національного відродження українців та зберегти і надалі у нас есесерівські мовні порядки.

А, по-друге, повторюю, дуже цінні для мене листи від тих українців, які поволі, а такі зцілюються від національного безпам’ятства, скидають із себе непримиренну одержу російськомовності, тобто національно одужують, повертаються до самих себе. Я не буду таїтися і скажу відверто, що, читаючи такі листи, я маю відчуття свята душі.

Зауважу, що потративавши російськомовних українців як основний на сьогодні резерв зміцнення позицій українства (після того, як уже майже пересохли сільські джерела), я не скидаю з рахунку, звичайно, й того, що ця частка нашого населення насправді досить диференційована.

Так, це правда — хвороба відчуження од своєї мови зайшла в багатьох українців дуже глибоко. Чимало то, мусимо розуміти, вже і не в змозі буде вилікуватися, адже, як пригадуємо, Сірки ставали Серковими, а Голохвості Галохвостовими ще в XIX столітті, тож їхні нащадки говорять “по-культурному” вже більш-менш пристойно. Апелювати маємо до тих (а таких більшість), хто генетично і ментально ще не втрачений для української нації, хто розуміє неприродність свого мовного “я” і має хоч якусь готовність до мовного відродження.

Отже, в цілому є підстави виділяти кілька груп російськомовних українців.

Першу та другу групи становлять так звані *укріпці* (з наголосом на другому складі). Однак не будучи однорідними, діляться вони на свідомих та агресивних національних відступників (кажемо: манкурти, яничани), більшість із яких унаслідок заданності хвороби до українства вже не повернеться, та на осіб, цілком лояльних до України, але — найперше мовою — саме *укріпців* (колиш я говорив, що то — вельми розмножене в Україні потомство Проні Прокопівни з п’єси “За двома зайцями”, інших персонажів якої щойно було згадано).

Третя група — то українці, що, маючи проблеми зі знанням та володінням українською мовою, все ж у питаннях честі й гідності України та українців є свідомими, патріотичними громадянами.

І, нарешті, четверта група — ті російськомовні українці, що перебувають нині вже в дорозі до рідних витоків, тобто у процесі національного зцілення, яке ще не завершено.

Навіть ця диференціація потверджує мій висновок, що *російськомовне населення — досить потужний, ще не зацінений як слід, резерв нарощування українством своєї сили*. Ось за обставин, коли на цей резерв ще не звертають належної уваги ані держава, ані багато хто з патріотичної української громадськості (зате як же кваліфікувати працювати тут шовініст-україноненависник!), я і намагаюся йти саме до цього свого російськомовного співгромадянина. Я добре знаю істину: якщо ми не поспішатимемо працювати з ним, його душою оволодіє недруг українства, що, до речі, він вельми успішно сьогодні й робить, користаючись із того, що немало хто з нас досі займає у цьому питанні нерозважливу позицію “патріотів-непримиренців”.

До речі, у своєму погляді на не тільки значну, але й переважну частину російськомовних українців як на резерв зміцнення позицій українства я спираюся і на дані деяких соціологічних досліджень. Центр “Громадська думка” науково-дослідного інституту соціально-економічних проблем м. Києва вивчав особливості мовних орієнтацій у студентському середовищі столиці України. Незважаючи на те, що тільки кожен п’ятий з опитаних київських студентів (всього 890 осіб) постійно спілкується українською мовою (а сфера їхнього неформального спілкування, зокрема з однолітками, загалом перебуває майже під цілковитим впливом російської мови), 88 відсотків з них підтримує погляд на українську мову як на один з невід’ємних атрибутів державності України. Це майже на третину більше, ніж з-поміж загалу киян. А вісім осіб з десяти висловлює свою згоду з твердженням: “Престиж української мови в столиці має бути вищим, ніж зараз”. Або ще й такі дані: тільки один із десяти студентів вважає, що є потреба надати російській мові статус державної (серед широкого загалу киян — таких третина). Не вважає за необхідне добре знати українську мову тільки дев’ять осіб зі ста, а 48% не бачить обов’язкової потреби в доброду володінні російською (тобто в середовищі студентів відбувається зміна пріоритетів щодо володіння українською та російською мовами); на відміну від мешканців усього міста, що уявляють Київ у майбутньому двомовним (62%), більшість студентів (55%) вважає, що розмовною мовою киян має бути українська. (Російськомовним Київ бачить менше одного відсотка як киян, так і студентів.) Тобто, спілкуючись переважно російською, київське студентство майбутнє української столиці бачить саме за державною мовою.

Саме у зв’язку з потребою національного пробудження тих, хто ще не пробудився, я тепер і процитую бодай декілька листів, які, як я обмовився, викликають у мене таке відчуття, нібито душа моя святкує. Це, повторюю, листи від ще донедавна зросійщених українців, які попри всі перешкоди й економічного, і психологічного, і морального, і якого хочете іншого характеру, попри брак офіційної заохоти та підтримки, все ж повертаються до свого роду і народу, до свого предковичного українства, до, здавалося б, уже забутої української мови. Цитуючи ці листи, ось що хочу цим підкреслити: це — реальний процес, це — тенденція, яку на державному рівні належить лише підтримувати. Йдеться-бо про одужання цілої нашої нації, про подолання певною її частиною хвороб національної пам’яті (за висловом українського педагога Г. Ващенко), про повернення народу до повноти самого себе. Духовно, морально, мовно одужалий народ — кому це не ясно? — матиме незмірно більші успіхи й у своєму економічному зміцненні.

Саме цю істину добре й розуміють ті мої кореспонденти, які розповідають у своїх листах про мовну еволюцію (скорше — революцію), яку вони в собі здійснили, для чого за нинішніх умов потрібні, згодомся, і твердість, і рішучість, іноді — навіть мужність (така бо маса усіляких психологічних та інших перешкод тут усе ще існує поряд з майже

повною відсутністю суспільної мотивації).

Лист *Ніни Пусай* із с. Новоолександрівка Красноармійського району Донецької області: “Я теж колись не надавала особливого значення тому, якою мовою говорити. Свого часу поїхала з села до Макіївки вчитися в педучилищі і вже через 3—4 місяці перейшла повністю на російську, якою і вчили. Потім працювала в дитсадках вихователем теж цією мовою. І тільки ось уже через багато років завдяки вашій передачі, у яку ви вкладаєте всю свою душу і своє велике серце, я оцінила красу рідної мови. І хай дехто, як ось один наш депутат, твердить, захищаючи “двуязычие”, що хоч “украинский язык певучий, зато русский могучий”, своєї мови я намагаюся триматися послідовно”. Авторка про себе додає ще таке: “Я людина щаслива, хоч пенсія моя — 52 грн, а машина вугілля коштує 500 грн.” Спитаєте, чому щаслива? Бо повірила у силу духовності, в силу українського слова. Я знаю, що треба підняти нашу духовність, знаю, що *Слово більше родить, ніж Земля*”.

Лист від *Емілії Олексіївни* (прізвище вона не зазначила) з Києва: “Я хочу описати Вам, скільки здоров’я забрало в мене моє україномовство.

Я народилася і жила до 17-ти років в Західній Україні, де поважали і поважають свою націю, свою мову. І от я вступила до інституту в Східній Україні. І виявилось, що в новому середовищі я одна говорила по-українськи. А “друзі” радили: “Да не говори ты на этом тарбарском языке, тебе не идет, ты же не сельская”. І це радили ті (більшість яких — українці), мами яких і слова по-російськи не вимовили б. Так самі ми себе росіянами змушували бути. Прикро мені, але в інституті і я зламалася, і вже на 2-му курсі “разговаривала нормальным языком”, з приводу чого і досі відчуваю сором.

То я і хочу тепер сказати: людоньки, та схамініться, та виправимте, що допустили, та нас же близько 80% в Україні, та говорім усі своєю рідною мовою.

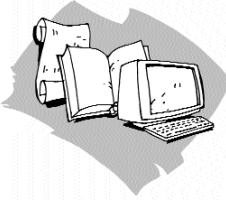
Людочки, та даймо діткам нашим рідну мову, та не смішімо людей каліченою чужою мовою”.

Сповідальний характер має і лист *Ірини Момот* з Костянтинівки Мелітопольського району на Запоріжжі. Народилася вона у Донецьку в російськомовній родині, хоча за національністю українка. Жила в Казахстані, у Сибіру, вчилася в Томському політехнічному. Через якийсь час повернулася в Україну і довго жила, розмовляючи скрізь тільки російською. І дітей своїх учила також російською мовою. “Та ось у Костянтинівці під Мелітополем діти пішли в українську школу. Вчаться, отже, українською, а дома розмовляють по-російськи. Я немов прокинулася, але була ще якась внутрішня перепона, яка не дозволяла ось так відразу перейти на рідну мову. Та одного разу діти ввімкнули платівку з піснями Назарія Яремчука. Я слухала і думала: який жаль, що вже немає такого прекрасного співака. Прослухала і тут же сказала дітям: “Все, з цієї хвилини розмовляю тільки українською мовою...” З того часу минуло вже три роки. Я дотрималася свого слова. По-різному було. Спочатку — несприйняття оточуючих, адже я намагаюся розмовляти красивою українською мовою, а не суржиком.

Минув, отже, вже немалий час. І ось тепер, коли я й уві сні розмовляю українською, прийшла мені найвища нагорода. Якось, купуючи щось в однієї жінки, на питання (вкотре!), як і де я навчилася так гарно розмовляти, я розповіла цю історію. Жінка (вже пенсіонерка — вчителька) сказала: “Мне стыдно за себя. А перед вами я преклоняюсь!” За свої сорок років я не чула вищої похвали. Поруч стояли мої діти і чоловік, і я бачила, як вони пишалися мною”.

“Ось така історія, — завершує свого листа І. Момот. — Вона підтверджує слушність ваших слів про те, що не чекай, доки прийде хтось і запровадить рідну мову у нашому рідному домі. Це залежить від кожного з нас. Треба тільки трішки захотіти. І любити, не нарікаючи, любити всім серцем нашу рідну, нетлінну мову”.

● **Анатолій ПОГРІБНИЙ**

Людмила ТКАЧ: «ВСЕ ПОЧИНАЄТЬСЯ ВІД ПЕРШИХ ОСІБ»

Проблеми, пов'язані з функціонуванням державної української мови, сьогодні знову на часі не лише в українському суспільстві, а й за його межами. Ними переймаються не тільки громадсько-політичні сили в Україні, а й дипломатичні відомства сусідньої держави. Про те, чому так відбувається і про історичні закономірності перебігу подій довкола української та російської мови, веде розмову з кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича Людмилою Ткач — журналістка Марія Вишневецька.

Кор.: 3 моменту проголошення України незалежною, суверенною і самостійною державою, кардинальних змін у вирішенні проблем, пов'язаних з впровадженням і функціонуванням державної української мови, — не відбулося. Як на ваш погляд, чи існують певні історичні закономірності, наслідком яких є мовна ситуація в Україні?

Л. Т.: Ясна річ, у тих історичних стосунках, що існували між Україною і Росією, мовні проблеми завжди були політичними. Але чи варто нам сьогодні наслідувати поганий приклад? Адже хибна національна політика була одним з вирішальних чинників, який зруйнував Російську імперію. У сучасному світі національні конфлікти найбільш болючі і мають дуже важкі наслідки. Хіба не цього вчить приклад Югославії й Чечні?

Кор.: Нині проросійськи налаштовані політичні сили стали на захист російської мови в нашій державі. А чи є в українському інформаційному просторі України? І чи задовольняє такий простір духовні потреби українців?

Л. Т.: На ваше запитання відповісти, з одного боку, просто, з іншого — складно, тому що дуже багато різних аспектів воно охоплює і залежить від того, що ми розуміємо під терміном Україна. Тож якщо під ним розуміти сукупність усіх тих ознак, які становлять цілісну українську державу, в якій український народ — що дав назву цій державі і є історичним спадкоємцем території, на якій сформована ця держава, — має право в своїй державі на виявлення і реалізацію своїх матеріальних і духовних потреб, то навряд чи можна відповісти ствердно на ваше запитання. Оскільки культурної самореалізації, економічного добробуту, психологічного комфорту, перспективи для своїх нащадків українці в сучасній Україні поки що не мають.

Кор.: І це — на десятому році нашої незалежності?

Л. Т.: Коли процеси відродження обговорювалися на найвищих трибунах 1989—1990 рр. (ще до проголошення незалежності України), то потребу розширення сфер уживання української мови, повернення «забутої» спадщини (насправді вона не була забутою носіями цієї спадщини, а заборонена) у суспільстві сприймали пози-

тивно, з розумінням з боку російськомовних верств населення, навіть з емоційним піднесенням. Започатковувалися курси вивчення української мови у військових частинах, державних установах тощо. Всі ці проблеми звучали і активно обговорювалися, але, на жаль, у багатьох випадках цим-таки обговоренням все й обмежувалося. Коштів, потрібних для оплати роботи викладачів й вироблення нової методики викладання мови, орієнтованої на дорослих освічених людей з відповідним професійним рівнем, не виділялося. А самотужки такі речі не роблять, і ми могли запропонувати традиційний шкільний курс української орфографії й пунктуації з елементами стилістики. Ясна річ, цього було недостатньо й тодішня українізація мала всі ознаки дилетантства. До серйознішого рівня не дійшло, бо з проголошенням незалежності України завершився процес перерозподілу влади і власності, для якого на початкових етапах потрібна була енергія, що її викликали гасла національного відродження. Для нового (фактично — старого, партійно-номенклатурного) класу власників ці гасла втратили актуальність і процес українського національного відродження почав згасати, розчинився, зазнавши руйнівної для свого сприйняття асоціації з економічним занепадом...

Кор.: Чому ж наші гасла всуціль декларативні, а прагнення до національно-культурного відродження не доходять до конкретних справ?

Л. Т.: Знаєте, я сама для себе хотіла знайти відповідь на ці запитання. Чому? Чому бабуся, яка проводила онуків до дитячого садка, замість того, щоб вчити дитину рідної мови, наламувала свого язика російською мовою? Чому випускники сільських шкіл, опинившись у місті, забували про мову рідної хати і своїх дітей віддавали до російської школи? Чому своїх нащадків і досі називають Анжелами, Жаннами, Сніжанами, Моніками, Крістінами (Не — Христинами), Блейками. Хіба це не парадоксальна ситуація, що захисту своєї мови потребує народ, чисельність якого близько 50 мільйонів, між тим як 900 тисячам естонців зникнення рідної мови не загрожує?

Кор.: А наслідки такої ситуації сьогодні вже відчутні...

Л. Т.: І все тому, що досі немає жодного суто українського телевізійного каналу у такій державі, яка називає себе Україною, в якій українську мову проголошено державною.

Серед переліку періодичних видань (яких за каталогом не так уже й мало, з 11 тисяч, 8 — російськомовних), а українськомовні видання знову ж таки не мають високих тиражів. Вони неконкурентоспроможні щодо поліграфічної якості і щодо тієї вартості, яку потрібно за них заплатити.

Таким чином, український мовний інформаційний простір, який забезпечується трьома традиційними джерелами: відео-аудіоканалами і поліграфічною продукцією — на сьогодні заблокований.

І головна причина цього — економічна. На наших телеканалах організовано таку фінансову діяльність і такі основи господарювання, які не дають змоги реалізувати повноправне функціонування української мови упродовж усього ефірного часу мовлення. Оскільки не всі акції наших телеканалів перебувають у руках тих фінансових кіл і груп підприємців, які зацікавлені у збільшенні українського інформаційного простору.

Кор.: Про що це свідчить?

Л. Т.: А про те, що напевно, в Україні ще не сформувалася достатня, кількісно значна група підприємців які володіють великим капіталом і які є носіями української культури, зацікавленими в тому, щоб відтворювати цю культуру і мову як одну зі складових своєї індивідуальності. Очевидно, такий клас українських підприємців ще не сформований.

Те, що ми маємо явний дисбаланс у розподілі ефірного часу на різних телеканалах не на користь української мови, фактично відображає економічні позиції і статус українських підприємців, мінімальні

можливості українськомовного і українськомовного населення впливати на суспільне життя країни, адже засоби масової інформації, за ще не зужитою тоталітарною традицією — це насамперед засоби впливу, а вже потім — засоби масової інформації. Саме тому цю проблему не можна спрощувати до проблеми протистояння мов. На мій погляд, це не лише непрофесійне, а й спекулятивне спрощення.

Кор.: Якщо ж вас правильно зрозуміла, то це не є суто мовною проблемою?

Л. Т.: Так. Це проблема того значного про шарку українського суспільства, яке ми зevamo російськомовним, але, зрозуміло, що за своїм етнічним корінням — українського, який сформовувався в часи тоталітарної союзнаї держави і який, власне, не втратив своїх панівних позицій. Основу його становлять колишні номенклатурні комсомольці, які саме тепер досягли політичного зрілого віку і намагаються таким чином впливати на інформаційну ситуацію в Україні. На жаль, за цим впливом легко вгадується давно сформована орієнтація на масову культуру радянського зразка.

Кор.: Пані Людмילו, за такої ситуації чи доречним видаються вам заяви щодо дискримінації російської мови та утисків російськомовного населення в Україні?

Л. Т.: Гадаю, чергове спекулювання проблемами російської мови в Україні аж ніяк не має на меті якогось культурного поступу чи захисту культурних прав російськомовного населення. Проблеми російської мови як мови спілкування в Україні не існує. Історично склалося так, що цією мовою володіє усе доросле населення нашої країни. І це добре! Чим більше ми знаємо мов, тим більше можливостей для наших контактів з людьми і самостійного вибору інформації. Інша річ, що нам повсякчас нав'язують проблеми надання офіційного статусу російській мові. Щодо цієї проблеми і українці, і росіяни мусять бути чесними одні перед одними. Чому лише російській мові потрібно надавати офіційного статусу, адже в Україні живуть представники багатьох інших національних меншин, для яких Конституція України закріплює однакові з росіянами права? Якщо володіння російською і незнання багатьма українцями своєї рідної мови і культури є наслідком русифікаторської колонізаційної політики Росії на Україні, то навіщо в незалежній державі закріплювати наслідки колишньої колонізації? Якщо ж права російської мови обстоюють як культурне право росіян до національної ідентичності, то це право російська мова має. Гадаю, що варто уважніше й соціологічно обґрунтованіше поставитися до вивчення російської мови у закладах середньої освіти. І переконана, що російську мову в школах потрібно вивчати. Статус російської мови усталиться природним чином, коли ми відмовимося від імперської ностальгії, коли середньостатистичний громадянин України економічно зміцніть і задоволення своїх культурних потреб буде вбачати не лише в межах рідної культури, а й у пізнанні культури інших народів, а особливо того народу, який віками жив на українській землі. Українська мова є природним складником нашого географічного середовища, так само, як ліси, річки, увесь ландшафт, у якому ми живемо. І з цього погляду на неї так само поширюється потреба здорової екології. Всі, хто живе в Україні сьогодні, мусять усвідомити не лише свої прагматичні інтереси, а й свій моральний обов'язок перед українською мовою, яка витворилася лише тут як певний культурно-психологічний феномен і яка не має для свого життя іншого природного місця на землі.

Кор.: Що необхідно зробити, щоб українська мова перестала бути темою обговорення і політичних спекуляцій та набула реально належного статусу державної в Україні?

Л. Т.: Допоки українська мова не стане кваліфікаційною вимогою до посади, а знання її не буде матеріально заохочене (до речі, за знання іноземної мови в радянські часи і тепер доплачували 15% посадового окладу), допоки через відсутність державної національної політики проблемами національно-культурного відродження та впровадження і функціонування державної мови перейматимуться лише політичні партії та громадсько-культурні організації, — доти ми змушені будемо захищати свою мову і культуру в своїй державі. Бо у ставленні до української мови як державної все починається від перших осіб держави. До того й самі українці, як ніхто інший, мусять дбати про позитивне сприйняття своїх національних потреб і прагнень. А це означає — дбати про піднесення культурного рівня, відмовитися від культивування ста-

ЯКОЮ ГОВОРИТЬ ЄВРОПА?

Ведучий рубрики —
доктор філологічних наук
Костянтин ТИЩЕНКО

8. АЛБАНСЬКА, ЦИГАНСЬКА, ВІРМЕНСЬКА, ОСЕТИНСЬКА — мови, зібрані тут під спільною назвою «мови індоевропейської Півдня». Проте кожна з них уособлює окрему групу індоевропейських мов.

Албанська є продовженням давньої іліро-месапської групи індоевропейських мов, яка була близькою і до фракійської мови. Офіційна мова Албанії (бл. 3 млн. мовців), вживана також албанцями в Косово (1,8 млн.), в Італії (120 тис.), Греції (60 тис.); окремі албаномовні села є в Румунії, Болгарії, Македонії, Україні (Одеська обл.). Дві діалектні області — тоскійська (пд.) і гегська (пн.). Сучасна літературна мова склалася наприкінці XIX ст. В албанській мові 7 голосних і 29 приголосних. Наголос сталий — переважно на передостанньому складі. Втрачені старі індоевропейські початкові й кінцеві голосні. За граматичною структурою — синтетично-флексивна мова. Ім'я має 3 роди, 4 типи відмін, 6 відмінків (родовий і давальний збігаються), пре- і постпозитивний артиклі. Дієслово має два типи дієвідмін, 6 способів, 3 прості і 5 складних часів. Порядок слів у реченні порівняно вільний. Словник має, окрім питомого індоевропейського фонду, чимало запозичень різних епох з грецької, латинської, слов'янських, тюркських, італійської, французької мов. Упродовж тривалої історичної взаємодії з мовами інших груп (болгарською, грецькою, румунською) албанська мова розвинула низку спільних з ними рис, утворивши з ними т. зв. балканську лігу мов.

Циганська — одна з індоарійських мов індоевропейської родини мов. Предки носіїв циганської мови залишили Індію кількома хвилями, починаючи з V ст., і поширилися по всьому Близькому Сходу і Європі, а згодом — і в цілому світі. За оцінками різних дослідників, кількість мовців становить від 1 до 5 млн. Розвиваючись в іншомовному середовищі, циганська мова зберегла свій основний індоарійський лексичний фонд і найважливіші граматичні риси, спільні з мовами Центр. Пн.-зах. Індії. У циганській мові індоарійські дзвінки придихові стали глухими, флексивність змінилася на аглютинативність. Тривале перебування циган на Балканах сприяло розвитку в циганській мові рис, властивих для балканської ліги мов: артиклі, замінники інфінітива тощо. Усі цигани двомовні: вони вживають рідну мову в побуті, у спілкуванні між собою, у пісенному фольклорі, а за інших обставин користуються мовою навоколишнього населення.

Вірменська є державною мовою Вірменії, де живе бл. 4 млн. вірмен. Ще 2 млн. розпорошені в діаспорі (Сирія, Ліван, Іран, США, Франція). В основі вірменської мови (хайарен) лежить мова племенного союзу хайаса-вірмен у складі держави Урарту. Як етнос вірмени сформувалися у 7 ст. до н. е. Давньовірменська мова відома з часу створення вірменського алфавіту у 5 ст. н.е. (приписується св. Месропу Маштоцу). Письмово-літературна форма її — грабар — збереглася до сьогодні як культова мова. Від XII ст. формуються нові вірменські діалекти, а з XVII ст. — нова літературна мова з двома нормами — західною нормою діаспори (константинопольською) та східною нормою, прийнятою у Вірменії (араратською). Східна норма має 6 голосних і 30 приголосних. Роду немає. Числа — два: множина утворюється аглютинативно. Є 7 відмінків, 8 відмін. Дієслово має 3 стани, 5 способів, 3 часи, 3 види дії, 2 типи дієвідмін, 7 типів дієприкметників. Означення препозитивне і не узгоджується зі своїм означеним. Порядок слів SPO. Сім діалектів вірменської мови включають до 50 територіальних говірок.

Осетинська — одна з іранських мов індоевропейської родини. Офіційна мова (поряд з російською) у Пн. Осетії; поширена також у прилеглому районі Грузії — Пд. Осетії. Усього мовців до 500 тис. Осетинська — нащадок тих східноіранських мов, до яких належали мови давнього населення українських і прилеглих зі сходу степів аж до Центр. Азії: скіфів, сарматів, масагетів, саків, аланів, роксоланів та ін. Іранці-алани пройшли від Центр. Азії до Західної Європи, де топонімія досі зберігає їхню пам'ять у назві Каталонія (Гото-Аланія), численних назвах з компонентом «Ален» (Франція), у назві м. Яси (Румунія), у групі топонімів з компонентом «Яс» в Угорщині тощо. Сучасна осетинська мова має 2 діалекти — іронський (основа літературної норми) і дигорський (поширений у зах. частині Пн. Осетії). Своєрідність осетинської мови визначили, по-перше, контакти з мовами Давньої Європи (слов'янськими, балтійськими, германськими та ін.) у II—I тис. до н. е., а, по-друге, — вплив місцевих мов Кавказу, які стали для неї субстратом, коли предки осетин алани перемістилися на початку н. е. з Подніпров'я на Кавказ. Тому осетинська мова відрізняється від інших іранських у фонетиці — наявністю специфічно «кавказьких» абруптивних (змично-гортанних) приголосних, а в морфології — аглютинативності та багатьма відмінками. Писемність — із кінця XVIII ст.

До українського словника з мови давніх ілірійців прийшли слова *ватра* і *кабіна*, зате ілірійські топоніми значно численніші: Карпати (букв. «скелясти»), Могобори («міждолинні»), Самбір, Бескид, Дуцля, Іква, Горинь, Стрий (о. Трубачов). На Заході їх ще більше: Барі, Бріндізі, Боснія, Бухарест, Далмация, о. Корфу, о. Мілос, Ліворно, Паруза, Спліт, р. Тібр.

МИСТЕЦТВО ЗАРОБЛЯТИ ГРОШІ

Цього разу на засіданні Чернігівського прес-клубу ринкових реформ ішлося про поєднання мистецтва й комерції. У ролі гостя-доповідача виступив перед журналістами директор Чернігівського обласного театру ім. Т. Г. Шевченка Сергій Мироненко.

Він очолив театр лише 1 червня і, хоча й характеризує себе як “людину не театральну”, має великі плани щодо подальшого процвітання облдрамтеатру. Для цього, як вважає пан Мироненко, кожна вистава має бути вдалим комерційним проектом. Спектаклі повинні самоокуповуватися і тому мають бути просто вражаючими, аби привернути увагу глядачів. Взірцем цього є поки що єдиний комерційний проект із часу директорства Сергія Павловича — вистава “О’кей, Мойшо”, яка окупила себе на 40 % всього за 2 покази, завдяки цінам на квитки (до 12 грн.).

Уже сплановано й програму святкування у жовтні 75-річчя театру. Восени готуються бути представленими на суд глядачів аж три прем’єри: у вересні — п’єси режисерів Андрія Бакірова “Мертві душі” та Сергія Кузика “Наталка-Полтавка”, на початку жовтня — спектакль “По сторінках оперет” режисера Віри Тимченко.

Стару систему керівництва театром Сергій Павлович відверто назвав “великим гальмом” на шляху до розвитку комерційного мистецтва. Його наміри перебудувати театральне життя підтримали й народний артист України Вадим Васильєв та режисер-постановник Сергій Кузик, що також завітали на засідання прес-клубу.

Розпланована й система виходу в світ прем’єрних спектаклів — за рік їх має бути показано щонайменше 6.

Нове керівництво театру планує змінити й цінову політику. Прем’єрні квитки коштуватимуть тепер не менше десяти грн., на наступні вистави — будуть трохи дешевшими. А наприкінці театрального сезону ціна впаде десь до трьох грн.

Сергій Мироненко вважає, що мистецтво повинно інтригувати. Тож на любителів театру, за його словами, чекає низка нових і цікавих проектів.

От тільки чи не стане на заваді потягу до мистецтва його комерційна спрямованість?

Олена ПОТОЦЬКА

ТЕАТРАЛЬНІ ДРАМИ ЧЕРНІГОВА

Одразу треба зазначити, що конфліктна ситуація в театрі вже вийшла за його стіни. Днями одна з чернігівських газет вмістила публікацію під промовистим заголовком: “Мироненко проти Грипича”: “Треба працювати так, щоб глядачі йшли у театр”. І далі газета цитує С. Мироненка: “Головна проблема нашого обласного театру — застій”. А далі стосовно художнього керівника театру, народного артиста України Володимира Григоровича Грипича, який, на думку директора, є гальмом в оновленні театру, і “вже у такому віці, коли важко активно займатися творчим процесом”, — “художній керівник живе минулим”.

Ну, стосовно віку, то це ще запитання, чи й справді вік згубно впливає на творчість? Тоді ще про один аспект, який не є секретом в театральних колах. На місці Грипича давно готувався молодий, талановитий режисер театру Андрій Бакіров. Тепер новий директор категорично виступає проти цієї кандидатури і, кажуть, хоче, щоб художнім керівником став режисер Сергій Кузик, який щойно поставив “О’кей, Мойшо!” Слово “кажуть” я вживаю, бо йдеться про театральні чутки. Я не боюся звинувачення в їх поширенні, коли бракує елементарної гласності. Чому б не обговорити такі важливі моменти відкрито, а не кулуарно?

Отже, на які зміни орієнтовано театр призначенням нового директора? Давайте спокійно розберемося. Обласне управління культури і його начальник Олег Васюта про ці зміни говорить відкрито, гласно. Більше того: наша область оголошена експериментальною по переведенню культурно-мистецької сфери на ринкові рейки, стосовно чого є, нібито, підтримка і в Міністерстві культури та мистецтв. Суть проста: культура повинна якомога більше заробляти і менше брати з бюджету. В рамках цього експерименту вже реформовано колишню обласну філармонію в обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм і те, що філармонійна робота стала цікавішою, свідчить, що бувають зміни й на благо. Почащо реформування з комерційним ухилом Чернігівського художнього музею. Але тут діється чимало дивного, і то тема окремої розмови.

І ось — наш головний театр. У чому можна абсолютно погодитися з Мироненком, так це в тому, що тут справді треба долати застій. До речі, застій цей виник далеко не сьогодні, а в попередні роки чи й десятиліття. Тоді, коли ніхто не рахував, скільки доходу дадуть вистави і скільки дасть держава з бюджету, коли не так важливо було, що ставиться, аби ставилося те, “що треба”. І прикро, коли в ролі глядачів строєм приводили до театру “по культурній програмі” роти солдатів чи з десяток шкільних класів, де квитки були “розповсюджені” оптом.

Але певне подолання застою якраз і намітилося кілька років тому, коли в театр прийшла з Молодіжного театру група талановитих акторів на чолі з актором і режисером Андрієм Бакіровим, який поставив із цією своєю командою і за участю молодого поповнення шевченківців та й ветеранів театру цілу низку цікавих вистав.

Втім, може, обласне управління культури просто хоче пришвидшити це подолання застою, призначивши в театр молодого, енергійного директора? Сергій Мироненко відвер-

то зізнається, що театр — справа для нього, по суті, нова. У принципі, це не страшно: йому ж не грати на сцені, не ставити вистави. Просто керувати театальною політикою колективу. Може, для цього потрібні якісь специфічні, ринкові, комерційні таланти?

Сергій Мироненко прийшов до театру якраз із такої комерційно-мистецької структури — фірми “Арт-імперія”. Під його керівництвом фірма в останні рік-півтора шокувала чернігівського глядача нашістю театральних та естрадних зірок, в основному російських. Чого вартий хоч би показ російського спектаклю “Імператриця” про Катерину Другу, акція, що нарабила стільки галасу в Чернігові. Більшість цих шоу-проектів здійснилася якраз на сцені театру ім. Т. Шевченка. Не випадково дуже популярний в місті актор на одному святі публічно, при сотнях глядачів, зі сцени цього ж театру заявив: “Театр ім. Т. Шевченка перетворюється на філіал “Арт-імперії”. А де є імперія, там нема “арту”, себто, мистецтва.

Отже, знову — “арт” і гроші. Як бути?

Адже це правда, що театр поки що не самофінансується, навіть незважаючи на постійне надання в оренду свого залу для різних акцій. Сама будівля давно потребує ремонту, і цього року кошти на це держава, нарешті, знайшла. А далі? Під загрозою виплата навіть тих невисоких зарплат, які мають митці. Цього року на зарплату виділено лише 80 відсотків від потрібного. А потреби ці немали: в театрі працюють (і творчий, і технічний персонал) майже 200 людей. Де ж вихід?

Безперечно, в динамізації творчого життя. Безперечно, 2—3 прем’єри за сезон (по одній на режисера!) — це мало. Але що ставити? Сергій Мироненко категорично проти так званих вистав “на малій сцені”: це коли глядачі теж сидять на сцені, поруч з акторами, які грають виставу. І таких глядачів, ясно, що чоловік 80—90. Це вистави не комерційні, начебто слушно заявив Мироненко. Таких вистав зараз у репертуарі театру три. Грипич поставив спектакль “Яма” (“Женя”) за повістю Купріна (до речі, цей досить масштабний спектакль міг би йти і на великій сцені). Андрій Бакіров поставив поетичну феєрію за творами Гарсія Лорки “Історія про щастя і біду та кохання у саду”, а також “Ідентифікація танго”. Це блискучий спектакль із жанру авангардного театру за творами Мрожека, Йонеску і Достоєвського. І мені буде дуже шкода, якщо цей спектакль-потрясіння, який викликав фурор уже не лише в Чернігові, зникне з репертуару.

Між іншим, всі ці три “некомерційні” вистави є справжнім мистецтвом. Як його зберегти для глядача?

Постає питання створення “малої сцени” при театрі зі своїм репертуаром для цінителів не лише шоу, а й серйозного мистецтва. Можливо, визріває й питання створення в Чернігові окремого мобільного театру, адже ж виник свого часу зі звичайного лялькового театру нинішній Чернігівський молодіжний, без якого нині неможливо уявити тетральне життя міста.

Але поки що, може, “неприбутки” від некомерційних вистав мали б перекриватися справді касовими виставами? Я можу підтримати Мироненка в прагненні самоокупності вистав. Особливо, знаючи, які купів

й недолугі в Чернігові так звані “спонсори” й “меценати”, на відміну від тих же Прилук чи Ніжина. Але що ставити? Ну, добре, “Мойшу” поставили. А далі? Глядачам уже набридли “гопакедії” у псевдоукраїнському стилі з дурнуватиими Стецьками та іншими напів’яними персонажами давноминулого.

До речі, про сучасність. Якщо не рахувати ту ж “Ідентифікацію танго”, у театрі її майже нема. Про це бідкався той же народний артист України Вадим Васильєв, котрий недавно поставив хоч би “Аукціон”, трохи осучаснивши давнунату п’єсу білоруського драматурга Делендика. Сучасних героїв на сцені нема! То біда всіх театрів. Де п’єси сучасних українських авторів?

Не прочитана до ладу і класика, у тому числі українська. У того ж Миколи Куліша є такі блискучі речі, та ж комедія “Отак загинув Гуска” або “Народний Малахій”.

А які шедеври, причому, українською мовою, друкую столичний журнал “Всесвіт”! І п’єси, і прозу, яку можна інсценізувати.

Прикро, що не розкрито ще творчий потенціал чудових наших акторів. Уявімо, наприклад, блискучого комедійного актора Сергія Горшкова в глибоко трагічній ролі. Або нові роботи Олександра Кукуєрова чи Валентини Гаркуші (нехай вибачать мої друзі-актори, що я мушу перервати перелік, не назвавши ще багато чудових імен).

А чи збирається нове керівництво театру зайнятися тим, що називають у мистецтві “розкруткою”? На естраді з допомогою цієї “розкрутки”, себто рекламування, часто надто настирливого, з безголових, нікчемних стрибунців роблять так званих “зірок”. У нашому ж театрі ім. Т. Шевченка є що дійсно “розкручувати”. Уже зараз у репертуарі є гарні вистави. Окрім названих, це “Джованна” В. Грипича, “Лісова пісня” В. Тимченко, “Сон літньої ночі” та “Людина і джентльмен” А. Бакірова. Ці вистави можуть бути касовими. І потрібна не просто реклама в засобах масової інформації (це обов’язково!), а й різні фестивалі, шоу, бенефіси, зустрічі акторів з глядачами для оцієї самої “розкрутки”.

... До чого всі ці замітки? Я пропоную не конфронтацію, а розумний синтез, не рубання з плеча, а поєднання досвіду корифеїв та експерименту молодих. Не протиставлення “арту” і “ринку”, а спробу їх поєднання. І головне — громадськість має право знати, що діється не лише на сцені, а й за кулісами театру. І ця громадськість, преса, радіо, телебачення, повинні, в свою чергу, підтримати наш театр ім. Т. Г. Шевченка, загалом театральне мистецтво. Я вже наводив такі цифри: щоб заповнити 800 місць у театрі на 200 вистав сезону, досить 160 тисяч глядачів. Тобто, виключивши навіть старих, німецьких, малих дітей, досить кожному жителю лише Чернігова (а ще ж є й область) прийти на виставу всього один раз на рік! І треба постаратися, щоб так було. Адже театр — це свято, яке завжди з нами.

Петро АНТОНЕНКО
“Сіверщина” № 29 (405),
п’ятниця, 13 липня 2001 року

Михайло ГОРИНЬ: «АБИ СТАТИ ВЕЛИКОЮ СВІТОВОЮ НАЦІЄЮ, МУСИМО ОБ'ЄДНАТИСЬ У ПРАЦІ»

Що голова Української Всесвітньої Координаційної Ради п. Михайло Горинь призначив мені зустріч на першу годину дня, пожертвувавши заради інтерв'ю власним обідом, стало зрозуміло, коли завітала на Золотоворітську, 6-а у штаб III Всесвітнього Форуму українців. Тут кипіла робота. Однак, як пояснили мені, катастрофічно не вистачає людей, бо ті громадські організації, які заявили про участь у цьому заході, поки що жодної практичної допомоги не надають. Підготовча робота ведеться переважно членами дирекції Форуму та волонтерами — студентами київських вузів. Отож, зрозуміло, що перше, чим поцікавилася — це коли і де відбудеться майбутнє зібрання світового українства?

М.Г.: III Всесвітній Форум українців проходитиме з 18 по 20 серпня в Києві. Урочисте відкриття відбудеться з 11-ої по 13-ту годину 18 серпня у Національному палаці "Україна" за участю перших осіб держави. Тут же 20 серпня о 18 годині й завершить свою роботу.

Два дні роботи Форуму будуть насичені пленарними засіданнями, "круглими столами", роботою 9 секцій. Проходитимуть вони в приміщенні Київського Національного Університету ім. Тараса Шевченка. У програмі Форуму важливі міжнародні науково-практичні конференції "Україна. 10 років Незалежності: проблеми та перспективи", а також присвячені ювілейним датам (з дня народження Данила Галицького, відомого українського математика

громад з 39 країн світу. Найчисленніші делегації прибудуть з Північної та Південної Америки, Австралії, Європи, Росії.

Кор.: А хто з відомих світові українців візьме участь у роботі Форуму?

М.Г.: На Форумі виступатимуть такі видатні діячі науки, як теоретик управління Богдан Гаврилишин, академік Шпорлюк зі США, представник Вільного Університету професор Рудницький (Німеччина), чекаємо одного з ініціаторів створення Української Енциклопедії пана Жуковського із Франції, буде гідно представлена і наукова та політична еліта України. Тобто ми хочемо під куполом нашого Форуму зібрати цвіт української інтелігенції і разом пошукати тих шляхів розвитку, які були б плідними для нашої держави.

Кор.: Які поважні громадські організації долучилися до проведення Форуму?

М.Г.: Координаційна рада проводить його разом із такою відомою інституцією, як Товариство "Україна і світ". Посильну допомогу надають нам Світовий Конгрес українців, який очолює Аскольд Лозинський, ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка на чолі з Павлом Мовчаном та ще добрий десяток поважних організацій.

Кор.: Чи не стане Форум зібранням старших людей, ностальгуючих за українською ідеєю?

М.Г.: III Всесвітній Форум українців якраз орієнтований на молодь, на тих людей, які збираються працювати, а не йти на пенсію.

Волонтери — у штабі Форуму

Остроградського, філософа та педагога Памфіла Юркевича).

Кор.: Скільки людей візьме участь у Форумі?

М.Г.: Згідно зі Статутом УВКР Оргкомітет III Всесвітнього Форуму визначив такі квоти для учасників: 600 делегатів (300 — від України, 150 від західної і 150 від східної діаспори). Передбачається також участь близько 1500 гостей та 25 почесних гостей з-за кордону — фахівців з різноманітних сфер.

Кор.: Як буде представлена на Форумі карта світового українства?

М.Г.: На сьогодні поза межами нашої держави діє близько 250 українських громадських організацій. У Форумі виявили бажання взяти участь представники українських

Отож, у рамках Форуму не тільки працюватиме молодіжна секція, а також відбудеться Всесвітній збір української молоді. В ідеалі, нинішній Форум буде підкреслено молодіжним, спрямованим у майбутнє.

Кор.: Отож, схоже, Форум обіцяє бути все-таки грандіозним зібранням. А оскільки проходить у рамках святкування 10-річчя Незалежності, то чи не перетвориться на таку собі святкову національну дефіляду?

М.Г.: Та ні, я на це дивлюся трохи інакше. Ми збираємося не на бали, а для серйозної роботи. III Форум українців — це не свято, а засідання вищого керівного органу Української Всесвітньої Координа-

ційної Ради, робоче зібрання інтелектуалів України і діаспори для вирішення важливих проблем розбудови української держави.

Кор.: Давайте трохи оглянемося назад: що дали Україні два попередні Форуми?

М.Г.: Я би ставив питання трохи інакше: що дали Форуми світовому українству? Оскільки проведення Форумів ініціювала Українська Всесвітня Координаційна Рада — для того, аби світове українство перетворилося на могутню українську світову націю, яка матиме національний світогляд, національну ідею і національну концепцію, працюватиме на українську державу і популяризуватиме українську державу в усьому світі.

Отож, для нас діаспора — важливий елемент державного будівництва.

Для діаспори Україна — місце паломництва, куди вони приїжджають набратися українського духу.

Таким чином, для обох сторін Форум — це зближення українського світу. Адже був час, і не такий далекий, коли українська діаспора всіляко дискредитувалася існуючим режимом, як ворог українського народу.

Тепер нам треба зробити так, аби українці в Україні і поза її межами відчули себе єдиною національною родиною.

Дуже жаль, що так затягнулося прийняття Закону про закордонного українця. Власне, цей Закон повинен був наблизити контакти українців України з українцями зарубіжжя і навпаки. Я думаю, що не всі державні структури сьогодні готові зрозуміти, яку вагу має діаспора в утворенні української держави й українства у світі. Мені здається, що не треба посилати у США, скажімо, видатного економіста чи політика з дослідження певних проблем, тому що там є солідне відділення Академії наук, тому що там є видатні вчені, такі, як професор Шпорлюк, які можуть і хочуть працювати на Україну. Ще хочу сказати, що українська діаспора свого часу була єдиним представником вільного національного духу України, що власне українська діаспора започаткувала наприкінці 40-х років видання "Енциклопедії українознавства". Була нібито українська держава, але вона про те не думала. Тільки тоді, коли був виданий I том енциклопедії, тоді дійшли висновку: що ж таке, як так сталося, що якась там діаспора енциклопедію видає, а українська держава — ні. Тоді і почали готувати УРЕ. Тобто вплив діаспори у всіх аспектах життя був великий навіть тоді, коли була "залізна завіса". Тепер це відійшло в минуле, і я думаю, що тісна співпраця української діаспори з Україною і навпаки є запорукою нашого й економічного, і політичного розквіту. На мою думку, інші народи мають тісніші контакти зі своїми діаспорами з обох сторін. З одного боку — держава фінансує ці контакти. Пріміром, Словаччина для контактів з діаспорою виділяє до 2 мільйонів доларів на рік, у той час як Всесвітня Координаційна Рада не має абсолютно ніякої підтримки від держави, а існує тільки на членські внески тих організацій, які входять

до ВУКР. Тобто, повинна бути підтримка держави, уряду цих громадських світових заходів.

Це — перше, і друге: потрібна зацікавленість з боку держави. В інших країнах організації, які контактують з діаспорами, звітують перед своїми парламентами. А чому (хоча б раз на рік) не заслуховувати керівника чи представника УВКР про працю з консолідації світового українства у нашому парламенті? Це підняло б престиж української Всесвітньої Координаційної ради — з одного боку, з іншого — широка громадська Україна дізналася б про форму і методи співпраці українських громадських організацій зі світовими організаціями діаспори.

Кор.: А те, що оргкомітет цього річного Форуму очолює Президент, хіба не свідчить якраз про довгождану увагу держави до діаспори, і взагалі до українських проблем?

М.Г.: Мені важко говорити про мотивацію рішення Президента Кучми очолити Міжнародний Комітет з підготовки Всесвітнього Форуму Українців. Але вже сам факт, що Президент виступить на Форумі з вітальним словом, свідчить, що на решті на вищому державному рівні звернули увагу на те, що форми контактів з українською діаспорою — важливий елемент української зовнішньої політики.

Кор.: Чи правда, що Президент заявив, нібито чекає на Форум тільки тих, хто не буде критикувати і вчити, як нам в Україні жити? І чи відчували Ви спротив певних сил?

М.Г.: Я особисто цього не відчув. Може, хтось і має таку інформацію, але не я. Не знаю і таких сил, які б займалися згладжуванням гострих кутів чи проблем, з якими мають виступати промовці. Не думаю, що буде якесь державне цензурування. Одне знаю — ми всі повинні відчувати вагу того, що робимо, вести себе достойно, а отже — принципово. Хай це буде розмова народу, який досяг певної політичної культури, про свою державу, свою долю, своє майбутнє.

Кор.: А уряд? Чи буде він присутній на Форумі цього року?

М.Г.: Так, у повному складі. І Голова Верховної Ради, і Прем'єр-міністр, і перший президент України Леонід Кравчук.

Ми повинні зійтися як брати по крові та ідеї. Нас довго роз'єднували, суперечності роздирали нас і використовувались як форма управління не досить покірним народом.

Кор.: Але цей процес триває і нині. Може, в інших формах, іншими методами, але йде та сама денационалізація, приниження української ідеї, упослідження національного духу, знищення українського книгодрукування, мистецтва. Невже ці питання не порушуватимуть делегати Форуму?

М.Г.: Думаю, що ті болючі проблеми, які наявні, зокрема, в національному і мовному будівництві в Україні, повинні і будуть порушуватися в ході роботи Форуму. Але демократично, конструктивно і чесно. Отже — без скандалів. Маємо сказати все, що думаємо. І порадились, як бути далі. Бо біда наша, що як нація — ми тільки-но пробуджуємося, тільки-но починаємо відчувати себе українцями і патріотами. Разом з тим маємо дуже небезпечні симптоми продовження денационалізації українського народу.

Такий приклад: за дослідженням Інституту соціології в 1995 році в Україні російською мовою розмовляло 46 відсотків населення, а сьогодні — вже 48. Чи можете собі уявити, щоб за наявності французького уряду Франція денационалізувалась? А ми маємо таку ситуацію, що при українському уряді в Україні продовжується процес денационалізації. Чому? Для чого? Ким? Ці запитання треба ставити і на них відповідати.

Нині завдання полягає в тому, щоб ми йшли назустріч один одному. Давайте зшивати Україну, яку роздирали на шматки нашими руками наші вороги, різними нитками: науковими, культурними, мистецькими, молодіжними. Без тої роботи України не буде.

Кор.: І ще таке дуже важливе запитання: хто фінансує Форум?

М.Г.: Згідно з рішенням Оргкомітету на проведення Форуму було виділено із бюджету держави 1 мільйон 700 тисяч гривень. Надходять маленькі суми від тих делегацій, які хочуть бути членами Всесвітньої Української Координаційної Ради.

Кор.: Як висвітлюватиметься у пресі робота Форуму? Чи почує його "голос" народ і світ?

М.Г.: Робота Форуму транслюватиметься по телебаченню. Ми запрошуємо до участі всіх журналістів з України, зарубіжжя. У рамках Форуму відбудеться установча конференція Всесвітньої асоціації української преси.

Кор.: Які надії покладаєте на III Всесвітній Форум українців?

М.Г.: Думаю, що нам, нарешті, вдасться поставити правдивий діагноз ситуації і знайти шляхи вирішення тих проблем, які перешкоджають нам вільно жити і дихати в Україні й діаспорі. Заради розбудови держави України ми повинні об'єднатися у праці, аби стати великою, могутньою світовою нацією.

•

Розмову вела

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ — ВАДИМ СКОМАРОВСЬКИЙ

Вадим Петрович Скомаровський народився 1 червня 1937 року в мальовничому придніпровському селі Балико-Щучинка. Пише переважно для дітей. Видав близько тридцяти збірок віршів, казок, поем для молодших школярів і дошкільнят. Лауреат літературної премії імені Лесі Українки.

Вадим Скомаровський — помітна фігура в колі сатириків і гумористів. Автор дотепних, нерідко з іронічним відтінком, коротких віршів, мініатюр.

Вони й склали основу книги “Трасти і контрасти”, що побачила світ у видавництві “Український письменник” 1999 року. Сьогодні Вадим Скомаровський — гість редакції “Слово Просвіти”.

3 принуки

*Я хоч сповідував правду,
та був зациклений на догмі.
Степан Крижанівський*

Придавлені важким, як брила, пресом,
Творили Ви з принуки, далебі.
А ми ж Вам вірили, добродію професор,
Здається, більше, ніж самим собі.

Хто на черзі?

*Хто після... Римураку,
Герасим'юка, Малковича займе місце
в хрестоматіях з української
літератури для середньої школи?
Олександр Яровий*

Я вже достиг, як ранній овоч,
Та не позбувся душевних мук.
Хто в хрестоматіях?
Малкович,

Герасим'юк і Римурук.
А хто на черзі?
— Андрухович, —
Мені шепнули жартома.
А я ж достиг, як ранній овоч.
Невже дарма? Невже дарма?

Аристократ із гаража

*Олегові Черногузу, авторові роману
“Аристократ із Вапнярки”, частина
тиражу якого не потрапила у продаж.*

Відтоді, як на віковій межі
Заповнив ринок майже кожну шпарку,
Аристократ живе у гаражі
І мріє повернутись у Вапнярку.

Не відчуваючи утоми

*Анатолієві Мойсієнку,
поетові і вченому.*

Не відчуваючи утоми,
Писав химерні паліндрими,
А поки пробивавсь у друк,
Став мудрим доктором наук.

Рішучий крок

*Миколі Сому, відомому поетові,
який понад сорок років тому видав першу
збірку віршів “Йду на побачення”.*

Чи жартома, чи спересердя
Тепер він каже:
— Йду в безсмертя!

Петро Засенко-син Петрів

*Петрові Засенку, авторові
збірки віршів “На ярмарку вітрів”.*

Петро Засенко-син Петрів
Бував на ярмарку вітрів,

Але навряд, щоб свій ужинок
Поет поніс на дикий ринок.

Одверто кажучи

Ведучій української радіостанції.

У Вас така вимова, пані,
Хоч вуха затуляй зарані.

Завжди напоготові!

*Леонідові Горланчу, авторові
збірки віршів “Грозою січене плече”.*

У час тривожний, загадковий,
Коли від скрути аж пече,
Ти все ж підставити готовий
Грозою січене плече.

Не підповзай до Бортняка!

*Анатолієві Бортняку, авторові
збірки віршів “Витверезник для ліриків”.*

“Зелений змію” з буряка,
Не підповзай до Бортняка!
Хай вариво твоє хмільне
Хтось інший зопалу хильне.

Писака

Авторові рекламних оголошень.

Достатньо аркуша тобі,
Фломастера і клею,
Щоб оприлюднить на стовпі
Суцільну ахінею.

Блудний син

Блукав по світу Іваненко,
Забув, яка та мова наша,
І вдома замість: “Мамо, ненько!”
Звернувся до матері:
— Мамаша!

Змахнула потайки сльозину
І гірко усміхнулась мати:
— Відпочивай з дороги, сину,
Та будем вчитись розмовляти.

Мовою конвою

Клене він роки навісні,
Хитає скрушно головою,
Та ті прокльони показні,
Бо сам нерідко уві сні
Говорить мовою конвою.

Чванькові
(за Анатолієм Луначарським)

Чванько, тобі здалось уже,
Що ти — сучасний Беранже.
Ти справді — “б”, ти справді — “ж”,
А все-таки не Беранже.

ЦІКАВО ЗНАТИ

ПІСНЯ ПРО БАЙДУ

“1564 року Дмитро Вишневецький востаннє виступив проти Оттоманської імперії. З армією в 4 тисячі чоловік він зайшов до Молдавії, де якраз точилися міжусобні чвари, але його тут захопили в полон і відправили до Стамбула на страту. За “Хронікою Мартина Бельського”, козацького ватажка скинули з фортечного муру в Галаті на крюк; він провисів на ньому три дні, доки турки, обурені прокльонами, спрямованими проти мусульманської віри, застрелили його із луків. Багато істориків, зокрема Микола Костомаров та Дмитро Яворницький, погоджуються з версією Мартина Бельського і вважають, що розповідь про загибель Вишневецького лягла в основу славетної народної української пісні про “Байду-козака”; інші ж, як, скажімо, Володимир Голобуцький на підставі донесення — не зовсім зрозумілого — французького посла в Стамбулі, стверджують, що Вишневецького задушили і що пісня про Байду не пов'язана з його трагічною смертю...”

За кн.: “Гетьмани України”, К., 1991 р.

УРОЧИСТИЙ
ВІЌД ДО КИЄВА

“У вересні 1648 року козацьке військо під Пилипцями знову розгромило 30 000 армію польської шляхти, яка, перелякавшись чуток про наближення великої татарської орди, покинула свої обози. Хмельницький рушив до Львова, обложив місто, взяв викуп. Запорожці дійшли до Замостя, звідки їм відкрився шлях на Варшаву. Але гетьман знову марно простояв місяць, очікуючи виборів нового короля. Ян Казимир прислав Хмельницькому листа і просив його очікувати комісарів, які мали висунути умови миру. Гетьман у грудні урочисто вернувся до Києва, де його зустріли кияни, вище духівництво, дзвонили дзвони, стріляли з гармат. Хмельницького вітали як “нового Мойсея”, що визволив Україну з лядської неволі”.

За кн.: “Гетьмани України”, К., 1991 р.

ТАЄМНИЦЯ

“Тільки надвечір 6 травня домовина Шевченка прибула до Києва на Поділ, у Рождественську церкву...”

Генерал-губернатор категорично заборонив виголошувати промови над прахом поета; поліція розганяла натовп. 7 травня зранку, незважаючи на дощову погоду, до Рождественської церкви зібралось народу кілька тисяч: кожен хотів попрощатися з дорогим покійником. “Во время панихиды между народом протиснулась в глубоком трауре дама, положила на гроб поэта терновый венок и удалилась: красноречивее надгробных слов выразила она то, что чувствовал каждый из нас, провожая поэта-страдальца в могилу...” — розповідає М. Чалий. “Это произвело сенсацию, — доповнює ці свідчення М. Білозерський, — полиция убрала этот венок”.

Із кн.: “Т. Г. Шевченко. Біографія”, К., “Наукова думка”, 1984 р.

«ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?»

Не кожному пересічному читачеві відомо, що назву для свого роману Панас Мирний взяв із Кулішевого перекладу Книги Іова. Саме цей афоризм у книзі “Українська афористика” (Київ, видавничий центр “Просвіта”, 2001) чомусь “належить” Панасу Мирному... Йдеться не про докір редактору видання. Питання ставимо і до себе. Кому ж належить афоризм? Іову? Пантелеймону Кулішу? Панасу Мирному?... Пантелеймон Куліш переклав, оживив на мистецькому рівні, Панас Мирний утвердив, унаочнив, спопуляризував...

То кому ж належить цей афоризм?

Думаю, що до подібних афоризмів, а вони в книзі є, доречними були б навіть коментарі.

Безперечно, що книга “Українська афористика” заслуговує на схвальне слово. Це ж уперше в Україні ми спромогли на подібне видання! Передмова до видання доктора мистецтвознавства, професора Вадима Скуратівського “Афоризм — колись і сьогодні” відзначається компетентністю, науковістю і блискучою обізнаністю з матеріалом.

Думаю, що авторам не варто було навіть робити застережень стосовно “недоліків книги”...

Книга вдалася, і таки дуже потрібна книга. Вадим Скуратів-

ський у передмові пише: “Є в цьому національному афористичному Монблані єдине його світоглядне підніжжя, спільне для всіх представлених тут авторів. Від Івана Вишенського до Івана Драча. Від Івана Котляревського до Івана Франка. Від Климентія Зіновієва до Оксани Забужко і Євгена Яценка. Десятки імен. Сотні й сотні афоризмів...” Звісно, що місця для всіх (і часом дуже достойних) мудреців не вистачило, але зерно мудрості — повні ясла. Отож мудрим афоризмом хочеться завершити: “Хай не ревуть воли, як ясла повні!”

Василь ОСАДЧИЙ

Засновник — Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Реєстраційне свідоцтво № 1007 від 16.03.1993 р.

**Головний редактор
Любов Голота**

**Шеф-редактор Павло МОВЧАН
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук**

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Комп'ютерна верстка: Ірина Шевчук та Олег Бесський

**Адреса «Слова Просвіти»: 01001, Київ-1,
заулок Музейний, 8. Всеукраїнське товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка, тел. 228-01-30.
E-mail: prosvita@iatp.org.ua**

Індекс 30617.

Зам. № 3301214.

Наклад 3500.

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті «Преса України»